ఆనంతపురం
16—4—1921

కస్తూరి సుబ్బరావు
గ్రంథకర్త

Pioneer Press:—Anantapur

శ్రీ

సుగ్రీవ పట్టాభిషేకము.

(శూర్పణఖా భంగము.)

5 అంకముల నాటకము.

గ్రంథకర్త.

కస్తూరి సుబ్బరావు,

——:(o):——

అనంతపురము.

స్వామివిలాస ముద్రాలయమందు ముద్రితము.

1919

(వెల రు. 0—10—0)

అంకితము

గీ॥ రఘుకులాంబుధిసోమ! శ్రీరామచంద్ర!
చెలఁగి సుగ్రీవపట్టాభిషేక మనెడి।
నాటకమొనర్చి యొసఁగితి నయముమీరఁ।
ధరను సుబ్బరాయాఖ్యచే దనరువాఁడ।
గరుణఁ జేకొనుమయ్య పాకారివినుత!॥

పీఠిక.

ఇదివరకు నేను "శకుంతలా - దుష్యంతము" నాటకంబొకటి రచియించి ప్రకటించియుంటిని. విశ్వోద్భవస్థితి విలయకారణ భూతుండును, సచ్చిదానంద స్వరూపుండును, పరమేశ్వరుండునైన, శ్రీమన్నారాయణుని లీలావతారంబులలో విశేషంబున గీర్తించినను, సకలపాప వినాశకరంబనియు, సకల మంగళకరంబనియు, సకలాభీష్టప్రదాయకంబనియు, నెల్లరకుం దెల్లంబైయున్నది. భగవంతుని యవతారంబులలో, లీలామానవ సుందరవిగ్రహుండగు శ్రీరామచంద్రునిచరిత్రము, రామాయణంబున, విస్తరంబుగ దెలుపబడియున్నది. శ్రీరాముడు దండకారణ్యంబు సొచ్చినది మొదలు, సుగ్రీవుని పట్టాభిషేకమువఱకు, నాటకరూపంబున నిప్పుడు రచించితిని. మఱియు సందర్భానుసారంబుగ నచ్చటచ్చట, భాస్కరకవిప్రణీతంబగు రామాయణమునందలి కొన్ని పద్యముల నుపయోగించియున్నాడ. ఈనాటకములోని పాటలెల్ల ననుబంధముగా నిందు ముద్రింపబడినవి. సంక్షిప్తమునుబట్టి యీయాయాచోట్లం బాడుకొనవలయును. తెనుగు భాషయందు నాకుఁగల యల్పజ్ఞతచే దోషంబులుండవచ్చును. నన్నాదరించి భాషాభిమానులిందలి దోషంబులను దెలిపినచో, సంతసంబున సవరించుటకు సిద్ధముగనున్న.

అనంతపురం.
1st Jan. 19

కస్తూరి సుబ్బరావు.

ఈ నాటకమునందలి పాత్రములు.

—పురుషులు.—

శ్రీరాముఁడు—కథానాయకుఁడు-దశరథునిపుత్రుఁడు.

లక్ష్మణుఁడు—శ్రీరామునితమ్ముఁడు.

ఖరుఁడు - దూషణుఁడు - త్రిశిరుఁడు—రాక్షసులు.

రావణుఁడు—లంకాధిపతి.

విభీషణుఁడు—రావణునితమ్ముఁడు.

అతికాయుఁడు - మహాకాయుఁడు - ఇంద్రజిత్తు—రావణునిపుత్రులు

ప్రహస్తుఁడు - మారీచుఁడు—రావణునిమంత్రులు.

జటాయువు—పక్షిరాజు.

వాలి—కిష్కింధాధిపతి.

సుగ్రీవుఁడు—వాలితమ్ముఁడు.

అంగదుఁడు—వాలిపుత్రుఁడు.

హనుమంతుఁడు—సుగ్రీవునిమంత్రి.

1, 2, 3,—ముని

స్త్రీలు.

సీతాదేవి—కథానాయకి - శ్రీరామునిభార్య.

శూర్పణఖ—రావణునిచెల్లెలు.

శబరి—తపస్విని.

తార—వాలిభార్య.

అప్సరసలు—దేవాంగనలు.

శ్రీరామచంద్రాయనమః

సుగ్రీవ పట్టాభిషేకము.

—నాంది.—

సూత్ర-- శా॥ శ్రీరాజిల్లఁబసిండి మంటపమునన్ సీతాసతీయుక్తుఁడై।
భారద్వాజవసిష్ఠమౌను లెలమిన్భాషింపనానందుఁడై।
వీరాగ్రేసరుఁడై మరుత్సుతునకు న్వేదాంతసారాంశమిం।
పారందెల్పెడు రాఘవుండొసగుతన్ భద్రంబు మీ కెప్పుడున్.

1. అనుబంధము.

ప్రథమాంకము—ప్రథమ రంగము.

అరణ్యము-పంచవటి-పర్ణశాల-రాముఁడు-సీత-ప్రవేశము.

రామ——సీతా! చిత్ర కూటాద్రిఁ గాంచితివి కదా? ఆ నగేంద్ర మెట్లుండె?

సీత——అందు మునీశ్వరుల హోమ మంత్ర స్వరంబులు, గంధర్వుల గానంబులు, శుక పిక శారికల రవంబులు, సుగంధ పుష్ప తరు జాలంబుల పరిమళంబులు, నా యుల్లంబును జల్లవింపఁ జేయుచుండెను.

రామ—ఇందు సింహ శరభ శార్దూలాది కానన మృగరావంబులు నిశాచరవీరుల యట్టహాసంబులు కంటక వృక్షంబులు నీ యుల్లంబును దల్లడింపఁ జేయుచున్నవి కదా? (అని కౌఁగి లింపఁబోవ) తొలఁగి.

సీత—అరణ్యంబెంత భీకరంబైన నేమి? మీ చెంత నే నుండ నా కేమి భయము?

రామ—తరుణీ! మన మీ పంచవటికి వచ్చు మార్గములో జటయువు మనల నెదుర్కొని సఖ్యంబువాటించి "దండకారణ్యంబున దైత్యుల రాయిడి విశేషంబుండుగాన నేమఱకుండుఁడని వచించెను గదా? అంతకుమున్నె నీవు విరాధుండను క్రూర రాక్షసుని చేతఁ జిక్కి యెంత దిగులొందితివో కదా!

సీత—నాథా! ఆ ఘోర నిశాచరాధముని వీక్షించినంతనె నా ప్రాణంబులు వెడలు నట్లయ్యె-వాని బాహువుల నడుమ నిక్కొని యలసి సొలసి మూర్ఛిల్లితిని. లేచునంతలో నీ చెంతనే నుంటిని. నాతో మింటికెగసియున్న రాక్షసుని పట్టువదలించుక నే నేయపాయములేకుండ నెటు వచ్చితినో చిత్రము నున్నది.

రామ—ఇంతీ! చిత్రమేమి? నా వాఁడిశరంబులు వానిమేనుఁబలిగొ నాకసంబున నుండి నీవు పడుటఁగాంచి గారుడాస్త్రంబున నీ కే యుపాయంబును గలుగకుండునటుల నేఁగావించితి. సీతా! చిత్రకూటమును విడిచిన దాదిగ మన మే యే గ్రామములఁ దాటి వచ్చితిమి?

సీత—ఇపుడు వాని నన్నియు నే నెట్లు చెప్పఁగలను?

రామ—నీ వయోధ్యాపురము కరిగిన పిదప నీ తోడివార లడుగ నిపుడే చెప్ప లేకున్న నపుడెట్లు చెప్పఁగలవు?

సీత—ఏమో నాకుఁ దోచినవి చెప్పెదను.

రామ—నాని సే చూతము చెప్పుము.

సీత—శరభంగాశ్రమము, సుతీక్ష్ణాశ్రమము, దాటివచ్చితిమి ఇదె పంచవటి.

రామ—(చిఱు నవ్వుతో) ఇంత మాత్రమేనా?

సీత—(ఆలోచించి) ఆ! మఱచితి. అగస్త్యముని యాశ్రమము.

రామ—(మందహాసమున) అత్రిముని యాశ్రమమెుండుండ లేదా? సీతా! అనసూయ నీకుఁ గొన్ని ధర్మంబు లెఱిఁగించెఁ గదా? అవి నాకుఁ దెలుపఁగూడనివియా?

సీత—మీ రెఱుఁగని ధర్మంబు లెవ్వి? పతివ్రతా ధర్మముల నే నా కుపదేశించినది. నాథా! ఆమె యెంతతపస్వినియో కాని నాకొసఁగిన వరముల మేయనలు. అంగరాగములు, వాడని పువ్వులు, మాయని మణుంగులు నాకిచ్చెను. ఆ నాఁడు మొదలు నేఁటివఱకవి యిట్లేయున్నవి. (వణుకుచు) అబ్బా! అత్యంతమయంబైనను చలి మిక్కుటముగానున్న దే?

రామ—నలుదిశలు తెలిపట్టు చేగప్పఁబడినట్లు మంచావరించియున్నది. మఱియు మంచుబిందువులు ముత్యములట్లు కానుపించుచున్నవి.

గీ॥ మించుఘాసంబు పైరాలుమంచుబొట్లు।
ముత్యముల రీతి గనుపట్టెముదిత! చూడ।
ఇవము వ్యాపించె దిశలెల్ల! నింపుమీఱ।
ధాత్రి దేవేరి వలిపంబుఁ దాల్చినట్లు॥

ఉ॥ అల్లదె చూచితే సతి? రయంబున దాటుచు సైకతంబులన్
ఉల్లములుల్లసిల్లగను నుగ్గొనరించుచు వృక్షశాఖలన్
మెల్లన గాలి మీనదిన మేనులుముంప గడంక నీవు వే
ల్లన దాఁక షీణంకృతులు సల్పుచుఁ బాఱెడు దంతియూథముల్.

జానకీ! నా వెంట వచ్చుట చేతగదా? చలి నెలలందు సైతః నారచీరలుకట్టి మృగ చర్మంబులపైఁ బరుండి ఫలంబులాహారంబుగఁ గొని భూషణంబులు మాని యడవులంబడి యిడుమలందుట-అయో ధ్యయందే యుండిన నీకిట్టికష్టంబు లెవ్వియు లేకుండుఁగదా?

సీత——హా! ఒల్లను సౌధజాలముల నొల్లను దివ్యసుగంధ ద్రవ్యాః
నొల్లనుస్వర్గ సంపదల నొల్లహిరణ్మయభూషణంబులః
ఫుల్లసరోజనేత్ర! రఘుపుంగవ! మీపద సేవచాలు నా
యుల్లముపల్లవింప మదినొల్లని కేమియు ప్రాణవల్లభా!

ప్రాణేశ్వరా! మీరెచ్చట నున్న నాకదియే యయోధ్య కృష్ణాజినంబె హంసతూలికా తల్పము. ఈపర్ణకుటీరమే సౌధాం రము. మిమ్ముఁ బాసిన దినము మహాకల్పమైయుండు.

రామ——నేనూరక నట్లంటిఁగాని నీయుదంతము నాకు దెలియదా నేను మాత్రము నిన్నెడబాయగలనా? సీతా! ప్రాతఃకా మున నే ఫలంబులకై వెళ్ళిన లక్ష్మణుండింకను రాకలేసా జేసెనో? తోచకున్నది.

(దూరమున లక్ష్మణుఁడు ప్రవేశము.)

2 అనుబంధము.

లక్ష్మ——(తనలో) అక్కటా! ఫలంబులకై నేనంత దవ్వేల బోని ఆఖడ్గమేలనా కంటఁబడె? నేనేలవానిఁ గైకొని వెదు గుముఱును ఖండించితిని? బ్రాహ్మణంబును మునివరియునకు దాకి జముసిమందిరంబునకుఁ జనియెగదా? హా దైవమా ఈ ఘోరపాతకంబే రూపంబున బాపుకొనువాడ. శ్రీరాముఁ శరణంబు జొచ్చెదగాక (అని సమీపించి నమస్కరించును

రామ—(లేవనెత్తి) గీ॥ నిర్మలుండవు తలపంగ నీతిమతివి
సరసుడవు భూరివిక్రమశాలివరయ
ధర్మమార్గంబు నెందైన దప్పవెపుడు
అన్న నీముఖమేల కో చిన్నవోయె॥

లక్ష్మణా! నీముఖమేల విన్నఁబోయె? కన్నీరు మున్నీరుగ నుబికిపారలు టేల? ప్రమాదవశంబునఁ జేయరానికృత్యం బేమైన నొన ర్చితివా? మునీశ్వరులకేమైన నపకారమాచరించితివా? శత్రువులకు వెన్నిచ్చి పాఱితివా? దుఃఖింప నేల?

లక్ష్మ— కం॥ అక్కట మతిహీనుఁడనై
నిక్కము గానంగ లేక నేనొకతపసిన్
జిక్కని పొదనూటుండగ
గ్రక్కున ఖండించి పాపకర్ముఁడ నైతిన్॥

అన్నా! పక్వఫలంబులకై నేనవనంబునఁ దిరుగుచుండ నొక ఖడ్గమాకసంబున మెఱుఁగుచుండెను. నేనా ఖడ్గము నందుకొని చేరువనున్న వెదురు జీబును నఱికితిని. నే వేసిన వ్రేటుండుడు మునివరుని కంఠం బుఁదాక ధరణింబడి ప్రాణంబులు విడిచెను.

రామ—"హరిహరీ" (యని కర్ణములు మూయుచు శిరమువంచి చింతాక్రాంతుఁడై యుండ మునీశ్వరుల ప్రవేశము.)

1 ముని—రామచంద్రా! ఏలయోచించెదవు? లోకకంటకుఁడగు దశకంఠుని చెల్లెలికొడుకు జంబుమాలి యనువాఁడాఖండ లునిఁ గూర్చి యుగ్రతపంబు సల్ప వాని తపంబునకు మెచ్చి దివ్యఖడ్గముబంపిన వాఁడొల్లకున్న మింటమెఱుఁగు చుండెను. లక్ష్మణుఁడాఖడ్గముఁగైకొని యారాక్షసునిఁ దెగటార్చి లోకంబులకు మేలుగావించె. ఆతనికే దోషంబు లంటవు.

2 ముని—రాజేంద్రా! ఈ దుష్ట రాక్షసుని సంహరించి మాకు మే లొనరించితిరి. మా యాశ్రమంబులకు మేము వెళ్ళెదము.

రామ—తపోధనులార! బ్రహ్మహత్యాపాతకంబునకై వెఱచితిని. మీ వలన నిశాచరుఁడని యెఱుంగుటకు సంతసించితిని. పోయిరండు. (మునులు నిష్క్ర.) అపనికవడును.

ప్రథమాంకము-ద్వితీయ రంగము.

(అరణ్యము-బోనవుట్టికఁదలపై నిడుకొని శూర్పణఖ ప్రవేశము.)

3. అనుబంధము.

శూర్ప—లోకంబున నా కొడుకువంటి కొడుకుండునా? తలిదండ్రుల యందెంత భక్తి నలుపుచుండును. ఆరు నెలల గర్భము నే దాల్చి యుండఁగదా? నా పతియగు విద్యుజ్జిహ్వుని నా యన్న చంపినది. తండ్రి నెఱుఁగకున్నను భక్తిచేగదా? పగ తీర్చు కొనుటకై ఘోరతపంబొనర్చుచున్నవాఁడు. భళిరే! అనతికాలంబున నేవాసవునిచే వరంబులఁగైకొనియాదశకం ఠుని కంఠంబు లుత్తరించి లంకారాజ్యంబవలీల నేలగలఁడు. అప్పుడు గదా? మందోదరి మొదలగు వదినెలందఱు నే న రుగుదెంచిన వెంటనే "శూర్పణఖ దేవిగారు" రండు, యీ పీఠముపై నలంకరింపుఁడని భయభక్తులచే నిలువఁబడి యెప్పుడే మాట నా నోటవెడలునో యని గుండెలఱచేత నుంచుకొనినన్నాచియుందురు. అప్పుడుగదా? దేవాంతక, నరాంతక, అతికాయుఁడు, మహాకాయుఁడు, ఇంద్రజిత్తు మొద లగు వారు నా యాజ్ఞకువేచి నా పంచలఁబడియుండుదురు. నేను హంసతూలికా తల్పంబునఁబరుండ సులోచన మొద లగు కాంతలు నన్నుఁజేరి నా పాదంబు లొత్తుచుందురు అప్పుడుగదా? నా సౌఖ్యము మిన్నందుట. అప్పుడు గదా

లంకారాజ్యంబునకు మహారాజ్ఞిబోలె రొప్పియుండుట. అప్పుడు గదా? నాయానందము. అప్పుడుగదా? నా భోగము అప్పుడు గదా? నా ప్రమోదము. నా సుభగత్వము. నా విలాసము. (హాహాహాహాహా పెద్ద నవ్వు నవ్వును.)

(పొద సమీపించి వెలుపలఁదెగి పడియున్న కొమరుని శరీరముఁగాంచి పెద్దపెట్టున రోదనముతో)

హా పుత్రా! ధృఢగాత్రా! ఇప్పుడేగదా? నేనన్నో కోరికలచే సంతసించితిని. నావంటి దౌర్భాగ్యురాలు కట్టికోరిక లీడేరునా? నే నెట్టివేళ జన్మించితినో కాని, పతిని జంపుకొని జీవించితి. ఇప్పుడు సుతుఁడు మృతిఁబొందినను నా దేహంబున ప్రాణంబుల నిల్పుకొని మొండి బ్రతుకు బ్రతుకు పొమ్మని బ్రహ్మ వ్రాసియుండనోపు. తేకున్న నాకీ దుఃఖమేల ప్రాప్తించును? హా తనయా! నిమిషార్ధ క్షణంబున నీ శిరమేల ఖండింపఁబడియె? ఏ సంగతికిఁ బోక నిశ్చలతపంబానరుచుంటివి కదా? ఏయుపకారరం బెవనికిఁగావింపక సమాధినుండగనే క్రూరాత్ముఁడు వాఁడే నీ మేఁడు నీ ప్రాణంబులనుహరించె. హా కుమారా! నిర్జరేంద్రుని మెప్పువడసి పితరుని పగఁ దీర్చుటకునై పంక్తి కంఠునిఁ దెగటార్చి మాహా ఠేపా లంకా రాజ్యంబవలీల నేలెదవని నమ్మియుంటినే? నా కోరికలెల్ల ఫలింపఁ జేయుదువని విశ్వసించి యుంటినే? అక్కటా! దైవంబెంత నాపైఁ జలపట్టె? కనీ పుత్ర శోకం బెట్లు భరింతు? భర్త నెడబాసినను పుత్రునిఁ జూచుకొని సంతసించుచుంటినే? నా సంతసము నేటితో నడుగంటెను గదా? అను దినము తలఁచి దప్పకుండ సంజూదు నే దెచ్చికడు పార బెట్టుచుంటినే? ఇఁక నే నెవ్వనికై వండుదు? ఎవనికిఁ గొని వత్తును? (యోచించి) మించిన గార్యంబునకు వగచి ప్రయోజనంబేమి? (కోపారుణ నేత్రయై) ఔరా! నా పుత్రుఁడు జీవించియుండిన బాణాపాతుంబని యీ వనము నందుండు మునితులువ లే వొవని చేతనో చంపించియుందురు. ఇందుకు సందేహంబే లేదు. ఈ క్షణంబునఁ జని వారి నందఱిని యమకాలఁజ

దిని ముద్దఁజేసి నోటవేసి కొనియెద. అప్పుడుగదా? నా ప్రతాపంబు వారలకుఁదెలియును. పోయెదగాక (నిష్క్ర-)

ప్రథమాంకము-తృతీయరంగము.

(మునులు తపోనిష్ఠ చేనుండ శూర్పణఖ ప్రవేశము.)

శూర్ప—ఓ మునిముచ్చులార! కన్నులు మూసికొని పాలుఁద్రాగు పిల్లి చందంబున నెవరికిఁ దెలియదని తపముఁజేయువారి వలె నుండిన మిమ్ముల విడుతునను కొంటిరా? విడుచుదా ననుగాను. (అర్భటించుచు) నా కొడుకు నెవరు రాతెగ టార్చినది? నిక్కముగ జెప్పుడు. లేకున్న నా సంతాపంబాను నట్లు మిమ్ముల నందఱినిఁ బట్టిమింగెదను.

1 ముని—అమ్మా! శాంతింపుము శాంతింపుము. ఇందు మా తప్పి మియు లేదు.

శూర్ప—హుం. శాంతమా? ప్రాణాంతమా? ఏమిరా వచరెదవు?

2 ముని—దైత్యజననీ! ఇవ్వనంబున నొక్క మునివేష ధారుఁడగు రామరుఁడు నీతనయునిఁ జంపి ఫలములు కొన్ని చేకొని పర్ణశాలకిపుడే యిట్లుపోయెను. (చెయ్యిచూపును.)

శూర్ప—(కోపమున) ఎవఁడా మనుజాధముఁడు? వానింజక్కా డెదఁ గాక (నిష్క్ర-)

3 ముని—నీకుఁదగిన శాంతి రామలక్ష్మణులు చేయుదురు లే, పో.

1 ముని—చేయుటయే కాదు. ఎప్పటికి మఱవురాకుండు గుర్తు పెట్టక మానరు. రావణుని కులనాశనమున కిదియే మూలకారణము. (నిష్క్ర-)

ప్రథమాంకము-చతుర్థరంగము.

(పంచవటి-పర్ణశాల-రాముఁడు-సీత.)

రామ—సీతా! నీచే ననుదినంబు నీరునింపఁబడి పెంపొందిన మల్లెలు మొల్లలు జాజులు గులాబి పుష్పములు వికసించి సువాసన

తెట్లు వెదజల్లుచున్నవో చూచుము? నీవేల ముడుచుకొన రాదు?

సీత——నాథా! సకల భోగంబులు విడనాడి యరణ్యంబున పదు నాల్గు వత్సరంబులు తాపసవృత్తిచే నుండునట్లు త్త కైకేయి కట్టడఁజేసి పంపినది. కాన నేనిపుడా పుష్పంబులేల ధరించ వలయును?

రామ——తాపస వృత్తి నాకుగాని నీకేల? నే జటాధారుఁడనై యుండ నీ జడను బుష్పములుండ గూడదని కాఁబోలు నీ తలంపు. నేనీ పుష్పలను ముడిచెద. (కొన్ని పుష్పాలు శిరమందుంచ బోవ)

సీత——ప్రాణేశ్వరా! వాడని పుష్పాలు నాకనసూయాదేవి యొసఁగి యుండ నీ పుష్పలేల? (రాముఁడు తొలఁగి నిలుచును.)

(ఒకవైపునుండి శూర్పణఖ ప్రవేశము. రామునిగాంచి సంతసమున)

శూర్ప——ఆహా! ఏమీ సౌందర్యము? లోకంబున నాబోటి సుంద రాంగి కీతఁడు తగును. ఈతనికి నావంటి భార్య తగును గాని మఱియొకతైన మానికంబునకు మసిపేలిక జుట్టినట్టే యుండును.

(సీత వైపునకు దృష్టిసారించి) ఇంత నెవరా వికార భామిని? ఈ సుందరాంగుని సౌందర్య మంతయుఁజెడఁగొట్టుచున్నది. నే నాతని చెంతఁజేరిన నింకెంతవన్నియ హెచ్చునో కదా? నామాయచే వారల కగుపడకుండ నీ సుందరాంగుని చెంతఁజేరి చూచెదగాక. (అట్లే చేయును.)

(తనలో యోచించి) నే నీ రూపంబున బలాత్కరించిన నన్ను మెచ్చునా? మెచ్చఁడు. కాన కామరూపంబుగ్గైకొని యీ వన్నె కానిఁ గూడి హాయిగ నుండెద. నా పెనిమిటి నాఁడే పోయెను. ఇప్పుడు సుతుఁడు కూడాపోయెను. పోనీలే. ఈ మనోహరుని చెంత నున్నఁజాలు. (దూరము నుంచి చెంపలూడ్చి ముద్దిడి నిష్క్రమించును.)

(రాముఁడూరక నిలిచియుండ సీత సమీపించి హస్తము గ్రహించి.)

4. అనుబంధము.

సీత——మనోహరా! ఇంతలోనే మీకింత కోపమా? ఏల మాటాడరు?

రామ——నే ముడువఁదలఁచిన పువ్వులే పనికిరాకున్న సీతో నాకేటి మాటలు?

సీత——శిరముపై వాడని పువ్వులుండ నీ పువ్వులేలయని యంటిఁగాని నే నొల్లనంటినా? మీ యిష్టమొచ్చినన్ని కుసుమంబులు ముడువుఁడు.

రాము——(చిఱునవ్వుతో) అట్లయిన నీ శ్వేత గులాబి పుష్పము నుంచెదను. (పువ్వునుంచి)సీతా!నీ నీలకుంతలములపై యీ పువ్వు రాజమెట్లు రాజిల్లుచున్నదో? చూడుము.

గీ॥ నీలమణి భూషణంబున నిలిచి యుండు
పుష్యరాగంబు మాడ్కి పొలుపు మీఱి
నీలమైనట్టి కుంతల జాలమందు
మెఱయుచున్నది పుష్పంబు మానసేత!

(శూర్పణఖ కామినీ రూపమున ప్రవేశము.)

శూర్ప—(తనలో) ముజ్జగంబందుండు కామినులు నా యీ లావణ్య రూపమునకు సాటివత్తురే? ఇప్పుడు గదా? యీ మోహనాకారుడు నావలలోనజిక్కుట. ఇక నే దలచిన కార్యంబవశ్యంబు నెఱవేఱగలదు. (రాముని సమీపించి) రా కొమారా! నీ నామధేయంబెద్ది? నీ జనకుడెవ్వడు? ఇట్లు మునివేషధారుడవై శరచాపంబులన్బూని యింతితోడ ఘోరారణ్యంబులనుండగ గారణంబేమి?

రాము—(తనలో) ఈ రమణి విలాస వైఖరింగాంచ నన్ను గామించి వచ్చినట్లున్నది. దీని బలుకరించి చూచెద. (ప్రకాశ) రమణీ! నా తండ్రి దశరథుడు. నన్ను రాముడందురు. ఈ పడతి నా పత్ని. నా తండ్రి యాజ్ఞచేయ నేనీ యరణ్యంబున దపోవృత్తిచే గాలమును గడపుచున్నవాడ. నీ వెవ్వరి దానవు? నీ నామమెద్ది? నిన్నుగన్న పుణ్యుండెవ్వడు? ఆహా! ఏమి నీ లావణ్యము? నీ విలాసము? ఇట్టి రూపమేకాంతలందుగాన. నీ విపుడేల వచ్చితివి?

శూర్ప—(నవ్వుకొని తనలో) నీతో నే నొంటిగ ముచ్చటింపవచ్చితిని. నాసౌందర్యమునకు మెచ్చియున్నవాడు నన్ను జేపట్టకమానునా? నా యుదంతమెఱిగించెద.

శం॥ "ఖలిమి జగత్త్రయంబుబలు బాములబెట్టుచు దేవతావళుల్
మెలుకుటబంక్తికంఠుడను పేరదనర్చిన దైత్యభర్తకుం
జెలియల బేరు శూర్పణఖ చెప్పెడిదేమి మహీశ నీకు నే
గలసితి నిన్నుదక్కనెరు గైకొని నీవును బాయుమీసరిక్"

మూడుజగంబులందు ప్రసిద్ధి వహించిన రావణాసురుని చెల్లెలను నా పేరు శూర్పణఖ. నీ రూపురేఖా విలాసంబులన్నియు

గాంచి నాకుందగిన పురుషుండవని యెంచివచ్చిన దాన. నీవే యూత్రను గాత్మించిన నా రూపమునకైకొని నిన్ను మనోజకేళిం దేల్చి మెప్పించెద. నీవువలచిన స్థలంబుల కనాయాసంబుగ దోడ్కొనిపోగలను.

౯. అనుబంధము.

(సీతను జూచి) ఇది రూపహీనురాలు. కొఱవిపాలినట్టి యీయందు దానితో నేమి సుఖమందఁగలవు? దీని నిపుడే హింసించెద. నన్ను బరిణయంబునఁ జేకొనుము.

రామ—(భీతిల్లు సీతను జెంతఁదీసి చిఱునవ్వుస) సుందరీ! నీ సౌందర్యమునకు మెచ్చితిని. అయిన ననునమ్మి నా వెంటవచ్చిన కాంతను విడుచుట ధర్మంబుగాదు. అటు చూడుము. నా సహోదరుఁడు లక్ష్మణుఁడు. నాకంటెరూపవంతుఁడు. వానికిఁదగిన సతి లేకున్నవాఁడు. పొమ్ము.

శూర్ప—(తనలో) ఔరా! వాని సోయగము. ఈ రామునికన్న నాతఁడే నాకుఁదగిన వాఁడు. పోయెదఁగాక (నిష్క్ర-)

(ముందుభాగమున లక్ష్మణుఁడు అటు ఇటు తిరుగుచుండ శూర్పణఖ ప్రవేశము.)

శూర్ప—లక్ష్మణా! నీయన్నను నే గామించినను బేలయై నీకుఁదగిన సతీమణి లేదని నీ కడకు నన్నంపియున్నాఁడు. నీవు కోరిన కామరూపము ధరించి నీ మనసున కెక్కునట్లు మెలఁగుదాన.

లక్ష్మ—(తనలో) తన్నుఁ గామించి యుండిన చేడియను హాస్యమాడఁదలఁచి యన్న నాపాలికిఁబంపి యుండనోపు. నేనును పరిహాసించెదను గాక (ప్రకాశ) రమణీ! నీ విలాసంబునకుఁదగు వాఁడ నే గాను. ఈ జడలు, ఈ నార వల్కలాజినములు

నీకెట్లింపుగ నుండును? పొట్టకూటికై రామునిఁగొలిచి యున్నవాఁడ. ధనహీనుఁడను. నీవు కోరిన సొమ్ముఁదేగల నా? చీరలు తేగలనా? ఏమితేగలను. ఇట్టివానినిఁగూడి నీవేమి సౌఖ్య మొందఁగలవు? రాముఁడో భూనాధుఁడు. నీ కోరిక లన్ని యుఁదీర్పఁగలఁడు.

6. అనుబంధము.

శూర్ప—నీ వతిరూపవంతుఁడవనికదా? యింతగర్వము. నీకుఁదోడు నావంటి యువతి యుండిన నింకెంత రాణింతువో? లేకున్న నిర్మానుష్యంబైన సౌధంబు మాడ్కికదా? నీ విలాసము. విత్తహీనుఁడనై రామునిఁగొలువనేల? నన్నుద్వాహంబైన నీవు కోరిన ధనముఁదేగలను. నా మాటవిని నా కోక ము ద్దొసఁగుము. (ముద్దిడఁబోవ)

లక్ష్మ—(తొలఁగి) ఇంతీ? విలాసవంతులైనట్టి తరుణులు నావంటి భృత్యునిఁగోరుదురా? ఇంతకు నీ సౌందర్య గమన విలా సంబుఁజూడఁగోరి రాముఁడు నిన్నిటు పంపియున్నాఁడు.

కం॥ "ఈముక్కు చెవ్వు లీ మొగ
మీమెఱుపుం బొలుపుఁగలదె యేచెలువకు నీ
కోమలిక మెఱుఁగుటకునై
రాముఁడు మెలఁగించి చూచె గమనశ్రీ నిన్నున్"

కాన నా మాటవిని యీసారి రామునిఁజేరుము. నీ నేర్పునకు మెచ్చి నిన్ను వరించును. శీఘ్రముముగ వెళ్లుము.

శూర్ప—(తనలో) ఔరా! రాముఁడెంత మాయకారి? నా విలాసము జూచుటకా? నన్నిటు పంపినది. ఇంతి వరశ్యాముఁడు. సౌం దర్య జిత కాముఁడు. రామాభిరాముఁడు. వానినే గూడెద గాక (నిష్క్ర)

(రాముఁడు-సీత-ఆసీనులై యుండ శూర్పణఖ ప్రవేశము.)

శూర్ప— సీ॥ పరిపూర్ణ కళలచే భాసిల్లు రేఱేని
ధిక్కరించెడు మోము తీరు గాంచి
కమల పత్రముకన్నఁ గడు సొంపుచేనొప్పు
నిండారు కన్నుల నీటుగాంచి
మదముచే నలరారు మత్తేభ హస్తంబుఁ
బోలు నీ కరముల పొందు గాంచి
నీల మేఘచ్ఛాయ నెనయు చుండెడి మేను
యందంబు మనసార నట్టె గాంచి

గీ॥ వలచి వచ్చితి మోహించి వసుమతీశ!
నన్ను జేకొని బ్రోవుము సన్నుతాంగ!
మనగ జాలను నేనింక మానవేంద్ర!
రక్ష సేయంగ నేటికి రామ! రామ!

మనోహరా! ఏల నన్ను పరిహాస పాత్రురాలుంగ జేసెదవు? ఎవని పేరు విన్న మాత్రముననే వేల్పులు భయాక్రాంతులై పాఱు చుందురు? ఎవని నామోచ్చారణమున రవి చంద్రులు బెగడువడి కాంతి హీనులౌదురు? ఎవని పరాక్రమమున జగత్త్రియంబు గడ గడ లాడుచుండును? అట్టి వాని చెలియలినైన నేను గామించి వచ్చి వేఁడుకొనిన నీ పూర్వ పుణ్యఫలంబని యేల దలఁపవు? ఏల రావు? ఏల సంతసముఁ దోఁపఁ జేయవు? ఏలఁ గౌఁగిలింపవు?

6† అను బంధము.

రామ—రమణీ! నాపై నీ కెట్లు మోహంబు కలిగెనో నేనూహింపఁ జాల. రాజ్యభ్రష్టుఁడనై వనవాసముఁ జేయుచున్నాఁడ. పేద బికమన్న నాయందే బూనియున్నది. నివసించుట కీతాశ

పత్ర కుటీరంబే నాసి సౌధంబు సున్న-అందున నాపత్ని నన్నెడ బాయకుండ నెల్లప్పుడు నావెంట నరటి యుండుతు. ఇంత మాత్రము యోచింపలేవా?

7. అ ను బం ధ ము.

శూర్ప—రామా! నా మనోవాంఛిత ఫలకామా! ఏల నన్నా యాస బెట్టెదవు? ఒక్క సారి మనసారఁ గౌఁగిలింపనిమ్ము. (సమీపింప) (రాముఁడు తొలఁగ) ఏల దూరమునకేగె దవు? ఇంత నీవనిత కలదనికదా? ఏ సంకోచము.

కం॥ ఁకోఅమాలిన దుర్గతుఁణ
కొఅగాదిది నీకు నాతె గుత్తంబుగ ని
జ్జభి వధించెద నీతో
సఅలేని మనోజ కేళి నలరెద నెలఖిర్ణ"

(అని సీతను సమీపింప రాముఁడొకచేత సీతను తన వెనుకకుఁ జేర్చి మఱియొక హస్తము దాని కడ్డంబుగ బెట్టి)

రామ—సుందరీమణి! నా మాట లాలింపుము. ఎవరడ్డు లేకుండఁ బ్రియునితో విహరింపఁగోరు నీవు నన్నుఁగూడి సవతి పోరు నోర్వఁగలవా?

కం॥ బంగారువంటి మేనును
సింగారము లొల్కు మోము సిగముడితోడన్
జెంగావి వలువవాడదొ
పొంగారఁగ గూడియుండు బామిన్యొయటన్!!

ఈ సారి వెళ్ళిన లక్ష్మణుఁడు నిన్నుఁ దప్పక జేప్టునా. పొమ్ము.

శూర్ప—(యోచించి) రామునకు యిల్లాలన దెప్పడించటఁ దగిలి యున్నది. నే నీ సవతి పోరు నోర్వఁజాల; నీకొంచి చూలాత

నా సుమిత్రాపుత్రుఁడే సూర్యాస్తుని బోలిన సౌందర్యవంతుఁడు. నాకుఁదగును. అందున నొంటి పాటున నున్నవాఁడు. నావంటి జవ్వని చెంతఁజేరి రతికేళికిఁ బ్రాధేయపడవలదని నిరాకరించునా? అతని పాలికే వెళ్ళెదను.

(ముందుభాగమున లక్ష్మణుఁడుండ శూర్పణఖ ప్రవేశము.)

శూర్ప— గీ॥ యౌవనంబున దనరుచు నన్ని దిశలఁ
గాంతి వెదజల్లు నీ సోయగంబు గాంచి
తమక మాపఁగ లేక నీ దరిని జేర
వలఁపు లిగురొత్త లక్ష్మణా! కలయవేల?"

లక్ష్మ—(తనలో) మరల నిది యొక్కఁడి గ్రహచారము?

శూర్ప—ఇచ్చేరుపనే నా యన్న లున్నారు. దేవ కిన్నర కింపురుషాదుల నెల్ల జయించి మితిలేని పరాక్రమంబునఁ జెలఁగుచున్నవారు. నా మాటవిని నన్నుఁ జేపట్టిన వారు నీసేవకులుగ నుందురు. రాక్షసుల కెల్ల నీ వేలికవై సుఖంబున నుండవచ్చును. ఈ దండకారణ్యంబునఁబడి కాయగసరేతికొని తిని కష్టపడనేల? నక్షత్రమండలాంతరంబున వెలిఁగెడు చంద్రుని మాడ్కి నిశాచరుల నడుమ బ్రకాసించెదవు. నా మాటవినుము.

(చెంగుఁబట్టిఁజోవ)-తొలఁగి

లక్ష్మ—నీ హిత వచనంబు లింకఁజాలును. ఒడయుఁడుండ సేవకు నిజోహించింతురే? సువర్ణాభరణము లుండఁబూటకఁపు సొమ్ములను బెట్టుదురే? చూతఫలంబు మాని చేతిదొండ నభక్షింతురే? పంచభక్ష్య పరమాన్నములుమాని యాకలములు భుజింతురె? రాముని మాని నన్నుఁ గాక్షించుటంతే? యోచింపుము,

గీ॥ జగములను బ్రోచు ధీరుఁడు జాణుఁడతఁడు
దాసుఁడను నేను నీ వొక దాసి వగుచు
చెలువు రిత్తగ జడునిటుఁ జేరనేల?
నీదు సరసత గాంచి నిన్నేలు బొమ్ము.

8. అనుబంధము.

శూర్ప—సుందరా! ఏల నాయాశ వృధ జేసెదవు? నే దనుజ జాతను. వావి వరుస లంత గణింపను. ఇంకొక నిమిష మాత్రమిట్లె యాలసించిన నీయాన, నాయాన, ఆరామునియాన, నిక్కముగ మనఁగజాల.

లక్ష్మ—తరుణీ! మరల నిన్నెప్పుడు గాంతు నా?యని రాముఁడు నీకై యెదురువేచి యున్నవాఁడు. మీ కట్టి వావి వరుసలు లేకున్నను మాకైన నుండవలదా? నా మాట లాలింపుము. తొలుత నా యన్నను గోరి నందున నాకు నీవు వదినె వైతివి. తల్లితో సమానురాలవైన నిన్ను నే గోరుట మహా పాతకము.

కం॥ "నినుఁగని నప్పటఁ గోరెను
దన మది నుడివడఁగ రామ ధరణీశుఁడునిన్
గనుఁగొనఁ గోరెదుఁ దడయం
జన దిరమ్యోడ వదినె వైతి చను మర్యాదకున్"

శూర్ప—(తనలో కొంచము వేసరికతో) అన్నను జూపి తమ్ముఁడు తమ్మునిజూపి యన్నయుఁ బాలుపడక నున్నవారు. (కోపమున) నన్నొక బీద మానవులాలుగ నెంచి కాటియ బెట్టు చున్నవారు. సీతంజూచి రాముఁడొప్పక నున్నవాఁడు. ఈ సారి నామాట వినినసరే, లేకున్న సీతంబట్టి చదిమి, యొక ముద్దగ నోఁట వైచికొనియెద. ఆవల వీరిరువురు వలదన్న చ్చి నాపైఁబడుదురు. పోయెదఁగాక (నిష్క్ర)

లక్ష్మ——(తనలో) ఈ దానవితో వినోద మెప్పటికైనఁ భామతో జరలాటములు కావే? రాముఁడేల దీనిఁబార దోలక నున్న వాఁడు? నే నే తగువిధంబున దండించుదమన్న నాకున్న యానతి లేదు. కోపారుణ నేత్రంబులతో మరలి పోయిన దానవి యేమి సేయునోకదా? సమీపమున నుండెదఁ గాక. (నిష్క్ర-) (రాముఁడు-సీత ప్రవేశము)

రామ——సీతా! విరహిణికి యుక్తాయుక్త పరిజ్ఞానమన్న సున్న. అందున స్వాభావికముగ పురుషులకన్న స్త్రీలకు కామ మెనిమిది పాళ్లధికమను వచనము- నీ దానవి సార్థక మొనరించుచున్నది. దైత్యులకు మానవులకు పొందు పొసఁగదని తెలుఁగక కామాతురమున నక్కడనుండిక్కడికి యిక్కడనుండక్కడికి నిప్పుఁ ద్రొక్కిన బిడాలంబు చందంబున నిట్లు తిరుగుచున్నదో చూడుఁడు?

సీత——(చిఱునవ్వున) ప్రాణేశ్వరా! కామించి వచ్చిన యువతిని నిరాకరించుట పాపమని యెఱిఁగియు వలదనుటేల? ఇట్టి సుందరాంగి మీకింకెన్నడు లభింపఁగలదు? చేతఁజిక్కిన వనితను బోనాడి వెనుక జింతించిన ఫలమేమి? వనిత తానై వలచివచ్చిన మగవారులు బింకమున నొల్లకుందురు. లేకున్న వెనువెంటఁదగిలి కాళ్ళపై బడుదురు.(నవ్వును)-(అట్టి సమయమున శూర్పణఖ ప్రవేశము.)

శూర్ప——ఔరా! దీనిక్రొవ్వు. నన్ను జూచి నవ్వుచున్నది. ఓరీ! రామా! యీ త్రిభువనంబుల నొక్కసారి మ్రింగఁజాలిన నన్నొక చీరికినైనఁగొనకున్నావు. నే నలిగిన నింద్రాది సురలైన దాళఁజాలుదురే? నా నామోచ్చారణ మాత్రముననే మును వెల్ల గడగడ వణఁకుచుందురు. పసి బిడ్డలు సైతము పాలుఁద్రావ వెఱతురు. ఇఁక నీవంటి మానవు

లెంత? ఈ సీతచేకదా? నాకిట్టి పాటులు కలిగినది. నాకసిదీఱ దీనిఁబట్టి మ్రింగెదగాక. (అని క్రోధంబున మీఁదికి వచ్చును.)

రామ—లక్ష్మణా!

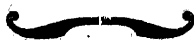
లక్ష్మ—ఏమియాజ్ఞ?

రామ—ఈ శూర్పణఖతో నింక మేలము చాలు. కామాతురంబున వచ్చినట్టి సుందరాంగి కార్యంబును దీర్పుము. జాగు సేయక వెంటనే తీసికొని పొమ్ము. విరూపిం జేయుము. సీతా! మనము పర్ణశాల లోనికిఁ బోదము రమ్ము. (సీత-రాముఁడు నిష్క్ర.)

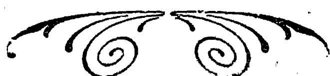
లక్ష్మ—పడఁతీ! నీకింత వంతమేల? నీ కోర్కెఁ దీర్చెద రమ్ము. (అని యీడ్చుక బోవును).(లోపల హాహాయని యార్తారవము వినబడును)

(చెవులు-ముక్కుఁగోయఁబడి శూర్పణఖ రాక్షసాకృతితోఁ ప్రవేశము.)

శూర్ప—(దుఃఖరోషావేశమున)-అక్కటా! "చేయొద్దివలచివచ్చినఁ జెవులు ముక్కుపోయె." ననుసామెతను దప్పకుండ నీమనుజాధముఁడు నాకిట్టి పరిభవమొనర్చెను. వీరి దేహలావణ్యము గాంచి కదా? నే వలచితిని? ఖర దూషణాదుల కెఱుఁగఁ జెప్పి వీరి శరీరము లింతింత తునకలుగా జేయించి కడు పారఁది నెదను. ఆఖండలాది దేవతల నెల్ల జయించి లంకా రాజ్య మేలుచున్న రావణాసురునకుఁ జెల్లెలినైన నాకిట్టి పాటొదవిన నిఁక సామాన్యులు వీరి మ్రోలఁబడి బ్రతుకఁ గలరా? ఔరా! నరభోజనులమగు మేము మీకా వెఱచుట? ఈక్షణమునఁ బోయి మావారిఁదోడి తెచ్చెదగాక.

ద్వితీయాంకము-ప్రథమరంగము.

(ఖరుడు-దూషణుడు-త్రిశిరుడు-ఆసీనులై యుండ రోదనముతో శూర్పణఖ ప్రవేశము) 11. అనుబంధము (పల్లవి మాత్రమే.)

ఖరుడు- చెల్లెలా! ఏమిది? కాలాంతకునకుఁ గాలుఁడను. మృత్యువునకు మారకుఁడనైన నన్నెఱిఁగి యెఱిఁగి నా భయం బొకించుకైన లేకుండ నెవఁడు నీరూపు విరూపుఁ జేసె?

ఉ॥ "ఎవ్వఁడొకో కాలయమాంతకుని చేసని మార్గముని కోఱమిగా నెవాఁ
డెవ్వఁడొకో పురాంతకుని యెక్కుడు కన్నఱ కాలఁదన్నఁడా
నెవ్వఁడొకో సమిత్రముగ నిప్పుడె చావఁదలంచె నింతవాఁ
డెవ్వఁడొ వాని పేరెఱిఁగి యిప్పుడె చెప్పుము నూత్నమింగెదన్."

శూర్ప—(ఏడ్చుచు.) అన్నా! ఎప్పటి యట్లు నేడును నా కొమరు-కడకేఁగ వాని శిరంబు నేలంబడి యుండెను. దుఃఖాక్రాంతనై యచ్చటి మానుల హింసింపఁబోవ వారు నా వెఱచి, పంచవటీయందుండు రాకొమరుఁడొకఁడు నాసుతుని దునిమెనని వచించిరి. అంత నే నక్కడికిం జని, నలకూబరాంగజులఁబోలు సుందరాకారులంగని మదన ప్రేరితనై నెన్నివిధంబుల వేడినను నా కోరికఁదీర్పక కామించివచ్చినందుకు, పారితోషకంబిదె చేకొనుమని పరిహసించి నన్నిటు విరూపిం జేసిరి. నీ వీక్షణంబునఁబోయి వారలను ంబునఁ బరిమార్చి రక్తమాంసము నాకడఁ బెట్టినఁగాని దుఃఖమాపఁజాలను; భరింపఁజాలను.

ఖరుడు--(వికటముగ నవ్వి). సోదరీ! ఆపిటికే మానవులఁజం వేగవలయునా? అమరగణ సమేతుఁడై వజ్రి వజ్రము

బూని చౌదంతినెక్కి వచ్చినను నాతో పోరంజాలడు. కాన యీ వెడఁగు నరులు నాచే జావక బ్రతుకువారె? మన సేనాధిపతి యీతఁడగుచో నీ కోరిక దీర్పఁగలఁడు.

శూర్ప—వారు సామాన్య మనుజులు కారు. నీవంటి రక్కసుల నెందఱినైన నొక్క త్రుటికాలమున జయించఁగల వారలకు నీ సైన్యమెంత? నీ సేనాధిపతియెంత? నీవే వెళ్ళినఁగాని కార్యము చక్కఁబడదు. రక్కసుల నుక్కడంచుటకే వచ్చియున్న రామ లక్ష్మణుల తోడనా నీ సైన్యము యుద్ధ మొనర్చుట? జయించుట? ఇదికల్ల.

దూష—అబలవైన నిన్నుఁబట్టి పరిభవించి నంతనె మేటివగుదువా? ఇదే వచ్చి వారిని ఖండించి నీ ముందట బెట్టెదను లెమ్ము. నా శరీరంబునఁ బ్రాణంబు లుండునంతవఱకు నీ కప కారం బొనరించిన వాఁడెవఁడైన నేమి బ్రతికి పోవఁగలఁడా? నీవు మాకు మార్గముఁజూపుచు ముందు నడువుము. త్రిశిరా! మన సైన్యమెల్ల నిపుడే యుద్ధమునకు నాయత్తపఱచి నా వెంటఁదోడ్కొని రమ్ము. (త్రిశి-చిత్తము-నిష్క్ర)

(పర్ణశాలవద్ద-సీత-రాముఁడు-లక్ష్మణుఁడు)-లోపల కలకలధ్వని.

రామ—తమ్ముఁడా! రాక్షసుల కలకలంబు వినఁబడుచున్నది. ఇపుడేగిన దానవి తనవారలఁబురికొల్పి మనపై బంపియుండ నోపు. నా దక్షిణభుజము, నేత్ర మదురుచున్నది. ఇపుడు రణమవశ్యంబుగనగును, జయము గలుగును. ఆ క్రూర పిశాచపు మూకలంబులఁ గనుఁగొన జనకనందన భీతిల్లును గాన నీ వెంటేని విజనస్థలంబునకుఁ దోడ్కొని పొమ్ము.

లక్ష్మ—అన్నా! శౌర్యంబునమీరు మీరరి బలంబులంబకాకఁడ నే నొక బేలువుభంగి నెందేనిఁ జనఁజాల. మీరింద దుండుడు. రాక్షసులనెల్ల సమయించుటకు నా కాజ్ఞ యొసఁగుడు.

రామ—లక్ష్మణా! బలపరాక్రమమున నాకన్న మిన్నవని నే నెఱుగుదు. సందేహింపక వైదేహిం దోడ్కొని గుహాయందుము. క్షణకాలమున రక్కసులనెల్ల నా శరపరంపరల నుఱుమాడి వచ్చెద. మాఱు మాటాడిన నాయానసుమీ!

(సీతా-లక్ష్మణుఁడు నిష్క్ర.)

(రాముఁడు ధనుర్బాణములను బూని నిలిచి యుండ పెడబొబ్బలతో ఖరదూషణాదుల ప్రవేశము.)

దూష—ఓరి నరాధమా! మదాంధమునఁ గన్నుగానక మాసహోదరిని బరిభవించిన ఫలంబిపుడంతయు ననుభవింపుము. క్షమున బాలిక నిలిచియుండుము.

రామ— గీ॥ ఓర! బీఱంపు మాట లిట్లాడనేల?।
కదన మందున నిల్చిన క్షణములోన।
నీదు గర్వంబు నణఁగెద నిక్కముగను।
భ్రాంగి పోవంగ నేలరా! పోతరమున॥

ఓరీ! నిశాచరాధమా! ఇట్టి వట్టిబెదరింపులు నాముందు పెట్టుము. నీయట్టి వారింబట్టి మట్టుబెట్టుటకై పుట్టిన జగజ్జట్టియనెఱుఁగుము.

దూష—భళీర! రామా! నీచేత లెక్కెనఁగానిమ్ము. నీ మాటలు మెచ్చవచ్చు. పాకారింబట్టి పలుబాములఁబెట్టి దిక్పాలకులఁ గంటఁద్రొక్కిన దైత్యులనా బెదరింపఁజూచెదవు? నీ బాణవిద్యాకౌశలము? చూతమురమ్ము.

9. అనుబంధము.

(రాముఁడు-దూషణుఁడు యుద్ధము జేయ-రామబాణముచే దూషణుఁడు-కూలును.

ఖరుఁడు— గీ॥ బాలుఁడగు దూషణుని జంపఁ బ్రబలమైన
పోటుమానసి వైతివో యోటలేక
నెందు జొచ్చిన విడువక వెంటనంటి
భ్రాతృ ఋణమును దీర్చెద రణమునందు.

రాము—(నవ్వుచు) దానవా! కాలులేల బ్రేలెదవు? మున్ను నాచేఁ బడిన తాటకి సుబాహు మొదలగు రక్కసులకన్న శూరుఁడవా? వారలను గూల్చిన శరంబే నీపై నుఱక ద్రవపడుచున్నది. చూడుము. (బాణమును జూపును.)

ఖరుఁడు—వారిని జంపినటులఁగాదు. నాతో బోరుట ప్రళయాగ్ని యందుఱకఁ జూచుటఁగాదె? ఏమో మహాశూరుఁడవని మిట్టిపడెదవు. (కత్తిఁజూపి)-ఈ నాఖడ్గంబుచే నొక్కవ్రేటునఁ గూల్చి మా దనుజవంశమునకు వన్నె దెచ్చెద.

రాము—మాటలచే బనియేమి? నా బాణమే నీకుఁదగిన ప్రత్యుత్తర మివ్వఁగలదు-తమ్ము.

10. అ ను బ ం ధ ము.

(యుద్ధమునుజేయ ఖరుఁడు కూలును.) తెరపడును.

ద్వితీయాంకము.—ద్వితీయరంగము.

(రావణుని దర్బారు-రావణుఁడు-ప్రహస్తుఁడు - అతికాయుఁడు మహాకాయుఁడు. ఇంద్రజిత్తు-విభీషణుఁడు మొదలగువారు.)

(అచ్చరుల ప్రవేశము.)

అచ్చ—దైత్యజలధి పూర్ణచంద్రా! వందనములు.

ప్రహ—గణికాంగనలారా! మీ యాట పాటల నిపుణత్వముఁగాంచి రాక్షసేంద్రుఁడు పారితోషిక మొసఁగునుగాన నేడు మీ చాతుర్య మంతయు వినియోగించి బహుమానమ్ము గొనుఁడు.

(అప్సరసలు-చిత్రవిచిత్రముగ నాట్యము సలుపుదురు. అంతటు సెబాసని మెచ్చుకొందురు.)

రావణ——(ఊర్వసిని జూచి) సుందరీమణీ! భరతశాస్త్ర సమ్మతముగ నుండు నీ నాట్యము నాకతి హర్షము గొలుపుచున్నది. ఈ హారముం గైకొనుము. (హారముగై కొని నమస్కరించును. అప్సరసలు నిష్క్ర)

11. అనుబంధము.

(శూర్పణఖ రోదనముతో ప్రవేశము.)

అచ్చెరువున నక్కడివారందఱు నవలోకింతురు.

ప్రహ——అమ్మా! శోకింపకుము. నిన్నెవరిటు విరూపిం గావించినది?

రావణ——పహోదరీ! ఎవరు నిన్నీ వికృతా కారముసర్చినది?

శూర్ప——(శోకమున)-అన్నా! బంధు మిత్రామాత్యులతో వినోదంబునం గాలంబుంగడుపుచున్న నీకంతియె చాలు. కడమ వారెటు పోయిననేమి?

12. అనుబంధము.

రావణ——(కోపమున) ఎవడిటు నీ ముక్కుం జెవులను గోసి నీ సౌందర్యమును పాడుచేసినది? ముందు దెలుపుము. వాఁడెట్టివాఁడైననేమి యిప్పుడె ఖండించివైచెద?

శూర్ప——అన్నా! నీ శౌర్యంబునకు నీ బలదర్పంబునకు వెఱువ దేవేంద్రుఁడా? పాఱిపోవుటకుఁ గుబేరుఁడా? నీ యాజ్ఞానుసారం బుండుటకు యక్ష కిన్నర కింపురుష నాగ విద్యాధరాదులా? అటు తెలుపక——

(రావణుడు-కటము లదరి(బండ్లుగీటి)

గీ॥ కమలనాభుండొ భారతీ కాంత విభుడొ
పార్వతీశుండొ యెవడైనఁ బట్టి కట్టి
తెచ్చి నీముందు వైచెదఁ దెలుపుమిపుడె
ఏనుగలుగంగ నీవేల యింతవగవ? ॥

శూర్ప—నీవు పేర్కొను వారిలో నెవరునుగారు.

గీ॥ తనర దశరథ భూపాల తనయుఁడతఁడు
తమ్ముఁడేవేళ బాయకఁ దన్నుఁగొలువ
పంచవటి యందు నివసించుఁ బత్నిఁ గూడి
రాముఁడను నాఖ్యచే నొప్పు రాక్షసేంద్ర!

రావణ—ఆ! తెలిసె-తెలిసె. త్రిమూర్తులే నాకోడి డాఁగియున్న వారట. ఇఁక నరభోజనులమైన దైత్యుల ముందరనా నీ వా మనుజుల నంతగ ప్రస్తుతించెదవు?.

శూర్ప—పాదాంగుష్ఠము నేలమోపి, యెదునూఱు వేలేండ్లు గోకర్ణమునఁ దపంబు సలిపి, శిరంబులు ఖండించి, యగ్నిహోత్రమున కర్పించుట, మనుజుల మెప్పుకై కాని, పగతులను బరిమార్చుటకుఁగాదు. బ్రహ్మను మెప్పించి నీవు పొందిన వరముల ఫలమేమి? ఖర దూషణాదుల సంహరించి, దండకారణ్య వాసులగు మునుల కానందము గలుగఁజేసి, నా కింత వమానమొనర్చినను దశగ్రీవుని భంగ యూరకుండుటఁ జూచి, నిలింపులెల్ల నవ్వుకొనుచున్నారు. నాకు సిగ్గగుచున్నది.

రావణ—సహోదరీ! తుచ్ఛ మానవులనా నీ వింతగ జెప్పునది? వానిచే ఖరదూషణాదులెల్ల మడియుట చిత్రముగ నున్నది. మోసగించి యుండనోపు. అయినను వాఁడెట్టి వాఁడో యెంత బలవంతుఁడో? చూతము వక్కాణింపుము.

శూర్ప——మిన్ను మన్నేకంబు జేయను మరల భేదిల్ల జేయును, నక్షత్రములెల్ల రాల్పను మరలఁ గూర్పను, సప్త సముద్రంబు లింకింపను మరల నిండింపను, పదునాల్గు లోకంబులు సృజింపను, నిలుపను, లయింపఁ జేయను, సమర్థుఁడు. శూరుఁడు. ధీరుఁడు. వేయేల? అతనింబోలు వీర్యుండీ త్రిభువనములలో లేడని చెప్పవచ్చును. తమ్ముఁడన్ననో? యాతని కుడిభుజమై యున్నవాఁడు.

అతి——స్త్రీలు సహజభీతచిత్తులను మాట సార్థక మొనరించుచున్నదానవు. ముదుసలులగు ఖరదూషణులఁ జంపినంతనె శూరుఁడు ధీరుడని యేమేమొ పొగడెదవు.(రావణునిజూచి) జనకా! ఆజ్ఞయైన నిపుడే వారి శిరములను ఖడించి మీ ముందు బడవై చెద.

మహాకా——నరులెంత? వారి బల పరాక్రమంబెంత? నల్లచీమలట్లరకాలనలఁచివైచెద, తండ్రీ! నాపరాక్రమంబైనఁ జూడుము.

శూర్ప——బాలకులారా! సామాన్యజనులని తలఁచి యేలగర్వించెదరు? మీవంటి వారు లక్షలకొలఁదియైన నొక్క బాణముచే సంహరింపఁ గలరు.

ఇంద్ర——(ఇంచుక కోపముతో) మాటిమాటికి వారల నగ్గలించి మమ్ములం దూలనాడుచుండ నా దేహమంతయుఁ గోపాగ్నిచే దహింపఁబడుచున్నది. తండ్రీ యాజ్ఞయైనచో నిమేషమాత్రమున వారిని నాగాస్త్రముచే బంధించి వాయవ్యాస్త్రముచే నిచ్చటఁ బడునట్లు చేసెదను. ఇంతయోచింపగనేల?

విభీష——(రావణునిఁ గాంచి) ఎదరిబలమును మనబలంబును యోచించి కార్య మొనర్పవలయు. లేకున్న ముప్పువాటిల్లు. మహాపరాక్రమవంతులగు పదునాల్గువేలదనుజుల నొక్కండే

సంహరింప నెంతటి బల శౌర్యోపేతుఁడని తలఁపవలయు? సామాన్యు లిట్టివారలఁ జాలుదురె? కేవలాది విష్ణుఁడైన రాముని తో బగఁగొనుట శ్రేయస్కరము గాదు.

13. అనుబంధము.

శూర్ప—అన్నా! విభీషణుఁడు వచించినట్లు యుద్ధమున జయింప నసాధ్యము. వంచనోపాయంబున వారలను వధించి త్రిలోక సుందరి రాముని భార్య సీతను దెచ్చిన నిష్టభోగంబు లనుభ వింప వచ్చును.

ఉ॥ చూచితి మర్త్యకామినుల జూచితి వేలుపు ముద్దుకత్తెలన్
జూచితి కిన్నరాంగనల జూచితి పన్నగ యక్షకాంతలన్
జూచితి పార్వతిన్ సిరిని జూచితి పద్మజు రాణినిన్ శచిన్
జూచితి సీతసాటి సతి చొప్పడ దెందుఁ దలంచి చూచినన్॥

సీ॥ సుందరి నెమ్మోము షోడశకళలచే
మిట్టాడు చంద్రుని మించియుండు
గజయాన చికురమ్ము గాంచిన నేత్రద్వయమ్ము
వెన్నెల భాతిని వెలయుచుండు
ముదిత శిరోజముల్ మొరుపును జూడంగ
మెచ్చిన గణముల సరణి బోలు
దాడిమీ బీజముల్ తరుణి దంతంబులు
పల్లవంబుల బోలు పాణియుగము॥

గీ॥ చెక్కు లద్దంబు లనవచ్చు చెలియ స్వరము
కోకిలను మించు వయ్యారి కోమలాంగి
కంబువును మించి యున్నది కలికి గళము
వనిత సౌందర్య మెన్నఁగ వశమె నాకు॥

ఆహా! ఆ సుందరాంగి సౌందర్యమును బొగడ శేషాహికైనఁ దరమె? ఆమోహనాంగి మోముఁగాంచ మగువలకైన మరులు గలుగఁజేయు. ఆయన్నులమిన్న చిన్నెలెన్నియని వర్ణింతు?

సీ॥ కమలాకరము జేరి కలకంఠములజీరి
నెమ్మిని నడకలు నేర్పుచుండు
క్రొమ్మావిళుల జేరి కోయిలలను జీరి
యింపుతో గీతంబు నేర్పుచుండు
చిగురు జొంపము జేరి చిలుకసంతతి జీరి
చెలువొప్ప పద్యముల్ చెప్పుచుండు
వనవాటముల జేరి హరిణంబులను జీరి
చూపు విభ్రమములఁ జూపుచుండు॥

గీ॥ చూడ జూడఁగ జోద్యమా సోయగంబు
ఆవిలాస మా సొంపు నావాలు మాపు
ఆ మొయారమా కులుకు లామందహాస
మెంత వెదకిన లేదు లేదే యింతులందు॥.

అన్నా! నిక్కముగ వచించెద నాకర్ణింపుము. నీవిదివఱకుఁ దెచ్చిన సుందరులెందఱైన నా సీత కాలిగోరునైనఁ బోలఁజాలరు. సీకాయువతి యుండిన స్వర్గభోగంబైన తృణప్రాయంబుగ నెంచి యామోహనాంగినిఁ గూడి రతిక్రీడలచే మైమఱచియుండుట యెక్కుడు. ఇంతేల.

కం॥ «ప్రమదాజనులోరు లేటికి
నమరాంతకలంక యేటికా రామోర
త్నము సిద్ధించిన వారికి
నమరేంద్రపదంబు గోరు నది యేమిటికి

రావణ—సహోదరీ! నే నెవ్విధంబునైన సీతను సాధించి తెచ్చె
నీ మదిఁగల చింతను వీడి నిజనివాసంబున కరుగుము,

(యోచించి) ప్రహస్తా! నేను మారీచుని పాలికిఁ జనవలయును. ఉత్తమాశ్వములఁ బూన్చిన రథంబుఁ గొనివచ్చునట్లు సారథితోఁ దెలుపుము. ఇఁక గొలువు చాలింతము. (నిష్క్ర.)

ద్వితీయాంకము-తృతీయరంగము.

(మారీచుని యాశ్రమము.-మారీచుఁడు తపోనిష్ఠ చేనుండును.)

రావణ—(ప్రవేశము) మారీచా! ఇచ్చోటంబున సుఖంబుననున్నవాఁడవే?

మారీ—(సంభ్రమమున) మిత్రవాత్సల్యంబున నన్ను మీరరయుచుండ నా సుఖమున కేమికొఱంత? అష్టైశ్వర్యంబులచే నొప్పి సంతోషమున రాజ్యమేలుచున్నావు కదా? ఆయాసంబునక నిరాదరమైన నా యాశ్రమమునకు మీరాక కేమి కారణంబొ తెలుపఁ గోరెద?

గీ॥ వినుము నామాట మారీచ! వివరముగను
రాముఁడనువాఁడు దండకారణ్యమందు
దైత్యచయమును జంపాడి ధైర్యమెసఁగ
నున్న వాఁడట నేనింక నోర్వఁగలనె?

ధాత్రిచరా! తండ్రి పురంబు వెడలఁద్రోయ రాముఁడను వరుఁడు, తమ్ముని దోడ్కొని, సతి వెంటరాను, తపసివేషంబున పంచవటియందుండఁ జూడంజనిన మన శూర్పణఖ ముక్కుఁ జెవులను గోసెను. మఱియు ఖరదూషణాది మిత్రులఁ జంపి లోకకంటకుండగు నన్ను లక్ష్యపెట్టక మహాపరాధియై యున్నవాఁడు. అతని భార్య సీత మహాసౌందర్యవతి. అట్టి భూపట్టిం దెచ్చి నా పగఁ దీర్చుకొనుటకు నీసహాయం బపేక్షించి వచ్చినాఁడ.

మారీచ—(భయముతో) రావణా! రాముఁడు సామాన్య మనుజుఁడని తలంపకుము. నేను విశ్వామిత్రుని యజ్ఞము విఘ్నము చేయఁబూని యనేక రాక్షస వీరులతో సుబాహు సమేతంబుగ జనిన రాముబాణాగ్నికి మిడుతల చందంబున సైన్యమెల్ల మ్రగ్గెను. సుబాహుని గోలుపోతిని. తుదకు వేయిగజంబుల బలంబుగల నన్నొక బాణమున నిటు పడవైచెను. నాఁడే నేను జముని పొందిరంబునకు నేగువాఁడ. నా పూర్వపుణ్య ఫలంబున నింత వఱకు జీవించి యున్నవాఁడ. షోడశవత్సరములనాఁడే యింత బలశౌర్యోపేతుఁడై యుండ నిందు జవ్వనమున నిపుడెంత బలాఢ్యుఁడై యుండునో? శస్త్రాస్త్రబల శౌర్యసంపన్నుఁడైన రాముని జెనకి బ్రతుకఁగలవా? నామాట వినుము. దూరమాలోచింపుము. బలవద్విరోధము మానుము. కులనాశ కరంబగు నట్టి యుద్యమము విడువుము.

రావణ—(నవ్వి) మారీచా! భయపడకుము. సంగర మొనర్చుటకై నిన్ను బంపను. నీవు మాయలం దతిసమర్థుఁడవని యొంక మాయోపాయంబుచే రామ లక్ష్మణులను వంచించి సీతఁ దెచ్చుటకు దలంచినాఁడ. ఒకవేళ సమర మొనర్పవలసి నే నిలిచెదను. బ్రహ్మచే మితిలేని వరములను జేకొని త్రిలోకములను జయించిన నాకీ నరులన నెంతవారు?

మారీ—పంక్తికంఠా! ఇట్టి యోచన నీకేశోచనా? లేక నెవ్వఁడైఁ జెప్పెనా? సర్వ భోగంబు లనుభవించుచు సుఖంబున నుండక మృత్యువు నేల చెనకెదవు? సీత సామాన్య యువ యని దలఁపకుము. వీరపతివ్రత, సుగుణోపేత, లోకమాత భూజాత సీత. కామాతురుఁడవై తెచ్చి సుత సోదర బంధు మిత్రులతోడ వినాశ మొందనేల? నీకీహితము గాని నట్టి యనుకూల శత్రుఁడెవ్వఁడు. తారతమ్యమరయక ఘు

ణాఖ లోకాభిరాముఁడగు రామునిఁ గోరఁదగునే? తనకై తాను పరిభవముఁ దెచ్చుకొని క్రోధమున ఖరదూషణాదులను బంప వారు యుద్ధమున సమసిరి. వీరికై నీవిట్లు శ్రీరామునితో బగసాధింపఁదలఁచి చెడకుము. ముమ్మాటికిఁ జెడకుము. ఈ బుద్ధి మాని లంకఁ జేరుము. సుఖంబుననుండుము.

14. అనుబంధము.

రావణ—(కోపమున) ఛీ! మారీచా! నీచా! కుత్సితుండవై ప్రాణభీతిచే నాకు నీతులు బోధింపఁ జొచ్చితివా? రాజని నన్నుఁ గోరంగానైన నరకు సేయక నాకు మాఱు పలుకుచున్నావు. ఈ క్షణమున నీ కుత్తుకఁ గత్తిరించెదను జూడుము. (కత్తి దూసి పైకెత్తును.)

మారీచ—(యోచించి) రాజేంద్రా! నీహితముఁ గోరి నే జెప్పిన నీకింత కోపంబేల? నీ యిష్టప్రకారంబే వర్తించువాఁడ.

రావణ—(సంతసమున) మిత్రమా! పసిఁడి లేడి యాకృతిఁ దాల్చి పర్ణశాల సమీపంబున మెలఁగుచుండుము. సీత నినుగాంచి పట్టి తెచ్చుటకై రామ లక్ష్మణులను బంప వారింగడు దూరము గొనిపొమ్ము. (రావణ-నిష్క్ర-)

మారీ—ఔరా! కాలమహిమ "వినాశకాలే విపరీతబుద్ధిః" అనునట్లు మృత్యువు సమీపించుచున్నప్పుడు బుద్ధివిపరీతముగ దోచుచుండును. రోగికి యశనము పథ్యము గానట్లు నా హితవచనంబులు కామాతురుండగు రావణున కెక్కవయ్యె. నా కెట్లయినఁ జావు దప్పదు. ఈ నీచునిచేఁ జచ్చి నరక మొందుటకన్న శ్రీరామునిచేఁ బడి పుణ్యలోకంబు వడయుట మేలు. ఇదె వెళ్ళెదగాక. (నిష్క్ర-)

ద్వితీయాంకము.-చతుర్థరంగము.

(పంచవటి-పర్ణశాల సమీపమున సీత కుసుమంబులఁ గోయుచు లేడినిగాంచి.)

సీత——(సంబరమున) ఆహా! ఈమృగ మెంతవింతగనున్నది. దేహ మెల్ల చిత్ర విచిత్రపు వన్నెలచే రాజిల్లుచున్నది.

గీ॥ దేహ మెల్లను దీప్తిచేఁదేజరిల్లు
కొమ్ము లొప్పెడు మాణిక్య కోపులనఁగ
నీల సీలాయతంబైన నేత్ర యుగము
దీనిఁబోలెడు హరిణ మెందేని కలదె?

ఇట్టి మృగంబును బట్టి మన పర్ణశాలయందుంచుకొంటో వేడుక పొడముచున్నది. మచ్చికగల జంతువువలె మనుజుల భయ మొకించుకైన లేక నా సమీపంబున మెలఁగుచున్నది. పట్టెదఁగాక. (పట్టఁబోవ చెంగున దాటి తప్పించుకొనును.) ఏమిటి? ఊరకున్న సమీపించును. పట్టఁబోవ బాఱిపోవును. కాని, ఇట్లెనిలిచి యీసారి సమీపించినపుడు యేమఱించి పట్టెద. (హరిణము సమీపించ సీత పట్టఁబోవ చేతఁజిక్కి కొంచములో తప్పించుకొనును. సంతోషమున) ఆహా! చేతఁ జిక్కి కొంచములో జారిపోయెనే? లేఁబచ్చికఁ జూపి యీసారి నేను దప్పకపట్టెదను. (పచ్చికఁ జూప లేడిసమీపించ బట్టఁబోవ లేఁబచ్చిక నందుకొని పాఱిపోవును.) (చింతించి, ఇది మచ్చికగల మృగంబుగ దోచుచున్నది కాని పట్టఁబోవ జిక్కకున్నది. ఏమిసేయుదు. దీనిం గాంచినది మొదలుకొని యీశ్రమమునంగట్టు కోరిక మిక్కుటముగ నున్నది. (యోచించి) నా ప్రియున కెఱింగించి దీనిఁబట్టి తెచ్చుటకై ప్రార్థించెద. ఎట్లైన నాముద్దు చెల్లింపక మానఁడు (రాముని సమీపించి సీత మందహాసమున) నాథా! ఈ చేరువనె పువ్వ్యరాగములట్లు శుద్ధమైన మచ్చలతో మేను ప్రకాసింప నొక వింతలేడి చరించుచున్నది. (రెండడుగులు ముందునడచి.)

15. అనుబంధము.

సీత——దీని యందంబుఁ గాంచ నామనసానందించుచున్నది. దీనిం బట్టి మనకుటీరంబున నుంచిన నెంత ముచ్చటగనుండును. ఎట్లైనఁ బట్టి తెచ్చి నాకోరిక దీర్పుము.

రామ——ప్రాణేశ్వరి! లేడికై నీవింత వేడవలయునా? అవశ్యము నీ కోరికఁ దీర్చెద. తమ్ముఁడా! ఈ మృగంబెంత రమణీయముగ నున్నదో చూతుము?

15. అనుబంధము.

భగవంతుని సృష్టిమహిమ నెఱుఁగ నేరికిఁ దరముకాదు. మన దృష్టిపథంబునకుఁ బడని విచిత్రములైన మృగంబు లింకెన్ని గలవో తెలియ సాధ్యమా? తలిదండ్రుల నెడబాసి పురంబువీడి వెంటఁజనుదెంచి యిడుములఁ బడుచు నధికానురాగంబున గోరిన ప్రియురాలి కోరిక నెఱవేర్చకున్న నేనుండిన ఫలంబేమి? దీని వెంబడించి పట్టి తెచ్చి భూపుత్రికను సంతసింపఁజేసెద. సీతా! నే వేంటాడి మృగంబెచ్చటకేగినను విడువక బట్టి తెచ్చెద. చింతిల్లకుము. లక్ష్మణా! నీవి జనకనందనను నెడబాయక గాచియుండుము.

లక్ష్మ—— గీ॥ అన్న! నా విన్నపంబిదె విన్నవింతు
సాధు తరమైన మృగబుద్ధి కాదు తలఁప
దనుజ మాయా వికారంబె సరణి నాథ!
జాడ లరయక వేఁటాడ జనగవలదు.

అగ్రజా! దేవలోకంబునందుండు జంతువులకైన నిట్టి యందంబుండునే? అంతేకాదు. పితామహుని సృష్టియందే కానము. నాకుఁ

జూడ దనుజ మాయా రూపంబే కాని వేఱుగాదు. ఈ హరిణంబున నిక్కమని యెంచి ముగ్ధయైన జానకి కోరిన మాత్రముననే నివారింపక వెంటఁజనుట నా యభిమతంబు కాదు.

రామ—(నవ్వి) గీ॥ బాల జానకి నను జేరి లోల యగుచు
బట్టి తెమ్మని కోరె నా హరిణ మిపుడు
వీరుఁడై దైత్య మాయకు వెఱవనేల?
వింతఁ జూపట్టె నీమాట విసఁగ నాకు.

లక్ష్మణా! మృగంబు నిక్కంబైన బట్టి తెచ్చెద. లేకున్న నాశరంబు చే గూల్చి తపసులకెల్ల రాక్షస బాధ దొలఁగఁ జేసెద. ఎట్లయిన నీ కార్యం బవశ్యాచరణీయంబు. నే వచ్చుదాక వైదేహి నేమఱక కాచి యుండుము. నేనతి శీఘ్రంబున మరలివచ్చెద. తమ్ముఁడా! నిమిషమైన నీ వదిన నేమఱకుండుము. బాణబాణాసన ధరుఁడవై జాగ్రతతో వర్తింపుము.

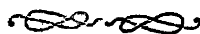
లక్ష్మ—(దీనవదనుఁడై) అన్నా! మఱిమఱి చెప్పవలయునా? కంటికి ఱెప్పవిధంబునఁ గాచియుండెద. నీవా హరిణము వెంట దవ్వేగక మసలక శీఘ్రంబున రావేఁడుచున్నాఁడ.

రామ—తామసింప నవసరమేమి? చిక్కినం బట్టి తెచ్చెద. లేకున్న హతము గావించి చర్మంబైనఁ గొనివచ్చెద. జాగ్రత సుమా? (నిష్క్ర)

లక్ష్మ—(తనలో) అక్కటా! ఏకీడు మూడునో. కాని సర్వజ్ఞుఁడగు రామునకీ బుద్ధిమాంద్య మేలగలిగెనో తెలియకున్నది. (సీతను జూచి) అమ్మా! మన పర్ణశాలకుఁ బోదము రమ్ము. (నిష్క్ర)

❧

తృతీయాంకము—ప్రథమరంగము.

(మాయామృగము వెంట రాముని ప్రవేశము.)

16. అనుబంధము.

రామ—నే నెన్నియుపాయంబులఁ దీనిఁబట్టఁబోయిన నా చేఁజిక్కక జిక్కులు పెట్టుచున్నది. (యోచించి) ఈ చెట్టుమాటున నిలిచి తృణమునకై వచ్చునపుడు పట్టెద. (రాముఁడట్లే చేయ జింక తప్పించుకొన విస్మితుఁడై) దీని యాకార చేష్టాదులఁగాంచ మాయామృగంబనియే తప్పక తోఁచుచున్నది. ఇంత దూరము నన్నుఁద్రిప్పి యాయాస పెట్టిన దీని నూరకబోనిత్తునా? దీనినిప్పుడే నా క్రూర నారాచంబుల పాలు గావించెద. (శరమెక్కు పెట్టి మృగంబు వెంటఁజనును.)

తృతీయాంకము-ద్వితీయరంగము.

పర్ణశాల-సీత-లక్ష్మణుఁడు.

సీత—లక్ష్మణా! మీ యన్నచని చాలా తడవయ్యె. ఆమృగ మెంత దూరమేగెనో? ప్రియుఁడెంతా యాసము బడుచున్న వాఁడో తెలియకున్నది?

లక్ష్మ—తల్లీ! నీయందుండు ప్రీతిచే కురంగమునకు ప్రాణాపాయంబు గాకుండఁ బట్టఁదలచి యుండవలయు. లేకున్న నింత తడవేల కలుగు? మరలివచ్చు చున్నేయుండును.

(లోపల ధ్వని—హా! లక్ష్మణా!)

సీత—(దీనాననయై లక్ష్మణుని గాంచి)

శా॥ "వింటే లక్ష్మణ! రాము నార్తరవమై వీతెంచె నే నెంటిపా
మ్మాటిం దమ్ముఁడ యేమి ఘోర్టెనో కదే హాలక్ష్మణా యంటగా
వింటిం దాలిమిఁబట్టఁజాల నటవీ వీథిం గురంగంబువే
న్గొంటం బోక దలంపఁగీడు సనవే వేగంబు నిస్సేఁడెదక."

సుమిత్రానందనా! ఆ రాఘవున కేకీడొదవెనో కదా! ఘోరారణ్యంబునఁ దనుజాళిచే నట్టి యిక్కట్టునఁ జిక్కెనో క అశుభ సూచకముగ నాకుడి కన్నదరుచున్నది. గుండె నీఱై కఱఁగుచున్నది. దేహము వశతఁ జెందుచున్నది. నీ పీషణంబున నా నాథునిఁగాపాడుము. పొమ్ము. వేగమె పొమ్ము.

17. అనుబంధము.

లక్ష్మ—మత్త॥ తల్లి యేటికి భీతిజెందగ? ధైర్యముగ్గది బూను
యుల్లమందున నెంచ లేవొకొ యుర్వినాథు మహాత్మ
కల్ల రాక్షసుఁడెవ్వఁడో యిటు కాలుకూతలుకు
దల్లడిల్లగ నేల? నీవిటు తథ్యమారసి కాంచుమా

అమ్మా! లోకరక్షణ ధీరుఁడైన రాము నెదిరిపోరఁ లోకంబున లేరు. ఒకవేళ క్రూర రాక్షసులు పైఁబడిన కార్చిచ్చునం బో శలభంబుల చందంబున రాము బాణాగ్నికి నశింపక నిలువఁగ ఈ కాననంబున నిన్నొంటి విడిచి చనుట న్యాయము మనల వెఱపింపఁదలచి యెవ్వఁడో దనుజుడిటు చీరెను గా... దిగులొందకుము.

సీత—(దుఃఖమున). అకటా! లక్ష్మణా! ఇట్టి కఠినోక్తులా
ని మనం బెట్లొప్పెనో కదా? క్రూర దానవులచేఁ
ప్రాణాపాయంబున "హాలక్ష్మణా" యని పిలువ
నెమ్మదిగనుం× నామనంబుత్తల పడుచున్నది. నిక
ద్దాయలు ఒ. ఆతులక్ష్ము చెంతఁ జేరి కీడు కెడరు వేచి
దురను బలుకు నీయందు గానఁబడుచున్నది కదా?

కం॥ "ఇనకులుఁడే యేను బనిచిన
పనిగుడం జెప్పెదవు గాని మది నించుకయుం
బెగడవు సవతుల కొడుకులు
పగవారని నీతివిదులు పలుకుట బొంకే?"

లక్ష్మ—అమ్మరో! నీవాడినట్టి మాటలు శూలంపు పోటులట్లు నా హృదయంబునఁ బాఁకి బాధించుచున్నవి. రామాజ్ఞను మీరఁజాలకను నిన్నొంటి విడిచిచనిన నేక్షణంబున నేకీడు నిశాచరులచే మూఁడునో యను భీతిచేతను, నేనున్నవాఁడ.

18. అనుబంధము.

నిక్కముగ నాయన్న కాపద కూడెనేని పైలోకంబులెల్లను పెల్లున గూలవా? నక్షత్రంబులెల్ల జలజల రాలవా? సూర్యచంద్రులు మార్గంబు దప్పిపోరా? జననీ! యూరక తల్లడమొందకుము. ధైర్యంబున నుండుము.

సీత—(కోపావేశంబున)

చం॥ "అనుజుఁడనంచు మున్నొక దురాత్ముఁడు రాజ్యవిభూతినెల్లఁ జే
కొనియటుసేసె నీవుఁగడుక్రూరత రాముని చావు వేచితే
మనఁగల దింక నిన్నుఁగుటిలాత్మక నాకని కాచినాఁడవే
నినుఁగయికొందునే? నిలువునీటయికూలుదుగాక దుర్మతీ!"

దురాత్ముఁడగు భరతుఁడు, తమ్ముండని నమ్మినంతనె రాజ్యమపహరించి మమ్మీయడవులఁ బాఱఁదోలె. నీవాప్తునివలెవచ్చి రాముని చావుకై వేచి నాపై కాంక్షచేసి యున్నాఁడవు. ఓరినీచా! నిక్కముగ నీచేజిక్కను. పావనంబగు గోదావరియందైనఁబడి ప్రాణంబులు వీడెద. అటుకాకున్న అగ్నిహోత్రమున కాహుతిగ నాదేహమర్పించెదగాని ముమ్మాటికి నీకేను దక్కను. ఘాతకుఁడా! మిత్రునివలెవచ్చి శత్రుత్వము సాధింపనెంచితివా? సన్మార్గునివలె చెంత

జేరి దుర్మార్గుఁడవై కన్నుగానక నీవలె నన్నభార్యఁగోరు పాపాత్ము లుందురా? నీముఖమింక నే జూడను. ఛీ! అవల వెళ్లుము. (తలవంచి దుఃఖించును.)

(లక్ష్మణుఁడు మూర్ఛిల్లి లేచి కర్ణములు మూయుచు.)

లక్ష్మ—హరి హరీ! జననీ! నేడెట్టి కఠినోక్తు లుగ్గడించితివి.

సీ॥ జనని నే నారీతి స్వప్నమందైనను
దలపోయ నామాట తథ్యమమ్మ
అమ్మరో! రాముఁడే పరగ దైవంబని
వేడ్క-తో జేరి సేవింతు నమ్మ
తల్లిరో! నీవెనా తల్లి సుమిత్రగా
విడువక మదిని భావింతునమ్మ
మాతరో! రామాజ్ఞ మదిమీఱ రాదంచు
నిలిచిన తప్పుమన్నించవమ్మ

గీ॥ దశరథునిగనే రాఘవుని దలతునమ్మ
నిన్ను గౌసల్యగను మది నెంతునమ్మ
అమ్మ! నామాట నిజమిది నమ్ము మదిని
పాప మొండొక టెఱుఁగ నీ పాదమాన.

(నమస్కరించును)

తల్లిరో! నేడెట్టిదుర్దినము. అకటా! ఎట్టి కర్ణకఠోరంబగు పలుకులు నుడివితివి. నన్ను "హితదాయ" వని నిగ్రహించినపుడే సహస్రాంశుని వేడిమికిఁ దాళఁజాలక వసివాడిపోవు మల్లెప్రసూనంబు మాడ్కి-నా జీవితలత వాడి వత్తైకృశించుచున్నను సహించి, నీమే

గోరి, నే వచించిన వచనంబులను జెప్పరాని, వినరాని, తలఁచరాని. అక్కటకటా! స్వప్నావస్థయందైన నెంచరాని, కలుషము నాయందారోపించి, నాకెంతో సహింపరాని బాధగలుగఁజేసితివి. అహో! పావకునియందు నాప్నాహుతి కావించియున్నను, మహాశైలంబు

యులఁ ద్రోయించియున్నను, చలచల క్రాఁగు తైలంబునఁబడవైచి యున్నను, నిశితఖడ్గంబుచే నా శరీరము తుత్తునియలుగా ఖండించి యున్నను, మత్తేభంబులచే ద్రొక్కించియున్నను, సంతసంబున భరించు చుంటినికాని, నరక భూయిష్ఠంబై, యావజ్జీవ సంతాపవహ్నియై, లోకనిందాకరంబై, దురితంబున కాలవాలంబైన, నిష్ఠుర వాక్యంబులు, నీయట్టి, పతివ్రతాతిలకంబు నోట వెడల, నేవినజాల; వినియుటనుండఁ జాల, యుండి భరింపఁజాల, భరించి నేమనఁగఁజాల. అమ్మరో! యే దినమునందైన నేయామమునందైన, నే ఘడియయందైన, నేనిమిష మందైన, నామానసంబు నిష్కల్మషముగ మాతృభావంబున నిన్ను బూజించుచుండును. ఇనవంశధాముని, మునిజనస్తోముని, యోగిజన విధేయుని, రాముని యెడల భేదమెంచియుంటినేని, నానాలుక ప్రీలిపడుఁగాక. నాదేహంబు పాండుక్షయాది వ్యాధులకు లోనగుఁ గాక. నేను మహాఘోరవాధి నరకంబునకుఁ బోదునుగాక. ఇందుల కీవనదేవతలేసాక్షి. అష్ట దిక్పాలకులే సాక్షి. మింటమెలఁగుచు మనుజుల పాపపుణ్యకర్మంబులకు సాక్షియై, తేజోమూర్తియైన భానుడేసాక్షి. జననీ! యీమాత్రపు కాలవిలంబమునకే నా నిష్కల్మషమానసం బెఱుఁగక నన్నిట్లు దూఱనాడితివి. ఇంకిట నొకక్షణం బైన నిలువనోప. (బాష్పపూరిత నేత్రుఁడై మిన్నుఁదిలకించి)

సీ॥ శ్రీరాముదేవి యీ సీతను గావరే
గరుడ కిన్నర దేవగణములార!
దశరథు కోడలి తరుణిని గావరె
దయతోడ పంచభూతంబులార!
జనక తనూజ యీ జానకిఁగావరె
మునులార మహాపుణ్య మూర్తులార!
కువలయనేత్ర యీ కోమలిఁగావరె
తరులార గుల్మలతాదులార

గీ॥ పన్నగములార! యోవనపక్షులార!
ఇచట నేనుండ దగదింక యెటులనైన
బోవు చున్నాడ నేనిదె పొలతివీడి
వెలది సీతను బ్రోవరె వేల్పులార!

కం॥ వన దేవోత్తము లారా!
విన గూడని పరుసములను వింటిరి కాదే?
చనదిక నుండగ నేనిటు
జనకజ బ్రోవంగ వలయు చయ్యన మీరల్

(లక్ష్మణుఁడు నిష్క్ర.)

(సీత చింతించుచుండ రావణుఁడు సన్యాసివేషమున ప్రవేశము.)

రావణ—(దూరమున నిలిచి) భళిరె! ఈ సుందరాంగి సౌందర్యము.

సీ॥ శారద పూర్ణిమా చంద్రబింబమొ లేక
పడతి ముఖంబో యేర్పరుపరాదు
ఇంద్ర నీలచయంబో లేకున్న కమలాక్షి
కురుల యందంబో యేర్పరుప రాదు
కనక కుంభంబులో కాకున్న చేడియ
గురుకుచ యుగమొ యేర్పరుపరాదు
అనంటి కంబంబులో కాదేని తోయ్యాలి
వరయూరుద్వయమొ యేర్పరుపరాదు

గీ॥ ఔరా! యీయింతి యందంబు భళిరె! సొంపు
కొందు గానను త్రిభువన నెలత లందు
గాన నీచాన తోఁగూడి కలసి మెలసి
పొంది సుఖయించు వాడెపో పుణ్యతముఁడు.

ఈ మత్తకాశినిం గూడి సమరతుల మదనకదనంబు సల్పఁ జాలని వాని జన్మంబు నిరర్థకంబుకాదె? ఆ పురవైరి ముఖవై

లడ్డంబైన విడువక మదీయ రాజ్యలక్ష్మికిం దోడుగ నీ సుందరాంగిని నా కర్ధాంగ లక్ష్మిగ గైకొందుంగాక. ఆహా! ఏమి యీజగన్మోహనా కారము?

19. అనుబంధము.

గీ॥ మించు తీగను మించును మెలంత మిన్న
తేట తేనియ లొలుకును తేటవమోవి
పద్మముల గెలిచలుపు పాణి తలము
రమణి సొంపెల్ల నయనాభి రామమయ్యె.

(రావణుండు సీత సమీపమునకు వచ్చి) "హరహరమహాదేవ!"

సీత——(లేచి వినయంబున) యతీశ్వరా! మీరాకచే నా హృదయము పరమానందంబు జెందె. ఈ యర్ఘ్య పాద్యాదులంగొనుండు. (ఆసనముం జూపి) ఈ యాసన మలంకరింపుండు. (ఫలములు తెచ్చి) ఈ ఫలముల నారగింపుండు.

రావణ——(వాని నెవ్వియుంగొనక యట్లనిలిచి) తరుణీ! నీ సత్కారంబునకు సంతసించితిని.

కం॥ రతివో భారతివో శ్రీ
సతివో కాకున్న నీవు శచివో తలంపఁ
ధృతి నిట్లొంటిగ నుండఁగ
గతమే మియొ? తెలుపు నాకు కంజదళాక్షీ!

సీత——మహాత్మా! మీరు పేర్కొనిన వారలం దెవరితయు నే గాను.

రావణ——అట్లయిన నీ జనకుండెవ్వండు? అనవరతము నీతో సుఖించు పురుషుండెవండు? ఒంటరిగ నిందుండఁ గారణంబేమి?

సీత——మునివరా! నా జనకుండు మిథిలేశుండు. దశరథుని పుత్రుండు శ్రీరామచంద్రుండే నాపతి. తండ్రి పనుపునఁ దమ్ముండగు

సౌమిత్రి తోఁగూడ, నావిభు డరణ్యావాస మొనర్చుచున్న
వాఁడు. ఇవ్వనిఁక వింత కురంగ మిటురాగ నాకోర్కెపై
నా నాథుఁడా మృగంబును బట్టి తెచ్చుటకు వెడ
పోయెను. అసల కొంత సేపటికి "హాలక్ష్మణా" యను
నార్తారవము నా వీనులకుసోఁక సౌమిత్రిని బంపితిని. మీరిం
కొంచెము విశ్రమించిన, నింతలో వారరుదెంచి మీకు
సత్కారం బొనర్తురు.

రావణ—సుందరీ! నీ తెలుఁగెల్ల నాకెఱుఁగఁజేసి సంతసం బొనర్చి
తివి. ఇఁక నాయుదంత మొకింత వినుము.

చం॥ "కమలభవుండు తాత గుణగణ్యుఁడు విశ్రవసుండు తండ్రి పే
ర్మమయ వినూత్న రత్నమయ మండిత మాత్మపురంబు లంక వి
క్రమము త్రిలోక భీకర సుఖంబు శుభాకరమైన దైత్యరా
జ్యమునకు నేను భర్తఁ బటుశౌర్యుఁడ రావణ నామధేయుఁడన్"

పులస్త్యబ్రహ్మ తాత. విశ్రవసుఁడు తండ్రి. నాపేరు రావ
ణుఁడు. నేనేలునది లంకాపురము. ఈ పదునాల్గు లోకంబులందుండు
సుందరీమణులందెచ్చి యెదురులేక భోగించుచుందును. నీ సౌంద
విలాసంబులు విన్నది మొదలు పట్టరాని మోహంబున నన్నపా
దులు మాని కృశించి నీచెంతఁజేరినాఁడ. నీచ మానవునిఁగూడి, దు
కాటవింబడి యుండనేల? నా కర్ధాంగివైన, లంకా రాజ్యమున నే
కవై సకల సౌఖ్యంబు లనుభవింపఁగలవు. రమ్ము.

సీత—(కోపమున) ఓరీ వాచాటుఁడా! బ్రహ్మకులంబునఁ
బ్రహ్మకు మనుమఁడవై యిట్టి పాపపు మాటలాడఁదను
నిక్కఁపు మహాశివని యెంచి పూజించి నందుకు, క
గానక, కామాతురంబున నిట్లు కాఱులు ప్రేలసగు
దురాత్మా! నీవా సలువ వరంబున గర్వించి నీసరి యెవ్వ
లేరని విఱ్ఱవీగు చున్నవాఁడవు. నా పతిలేని సమయం
వేచి, నన్నిట్లాఁడఁ బ్రతికితివిగాని వారియెడ నుం

నీ శిరం బీవఱకు వ్రక్కలై నేలం బడకయున్నె? రక్షక హీనవై, దీనవదననై చింతించుచున్నట్టి యబలనా సిపట్లాడుట? ఓరీనందా! అనాథ యువతుల బాధించ నెంచిన పాపాత్ముఁడవు. శ్రీరాముని యెవరని తలఁచితివిరా?

గీ॥ భార్గవుని గర్వమణచిన బలియుఁడతఁడు
శూలి చాపంబు త్రుంచిన శూరుఁడతఁడు
క్రూర దైత్యుల జంపిన ధీరుఁడతఁడు
అట్టి వీరుని సతి నను ముట్టఁదరమె?

నా నాథుఁడిటు లేనందున నీ బొల్లుకూతలు చెల్లెఁగాని యున్నట్లయిన నీశరీరంబున శిరంబపుడే వేఱుపడి యుండునుగదా? బుద్ధి కలిగి నిలువకపొమ్ము. ప్రాణంబులను గాపాడు కొనుము.

20. అనుబంధము.

రావణ——(నవ్వి) రమణీమణీ! ఒక పేదమానవ్వుని గొప్పచేసి పొగడు చుండ నాకు నవ్వు వచ్చుచున్నది. పదివేల రాములనైన నొక్కసారి పట్టి యుక్కడంచుటంతటి బలశాలినని నీ వెఱుఁగవు కాఁబోలు.

చం॥ ‹‹ పెఱుకుదు నే ఫణీంద్రు విషభీకర దంష్ట్రిలు నేలఁగ్రుంగఁజే
సెదను నే నింగిఁ ద్రుంగుదు నె చండ దిశా గజదండ కాండము
ల్విఱుతు నె వారిధుల్ వుకిసిలింతు నె మందర మంగుటంబునం
జిఱుముదు నే జగంబు లఱచేతికిఁదెత్తు నె మత్తకాశినీ!’’

సీత——(కోపమున) ఓరీనీచా! శస్త్రాస్త్ర విద్యా విశారదుఁడగు రఘురాముని భార్యఁగోర నీకెన్ని తలలుకలవురా! రాముసకు నీకును హస్తిమశకాంతరము.

రావణ——ఎన్ని శిరంబులున్నవో చూడుము? (సన్యాసివేషము వదలి నిజరూపముఁజూప, సీత భీతిచే మూర్ఛిల్లును.) ఇంతీ! నా

నిజాకృతింగాంచితివా? రాము లెందఱైన నాసరి రాగల
రో చింపుము. (పరికించి) ఓ-హో-హో! మూర్ఛిల్లెను.
ఇదే కొనిపోవుటకు మంచి సమయము. సీతంబట్టి
రథంబుపయింబెట్టి లంకఁజేరెదగాక. (అట్లే చేయును.)

తృతీయాంకము--తృతీయరంగము

అరణ్యము-రాముని ప్రవేశము.

రామ---నక్కలు కూయుటయుఁ బక్షులప్రదక్షిణంబుగ దిరుగుటయు
మఱికొన్ని దుశ్శకునంబులఁగనుఁగొన, నా మనం బత్యంత
భీతి జెందుచున్నది. పాదములా తడబడుచున్నవి. గుం
డదడదడ గొట్టుకొనుచున్నది. ఆరక్కసుని రావంబు విఁ
జానకి నాకై యెంత శోకంబు జెందెనో? ఒక
మాయావులైన దనుజులు నాయనుజునిఁజంపి, సీతకే దుర్ద
గలుగఁజేసిరో? వచ్చుచున్న సౌమిత్రి కేయిక్కట్టు పై
రో కదా? ఏమియుఁదోచకున్నది. వారలగాంచు నం
వఱకు నా మనం బూఱడిల్లు టెక్కడ? పోయెదగా
(పోఁబోవ లక్ష్మణుండెదురై నమస్కరించును.)

రామ---(నివ్వెఱపడి) తమ్ముఁడా! నట్టడవిని మీవదినెను డించి
చెంత కిట్లేలవచ్చితివి?

21. అనుబంధము.

లక్ష్మ---అన్నా! "హాలక్ష్మణా" యను నార్తారవంబు వినఁగనె స
సహాయంబుగ నన్నుబొమ్మన్న "తల్లీ! చింతింపకుము;
ఘోరారణ్యంబున నిన్నొంటి విడిచి పోవ నపాయ
వాటిల్లు; రక్కసుని మాయా విశేషంబే కాని శ్రీరా
కేకీడౌదవదని" నే నెన్నివిధంబుల బోధించినను, విన
నన్న నరాని, వినరాని, చెప్పరాని, మాటలచే దూ
సల్పఁజాలక నీ కడకు వచ్చితిని. క్షమింపుము.

రామ—స్త్రీలు సహజ భీరువులుకదా? నిష్ఠురోక్తులాడి పోమ్మన్న మాత్రమున నే, నీవించుకేనియు యోచించక, క్రూర రాక్షసోపేతంబైన నత్తావున నొంటిగ విడిచి వత్తురే? అప్రియంబులు పలికిన సైరించక, యబలయటంచు చింతించక, తుదకు నా యాజ్ఞయైనఁదలంచక, నీవ్వొనర్చినట్టి యకార్యంబునకు, సీత, యిప్పటి కే మృగంబువాత బడియెనో? యే రాక్షసుని గాంచి భీతిల్లి ప్రాణంబులు వీడెనో? యేదానవుఁడు తటి వేచి, యిదే సమయంబని చెఱఁబట్టి గొంపోయెనో? యింక యేమయినదోకదా?

గీ॥ మశ్చకునములు పొడసూపె తోఁడతోఁడ
శంక పొడమెను తమ్ముఁడ శక్తి బుంగ
సీత నే జూతునో? లేదా ప్రీతి తోఁడ
గానరాదయ్యె నా పూర్వకర్మఫలము.

అనుజా! ఆలసించిన కొలఁది నా డెందంబు కొందల మందుచున్నది. శీఘ్రముంబె యాశ్రమంబున కరుగుదము రమ్ము. (నిష్క్ర.)

తృతీయాంకము–చతుర్థరంగము.

(అటవి_గగనమార్గమున రథము-రావణుఁడు_సీత)

22. అనుబంధము.

సీత-చం॥ ననుఁజెఱగొంచు రావణుఁడు నామొక రక్కసుఁడేగుచున్న వాఁ
డినకుల రాజరత్నమ శుభేక్షణ లక్ష్మణ తేరువేగమై
చనియెడు రాఁగదే యెఱుక సాలక తమ్ముఁడ నిన్ను నప్పుడే
ననుచిత భంగి నిష్ఠురము లాడిన పాప ఫలంబు గాంచితిఁ."

అన్నా-లక్ష్మణా! అజ్ఞానంబున నే బలికినట్టి పలుకులకు గోపించుకొనక విపదాబ్ధియందు మునింగిన నన్ను రక్షింపుము............అయ్యో! కైకా నీవు కోరినట్టి కోరికలెల్ల నేడు ఫలించెగా? ఇఁక నీనుతుఁడే

యాచంద్రార్కముగ భూపతివై యుండనిమ్ము. అకటా! కౌసల్యా! నీకింక నోడలి లేదను కొనుము. జనకా! నీకీపుత్రికయే పుట్ట లేదను కొనుము. సంతాపంబున వేగు నాజనయిత్రిని యూరడింపుము, ఓసహోదరీ మణులార! నే పురంబు బాయునపుడు దుఃఖభరంబున నా వెంట వచ్చెదమని, నిక్కచ్చిచేయ, నివారించి పదునాల్గు వత్సరములు, పదునాల్గు దినములట్లు గడపి, మిమ్ముల జేరుదునని, యొప్పించితిని; దైవము తప్పించెగదా? బాల శ్రుతకీర్తిని మీ రెట్లరపెదరో? మీరింకెవరిని "అప్ప" యని పిలిచెదరు? ఎవరు మిమ్మోదార్చువారు? ఓ మేఘములారా! మీరైన వచ్చి శ్రీరాముని సన్నిధికి నన్నుం దోడ్కొనిపొండు. ఓపంచభూతములారా! యీదుష్టుని దండించి కోదండరామునితో గూర్పుడు. ఓ మృగ సమూహములారా! మీరెల్ల నీరక్కసునిపైబడి చీల్చి నన్నా కోసలాధిపతితో జేర్పుడు.

సీ॥ "పాపనాశార గోదావరీ దేవి నీ
వెఱిఁగింపవమ్మ రాజేంద్రుతోఁడ
నోమాల్యవంత పుణ్యోన్నత గిరినాథ
చెప్పంగదె రాజ సింహుతోఁడ
నోజనస్థాన మహీంజములార యీ
విధమెఱిఁగింపరే విభునితోఁ
నోదండకాటవి నున్న తాపసు లార
నాపాటు చెప్పుఁడీ నాథుతోఁడ

గీ॥ నేను శ్రీరాము భార్య మీ రెవ్వరైన
నడ్డపడి తోఁకి విడిపింప రయ్యొ కావ
రయ్యొ సురలార మునులార యక్షులార
యఖిల దిక్పతులార పుణ్యాత్ములార!"

ఈ పాపి రక్కసుండిటు ననుఁ గొనిపోవుచున్న వాఁడు శీఘ్రంబున వీనిఁబమార్చి నా నాథునికడ నన్నుఁజేర్పఁగల పుణ్యాత్ములెవ్వరైన లేరుగా? అయ్యో! యెంత చెడుకాలమానన్న మాఁడు

సీ॥ సురలార! నరులార! సురవైరి నెదరించి
కరుణతో జెఱమాన్పి కావరయ్య
ఘనులార! హితులార! గంధర్వవరులార!
కరుణతో జెఱమాన్పి కావరయ్య
నాగులార! కవులార! హరిణసంతతులార!
కరుణతో జెఱమాన్పి కావరయ్య
తాపస వరులార! ధరపుణ్య జనులార!
కరుణతో జెఱమాన్పి కావరయ్య

గీ॥ అయ్యో! నామొఱ వినరయ్య యన్నలార!
మౌని వరులార! యతులార! మాన్యులార!
తడవు జేసిన గార్యంబు తప్పునకట!
వేగ రక్షింప రారె నా వెతలు దీఱ!

అమ్మా! భూదేవీ! నీపుత్రిక నిటు దుష్ట రాక్షసుడు కొని పోవుచుండ నూరకుండుట మేరయౌనె? అక్కటా! ఒక్కరయిన నామొఱాలించకున్నారు. నాపూర్వ కర్మఫలంబు బలవత్తరంబై యుండ వీరలేం దూఱనేల?

సీ॥ కటకట హరిణంబు గాంచిన వెంటనె
కాంక్షేల నాకంత కలిగెనొక్కొ?
కలిగెపో విభుడేల కనక మేడిని పట్ట
బోయెను నంతనె పోయెనొక్కొ?
పోయెపో దైత్యుండు పొలయుచు యేలకో
'హా లక్ష్మణా' యని యఱచెనొక్కొ?
అఱచిన నేనేల నుఱిదిని దూఱితి?
చయ్యన నతడేల చనియెనొక్కొ?

గీ॥ అట్టి దుర్బుద్ధి నాకేల పుట్టెనో కో-
ఏమి నా పూర్వకర్మంబొ యెఱుఁగ నకట
వీని చెఱమాన్చి రక్షింప వేగమిపుడ
రమ్ము శ్రీరామ రఘురామ రామచంద్ర.!

23. అనుబంధము.

(లోపల ధ్వని)-ఓహో! వెఱవకుము. వెఱవకుము. ఇదె వచ్చుచున్నవాఁడ.

జటా—(తనలో) ఈ దుష్టరాక్షసుఁడు శ్రీరాము దేవిని జెఱగొ పోవుచున్నవాఁడు. కన్నులార నే జూచి యూరకుండ దగదు. ఇప్పుడే వీని శిరంబులు వ్రక్కలించి వైదేహిని విడిపించెద గాక; లేకున్న శ్రీరాము కార్యార్థమై ప్రాణంబులైన విడెదగాక. వీనినింక బోనివ్వను.

24. అనుబంధము.

(రావణుని రథంబున కడ్డమేఁగి)

ఓరీ రాక్షసాధమా! నిలు. నిలు. బుద్ధిమంతుఁగ వేని త్రిభువన వీరుండగు శ్రీరాము దేవిని విడిచిచనుము. లేకున్న నినుఖండించి నీ కండలు తుత్తునియలు గావించి నా బంధుగులకెల్ల విందొనర్చెద. దివికేగినను, దిక్కుల బాఱినను, పాతాళంబు జొచ్చినను, సముద్రయంబు దాగినను, వెనువెంటనంటి, విడువక, మదీయ పక్షంబుల నీవక్షంబుఁ బగల్చి వైచెదను. (సీతనుగాంచి) తల్లీ! దురపిల్లకుము. నీదాసుఁడ నేనుండ భయపడనేల? మదీయ తీవ్ర నఖంబుల నా శిరంబులఁజీల్చి దేవతలకు బలియొసఁగెద. సిన్నాభూపతి కడకు చనియెద. ఇంచుక నూఱడిల్లుము.

సీత—(జటాయువునుగాంచి.) అన్నా! మాయోపాయంబున, లక్ష్మణులవంచించి నన్నీనీచుఁడిటుకొనిపోవుచున్నవాఁ- నీవు నాపాలిటి దైవంబుగ వచ్చినాడవు.

(జటాయువు రోషంబున రావణుని జూచి)

జటా—ఓరీ రావణా! పావనంబైన బ్రహ్మకులంబునఁబుట్టి, నీతి విరహితుఁడవై, పతివ్రతా తిలకంబగు సీనాతిం గొనిపోయి పుత్ర, పౌత్రామాత్య భృత్య వర్గంబులతో వినాశంబొంద నేల సమకట్టితివి? కోదండ దీక్షాగురుఁడు, దినకర కులజుఁడు, శ్రీరఘురాము డాదిదేవుండని యెఱుఁగుము. సామాన్య మనుజుండని దలఁపకుము.

చం॥ అలుగు నెయుక్కుగుండు కడునంగట ద్రింగిన నూఁచిమూచినన్
విఱుగునె మేరుభూధరము, వెంగిలివై రఘురాము భామినిం
జెఱగొని పోఁజూచెదవు చెచ్చెర నిప్పుడ యోరి నీచ నా
కఱపిన బుద్ధిఁ గైకొనుము కాచెద జానకి డింపు మిమ్మహిన్,

రావణ—ఓరీ! ఊరకవదరక దారి విడువుము. లేకున్న నీశిరంబీశరంబునఁబడవై చెద.

జటా—(మహాకోపమున) ఓరీ! నిశాచరాధమా! శౌర్య విహీనుఁడవై రామలక్ష్మణులను మఱుఁగుపఱచి, వంచనోపాయంబున నీయంచయానఁ గొని తేర సిగ్గించుకైన లేకఁ బ్రేలెదవు. మగఁటిమిఁగలవాఁడవేని నాయెదుటఁ బోర నిలువుము. లేకున్న జానకిండించి నీవారిఁబట్టుము.

25. అనుబంధము.

రావణ—ఔరా! శవముల తిండిఁ నువై పొగరెక్కి నీసరి లేరని విఱ్ఱవీఁగెదవు. ఏమేమిః? జానకింవిడిచి నేబురికేగవలయునా? లేకున్న నాతలలూఁడదీయుదువా? త్రిలోకకంటకుండగు

రావణుండని యెఱుంగవా? శూరుండవైన సమరంబొనర విడిపించుకొనుము. ఒక నిమిషంబులోన, నిన్ను బ నాధుని కడకతిథిగా బంపెద నమ్ము.

(రావణ, జటాయువులు యుద్ధము-కొంతసేపటికి జటాయువు పక్షములు తెగిపడిపోవును.)

సీత——(శోకముతో) అయ్యో జటాయూ! యీజటాయువు నాకొఱకై యా నీచునిచే నేలకూలెనా? నాకింకెవరుదిక్కు? (రావణుని అన్నా! రావణా! సీతాభిమానుఁగోరి సేవించు పలుకు నీనీనులంజారనిశ్చయము. పరదారలఁగోరువారలను, శ్రీ, కీర్తి చెడుటయేకాక మఱియు నాయుత్త్రీరం బగునను పెద్ద వాచకంబులు పాటింపుము. మనుష్య మాత్రుండని రాముని నెంచకుము. అతనిచే నీవు కూలుట నిక్కంబు. భయంబులం గడావనును దప్పించుకొనఁజాలవు సుమా.

గీ॥ విడుము గాని నోకధురుచే విఱుప వచ్చు
నమ్ము జొచ్చియు నేర్పునఁ బ్రతుకవచ్చు
దాశరథునకు నీవిట్లు దైత్యనాథ!
ఎగ్గు గావించి మనఁగ నీ కెట్టులగును.

గీ॥ చెడుఁగు బుద్ధిచే నోదైత్య! చెడకు మింకఁ
బుద్ధి మార్గంబు లోఁగొని బుద్ధి కలిగి
మాఱలి పొమ్మిఁక నన్విడి మసల వలదు
పార్థివుఁడు రాఁగ నాయాజ్ఞ బ్రతుకనీడు.

రావణ——ఇంతీ! అనేకార్బుద సైన్యాధిపతుండనై దుస్సాధ్యం లంకను పాలించుచున్న నన్నా రాముఁ డేమి సేయుఁగ

సీత——ఓరీ! వెఱఁగుమతీ! రాఘవుం డసహాయుం డనియును, హీనుం డనియును, దుర్బలుం డనియును, నీ మనంబున దలంచెదవు కాఁబోలు.

గీ॥ గాధితనయుని యాజ్ఞంబుఁ గాంచునాఁడు
దుష్ట రాక్షసి తాటకిఁ దునుము నాఁడు
సుమతియౌ నా విరాధునిఁ గూల్చు నాఁడు
యొక్కరుండౌట నెఱుఁగవె యోరి నీచ!

మఱియు, ఖర దూషణాద్యనేక నిశాచరులం బరిమార్చినది యొక్కరుఁడుగాఁడె? అట్టి మహాబలుని నెయ్యంబు వీడి కయ్యంబు గాలొడ్డి చెడకుము. ఇప్పుడైన నా కోసలేంద్రుని జేరి శరణు వేడిన, శరణాగత రక్షకుఁడుగాన, నీవొనర్చినట్టి తప్పు మన్నించి భయమొసఁగ రక్షించును.

రా—తరుణీమణీ! నా శౌర్య ప్రతాపంబుఁ దెలియక నీ విట్లాడెదవుగాని యీ రాముఁడు గీముఁడు నాకు సరివత్తురే?

ఏమో విశ్వామిత్రుని చెంతఁ జేరి యాఁడుగాని రాక్షసులఁ జంపిన త్రముననే రాముఁడు శౌర్యవంతుఁడని పేర్కొనెదవు. నీ బెద పులకు నే బెదరువాఁడను గాను

గీ॥ నాకమున కేగి దేవేంద్రు నణఁచి నాఁడ
మేటి మగటిమిఁ గైలాస మెత్తినాఁడ
పద్మ భవునిచే వరముల వడసినాఁడ
నన్ను గెలువఁగ శక్యమె నరుల కబల.

(రథము సాగిపోవును.)

సీ— ఓరి దురాత్ముఁడా! వినుము యోటమి లేకిటు తెచ్చినన్మహా
శూరుఁడవైతివో? తలపఁ జోరుఁడ వీవు నరేంద్రుఁడున్నచో
శారద వల్లభుండు మనసారగ గాచిన నీదు కంఠముల్
భూరి శరాగ్ని కీలలకు భోరున నాహుతి సేయకుండునే?

చతుర్థాంకము—ప్రథమరంగము.

———:(o):———

(ఆశ్రమమును సమీపించి-రామ-లక్ష్మణులు.)

రామ—అకటా! ఈ యాశ్రమంబంతయు వన్నెతగ్గి చిన్నపోయి యున్నది. పక్షులాకులతఁజెంది మేఁతమాని యున్నవి. సాధుమృగంబులెల్ల భీతిల్లినలుదిక్కులను బరికించుచున్నవి. గోవులెల్లను దమ యునికిపట్టు మఱచి, మోరలెత్తుకొని కన్నుల నీరు నింపుచున్నవి. సారె సారెకు నా మనంబు దిగులు పొందుచున్నది. కడుపునఁ జేయి వేసి కలఁ చినట్లున్నది. ఆశ్రమమును సమీపించు కొలఁది నా హృదంబు తత్తరించుచున్నది. నేనెందేగినను మరలివచ్చు తఱికి ముంగిలి కాచియుండి, ననుగాంచి నంతనె, పట్టరాని సంతసంబున నన్నెదురుకొని, నా కానందమొసఁగు, నేఁడేల కనఁబడదయ్యో? సత్వరంబున పర్ణశాల కడ జనియెదగాక.(పోయి) సీతా! సీతా! (అనిపిలువ ప్రత్యుత్తముగానక విషాదమున) అయ్యో! పిలిచినఁ బలుకదేమి? (లక్ష్మణునిఁజూచి) తమ్ముఁడా! నాశరీరము కంపించుచున్న పర్ణశాల లోనికేఁజని కలయంగనుంగొనిరమ్ము. (లక్ష్మణుఁడు మరలవచ్చి) అన్నా! కుటీరంబునఁ గానఁబడదు. కుసుమాపచయంబునకై వెళ్లియుండనోపు. ఆ రామంబునకేగి జానకిం దోడ్తెత్తును. చింతింపకుము. (నిష్క్ర

రామ—చం॥ ఁపొలఁతుక నెక్కడో త్రికొని పోయెనో యొక్క
పులినో భయా! నలమునఁగ్రాఁగెనో తరుణి
మునొందెనొ జీవముడానో! యలతులు గోయఁ

యెనొఫలావళి కేఁగెనొ యించువాంఛమై గోలఁకుల
కేఁగెనో నదికిఁ గోరికఁబోయెనో యెందుఁబోయెనో?

సీ॥ వన్య మృగములం బైఁబడి వనజముఖిని
బట్టి కొనిపోయెనో లేక పంకజాక్షి
దాగి యున్నదో యొందైన దరులమాటు
నేదియును దోఁచకున్నది నాదు మదికి.

(రాముఁడు శిరమువంచి చింతించుచుండ లక్ష్మణుని ప్రవేశము.)

లక్ష్మ—(స్వగతము) అక్కటా! ఎంత విపత్కాల మాసన్నమాయె? నేనింత తడవున్నచ్చినందున రామభ్రాతస్తుఁడగు లేఁతేని మా డ్కి కాంతిహీనుఁడై చింతించుచున్నట్టి యిన కులాధి పున కేమని విన్నవించువాఁడ. (యోచించి) ఎట్ల యినఁ దెలుపక తప్పదు. (సమీపించ, రాముఁడు సంభ్ర మమున)-సహోదరా! మహీజాత యొందున్నది. కనుగొం టివా?

లక్ష—కం॥ చూచితి సానువు లందును
జూచితి గిరులందుఁ దరుల జొంపములందుఁ
జూచితి కాసారంబుల
జూచితి భూపుత్రి జాడ చొప్పడ దెందుఁ.

(రాముఁడు హా సీతయని మూర్ఛిల్లును.)

లక్ష్మ—హా! నిర్భరము. నిర్భరము. సతీవియోగంబు సహింపఁ జాలక నత్యంత శోకంబు చే మూర్ఛిల్లెఁగదా? ఇంకెట్లు సుఖజీవియై యుండఁగలఁడు. భూమిజ లేని జీవనము నిరర్థ కంబని భావించి ప్రాణంబు లు వీడుచునోకదా? అటుల

యిఁక నే నిను జూడఁగలనా? మా సమాచారం బెఱిఁగిన కౌసల్యా సుమిత్రలిప్పుడే యీ లోకంబు విడతురు..... హా! కైకా! నీసవతిపై మత్సరము సంపూర్ణముగ దీర్చు కొంటివిగదా? పదునాల్గు వత్సరములు రాముఁడరణ్యవాస మొనర్చునట్లును, నీపుత్రుఁ డంతకాలము రాజ్యమేలునట్లును వరమొందితివి. ఇఁక నీ పుత్రుడే స్థిరముగ రాజ్యమేలసిమ్ము. (కోపమున) విధాత్ర వశమున నొకవేళ రామునకే కీడొదవుఁ జేసి పాపాత్ముఁడైన భరతుని నిన్ను యమసదనమునకు బంపి యసువులు వీడెదగాని నే నూరక విడుతునా? (యోచించి) ఆమంగళంబు ప్రతిహతంబగుగాక. ఆకల్యాణ రాముఁడు జానకితోఁగూడి సుఖియై యుండుగాక... ...హాతల్లీ! శ్రితజనకల్పవల్లీ! ఎటనునదానవో? యెట్టికష్టంబులఁ జెందుచున్నదానవో కదా? ప్రాతఃకాలమున నిత్యంబే నెవరికి నమస్కరించి నుతియించుచుంటినో? యెవరిని సేవించి కృతార్థత నొందుచుంటినో? యెవరిని దలఁచి పుణ్యం బాపాదించు కొనుచుంటినో? యామాత, సుగుణోపేత, భూజాత నేడు కానఁబడదయ్యె.

ఉ॥ నెమ్మి దలిర్ప నా మిగుల సేవనితోషణి పాదముల్ వెస
న్సమ్మతి తోఁ జేరి మనసారగ మ్రొక్కుచు నుండగంటి నా
కమ్మ గనంగరాదిట నికుంజము తోచెడు కాంతి హీనమై
యిమ్మహి నెట్లు ప్రాణములు నిల్పిభరింతుచరింతు మాతరో॥

హా! దుఃఖము దుఃఖము. సీతా వియోగము సహింపఁజాల రాముఁడు గాఢ మూర్ఛాక్రాంతుఁడై యున్నవాఁడు. అంతకంతకు నామనంబున గడు దిగులు పొడముచున్నది.

గీ॥ అంత కంతకు శ్రీరాము డార్తి జెంది
ప్రాణములు వీడ గనిపించి భరతుడపుడు
యముని కడ కేగు శత్రుఘ్నుం డవని భాయు
నరయ రఘువంశ మంతట నంత మొందు॥

అయ్యో! ఆజేని నను బోలు నీచుడెంతయు తరుల చాటున నుం
డైన నుండక నర్థిగ దోసంబులు వెనుకనుం దరయక, నేజేసిన కా
ర్యంబున కేమని చింతించువాడను?.....జరిగిన కార్యంబునకు వగచి
ప్రయోజనం బేమి? భూనాధుని సేదదీర్చి యావల కర్తవ్యము నా
లోచింప నగును. (శైత్యోపచారములను లోనర్చు రాముడు తే
యెదుటనుండు లతాజాలమును గాంచి సీతయను భ్రాంతిచే.)

గీ॥ హా! లతాంగి యింతదనుక నక్కటకట
యెందు జనితివి సేలువును యిందువదన
వెతకి కానక నేనంత వివశుడైతి
తరుణి నన్నిట్టి కొందింపఁ దగను నీకు॥

(సమీపమున కేగ జూచి కానుపించ లక్ష్మణుని జూచి)

లవరజా! శుక కోకిలా లాపంబులు సీత పలుకులుగాను, ల
తలు సీతమేనుగాను, దలంచి పేర్కొనుచున్న నామతి భ్రమతను
గాంచి నవ్వకుము. పుత్ర వియోగంబున మనజనకుడు మరణించె.
నేను గళత్ర వియోగంబున జీవింపఁ జాలను. ఇక నీవయోధ్య కేగి
తల్లి కౌసల్య నూరడించి నామారుగ నీవు సేవ లొనర్పుము.
శత్రుఘ్నులు దుఃఖ పడకుండునట్లు యోదార్పుము. నా
నివెట్లు ప్రవర్తించుచున్నాడవో యట్లనే భరతుని సేవింపుము,

రాజధర్మంబు లేమరకుండ నడుపుము. తమ్ముఁడా! నే నీ శరీరంబు యోగమార్గంబున వీడెద.

సీ॥ పుత్రశోకంబున బోగలెడు నాతల్లి
దరిజేరి నీవు రోదార్పుమన్న
సురజనంబుల కెల్లఁ బరువడి నామారు
చరణపద్మంబుల కెరఁగుమన్న
మంత్రులకెల్ల నా మాటగా ధర్మంబు
నిలుపుట మేలని తెలుపుమన్న
భరత శత్రుఘ్నులు బహుశోకమును జెందఁ
దగురీతి బోధింపఁ దడయకన్న।

గీ॥ బంధువులఁ జేరి యూఱటఁ బలుకుమన్న
చేరి కైకేయి కీవార్తఁ జెప్పుమన్న
మమత విడనాడి పురముకు మరలుమన్న
మదిని నామాట నేప్రొద్దు మఱవకన్న.

లక్ష్మ——అన్నా! ఇట్లు శోకింపఁదగదు. సర్వజ్ఞుండవై నీవిట్లాడిన నేమన్ని వచించువాఁడ. నీవంటి విజ్ఞానవంతు లావదలఁ ధృతివీడుదు రే?

కం॥ దుఃఖము ధైర్యముఁ జెరుచును
దుఃఖము రోగంబు బెంచు దుర్బలు జేయున్
దుఃఖము కార్య విఘాతము
దుఃఖము విడనాడ శుభము దూకొనుపేర్మిన్॥

గీ॥ విల్లు నీవంద జగములు తల్లడిల్లు
దివిజులైనను నీదిక్కుఁ జేరి చూడ।
వెఱచి యెటనున్న జానకి తెఱఁగు గాంచి।
తెచ్చి యివ్వరె వెంటనె దీనులగుచు.

అన్నా! యోచింపనేల? ఇందెందైన నున్న దేమో శా ఏదిశీలింతము రమ్ము.

రామ—సీ॥ పోదమా లక్ష్మణా భూమిజ వెదకంగ
నొలసి యీ పొదలలో నున్నదేమొ
పిలుతమా లక్ష్మణా పృథ్వీతనూజాత
యోటమి నెందైన నున్నదేమొ
కాంతువా లక్ష్మణా కంజాత లోచన
గౌతమీ తీర్థంబు కరిగనేమొ
చూతమా లక్ష్మణా చూత పల్లవపాణి
నెత్తమ్మి కొలఁకుల కేగనేమొ॥

గీ॥ కోరి పక్షుల కేగెనో కోమలాంగి
బాల ఫలముల కేగెనో బాలిమీఱ
తరుల మఱుఁగున కేగెనో తరుణిమిన్న
దాగి యున్నదో యెందైన ధాత్రి తనయ.

(ఆకాశమునవలోకించి) భూమియందు తెత్తుకొని పోయెనో యక్షులు డాచిరో, గంధర్వులు మాటుకడచిరో, దేవతలు దొంగిలిరో దనుజులు చెఱఁబట్టి కొంపోయిరో కదా! లేకున్న నిరంతరగ విలసినను గంగ కాపురంబున నా యండజవేణి జాడ దెలుపక విచారించక నున్నారు. నా కోపాగ్ని కింధనములట్టి బ్రహ్మాస్త్రంబు బ్రయోగించి, బ్రహ్మాండ సంహారంబు బద్ధుఁడనై సర్వ ప్రాణులను సంహరించెద గాక. (బాణము సంధించును, లోపల గొవ్వాని) లక్ష్మణుఁడు కరంబుబట్టి

కం॥ జగములు సృష్టింపంగను
జగములు రక్షింప మఱియు జగములు పెంపన్
జగదీశుడవై సిప్పిటు
జగములు స్త్రీకై హరింపఁ జనునే రామా!

అగ్ని హోత్రున కుష్ణంబును, శశాంకునకు శీతలంబును, వాయువునకు వేగంబును స్వాభావికంబై యున్నట్లు శాంత గుణము నీకు నైజమై యున్నది. దుష్టులను మర్దించి లోకంబునకు మేలొనర్ప వలయుఁగాని సకల జీవుల సంహరించుట పాడికాదు. కోపోద్దీపితుఁడవై కోదండఁబు చేబూని నంతనె నీ తేజంబు వీక్షింప జాలక లోకంబులు తల్లడిల్లుచున్నవి. నీ కప్రియం బొనర్చు వాఁడె వఁడైనఁ బ్రతికి పోగలఁడా? నీకపకార మొనర్చిన పాపాత్మునిఁ బట్టి శిక్షింపవలయు గాని నిరపరాధుల నేచుట యుచితంబుకాదు. ఇప్పట్టున నా పలుకులాదరించి శాంతి వహింపుఁడు.

రామ—తమ్ముఁడా! నీ యుక్త వచనంబులకు సంతసించితిని. మహీ జాత యెందున్నది. మనమెయ్యెడ వెదకఁజనవలయు.

లక్ష్మ—ఈ జనస్థానంబెల్లఁ గలయ వెతకుదము రమ్ము. (నిష్క్ర)

చతుర్థాంకము—ద్వితీయరంగము.

(అరణ్యము జటాయువు పక్షులు తెగిపడియుండును)

(రామలక్ష్మణులు దూరమున)

రామ—సీ॥ ఫణిరాజ కానవే ఫణిరాజ సమవేణిఁ
మధుపంబ! కానవే మధుర వాణిఁ
నాళీక కానవే నాళీక సమనేత్రఁ
గలహంస! కానవే కంబుకంఠిఁ
కరిరాజ కానవే కరిరాజ గమనను
ముకురంబ! కానవే ముకుర గండఁ
జాంపేయ కానవే చాంపేయ సమగాత్రిఁ
హరిణంబ! కానవే హరిణ నయన

గీ॥ జంచరీకము! కానవే చంచలాక్షిఁ
గుందమందార! కానవే కుంద రదన
నవని తనయను కానవే కువలయంబ
నలరువనజము! కానవే యలరుబోఁణి.

లక్ష్మణా! గిరి దుర్గ శైల వనంబులెల్లఁ గలయ వెతకితిమి. ఎందునుగాన బడదుకదా!......హా ప్రాణప్రియా! నీవు లేని లోకమునా కేల?

సీ॥ జనకజ!నీవు నన్నెడబాయ కున్నాళ్ళ
రణ్యంబె దివ్యపురంబు నాకు
నెలతరో! నీవు నన్నెడబాయ కున్నాళ్లు
జంతువర్గమె బంధు చయము నాకు
జలజాక్షి! నీవు నా జంటబాయని నాళ్లు
తాళకుటంబె సౌధంబు నాకు
ఎలనాగ! నీవు నన్నెడ బాయ కున్నాళ్లు
శర్కరిలమె మృదుశయ్య నాకు!

గీ॥ బాల జానకి నన్నెడ బాయు కతన
ములుకు లైతోఁచెఁ జెవులకు చిలుక పలుకు
కటువు గాదోఁచెఁ గోయిల కంఠరవము
హేయమై తోఁచెఁదఁదకు నా కాయమకట!!

తమ్ముఁడా! సీతా వియోగంబిఁక నేనొకనిమిషంబైన సహింపఁజాల. ఈదేహంబు విడనాడి దివంబున కేగద......అక్కటా! నావంటి దుర్భాగ్యున కడిఁతెట్లు సమకూరఁగలదు?

సీ॥ తనువును విడనాడి దశరథు కడకేను
పోకుండ నే కీతి బోవువాఁ
వ్రతము నిందింపక వచ్చిన దేమన్న
బదులు నే నేమని పలుకువాఁ
బదునాల్గు యేఁడులు పదుపడి నిండించి
పురికి నే నేమని పోవువాఁ
బోయిన జనకుఁను పురికి నేమంబు
సకగంగ నేమని నుతువువాఁ
వనవాసము నతెంటి వైదేహి గంగ
భరతుని కేమని పలుకువాఁ
నాతుకంబు వచ్చి సీతను గనుగంగ
నేమని మాతకు దెలుపువాఁ
గీ॥ అన్న లక్ష్మణ. యెన్ని చందాలనైన
లేదు సౌఖ్యంబు నాకిక లేదు లేదు
దేహ యాత్రను నిచటనే దీర్చుకొందు
పురికి శీఘ్రంబె నీవికఁ బోవుమన్న.

లక్ష్మ—అన్నా! ఆపత్కాలంబున ధైర్యంబు వహింప వలయుఁ. సామాన్యునివలె దుఃఖింపఁ గార్యమెట్లు సమకూరఁ గలదు. ఆపదలను బొందని వారెవరు! తొల్లి దేవేంద్రుఁడు నైన దేవరాజ్య భ్రష్టుఁడై యడవులఁబడి భార్యావిహీనుః దుఃఖపడ లేదా? మనవంశంబున సత్యసంధుఁడైన హరిశ్చంద్రుఁ డెంత కష్టంబు లనుభవించెనో తలఁపుము? పరిశోధింపఁ దగిన స్థలములు మెండుగగలవు. ... రమ్ము.

రామ—పుణ్యాత్ము లెవ్వరైనఁ బుడమితనయ జాడఁదెలిపి పుణ్యము కట్టుకొను వారియరణ్యంబునఁ గాన రారుగా? ఇఁకనెయ్యది తెఱవు. (ముందుపరికించి) లక్ష్మణా! ఈయెడ విఱిగిన రథము, తునిసిన పక్షములు, భగ్నమైన ధనువు, నుగ్గునూచైన బాణములు, కానంబడెను మఱియు, ధాత్రీతలం బంతయు రక్తసిక్తంబై ఘోర సమరతలంబుఁబోలె చూపఱులకు వెఱపుఁ గొల్పుచున్నది. అందందు విరులు నేలం బడి యున్నవి. (జటాయువును గాంచి) అక్కటా! యీ క్రూరదైత్యుఁను భూమిజను బట్టి భక్షించి యుండనోపు.

26. అనుబంధము.

తమ్ముఁడా! కంటివే? జనకజను బట్టి కబళించి నేలం బడియున్న రాక్షసాధముని.

గీ॥ జానకిని మ్రింగి నిజరూపు కానకుండ
దోషుఁడై రక్కసుఁడు పక్షి వేషమునను
వేఱు రూపంబుఁ జేకొని వెఱపు లేక
నవని బడియున్న వాఁడిదె యనుజగనుమ!॥

ఈక్షణంబున వీనిఁద్రుంచి వైచెద. (బాణమును సంధించును)

జటాయువు దీనస్వరమున.

గీ॥ రామ శ్రీరామ రఘురామ రామచంద్ర!
పంక్తిరథుఁడగు మీతండ్రి బాల్య సఖుఁడ
నరుణ తనయుఁడను జటాయు వందు రిలను
రక్కసుఁడగాను శరణార్థి రఘుకులేశ.

(రాముఁడు వెఱఁగుపడి) అయ్యో! జటాయువా! ఏల నీకిట్టి యాపద సంభవించెఁ?

జటా—శ్రీరామచంద్రా! నీసతి సీతాదేవిని, దుష్టుండైనదశకంఠుండు మిమ్ములను వంచించి యెత్తికొని పోవుచుండ నా దేవి యార్తారవంబు విని, నాని నెదజెంచి కదనంబునకుం గడంగితిని. క్రూరుండు నాయఱకలం దెగనఱికి నన్నీ పుడమిం బడవైచి వైదేహిం గొని చనియె.

(రాముఁడవనిపైబడి ‹హా సీతా!›యని మూర్ఛిల్లును.)

లక్ష్మ—అకటా! సీతాదేవి చెఱఁబోవుటకు శోకింతునా? రాఘవుండు గడుగునను మూర్ఛిల్లుటకు చింతింతునా? అయ్యో! దైవమా! యిట్టి సంకటములు మాకేల కలుగఁ జేసితివి?
(శైత్యోపచారములచే రాముఁడు లేచి)

రామ—సీ॥ కుటిల రాక్షసుఁడటు కొంపోవుఁ తఱితన
వారులేమికి యెంత వగచెనయ
తలపంగరాని యాదైత్యుచే జిక్కబడి
చింతచే నన్నెంత చీరెనయ
కడకతో సౌమిత్రి కాపాడ రాడని
పోరి పోరి యెంతగా బాగిలెనయ
పలుమాటు పేర్కొన్న బాటింప రాడని
శశిముఖి యెంత వేసారెనయా

గీ॥ తల్లి దండ్రుల నెంతగా దలఁచెనయ్యొ
బంధువుల నెంచి యేమని పలికెనయ్యొ
తనదు చెల్లెండ్ర నేమని తలఁచెనయ్యొ
దేవి వృత్తాంత మంతయు దెలుపుమయ్యొ!

ఖగకులోత్తమా! ఆరాక్షసుండే దిక్కునకుఁ గొంపోవాడెట్టివాఁడో? నాకెఱుఁగించి పుణ్యము గట్టు కొనుము.

జటా—మహీశా! వాఁడు విశ్రవసు బ్రహ్మకొమరుఁడు. దశకంఠుఁ డను పేరఁ లంకారాజ్యంబు నిరంకుశంబుగ నేలుచుండు. అతి కామలోలుండై గర్వంబునఁ జపలబుద్ధిచే నీదేవిని యెత్తికొని దక్షిణదిశ కేగినాఁడు. రామా! జానకీ మనఃకామా! ఏల దుఃఖించెదవు? నీ కెగ్గొనర్చిన రావణుఁడు నిక్కముగ నీ చేనీల్గగలఁడు. సందేహంబువలదు. శీఘ్రంబుననే మగల వైదేహిం బొందఁగలవు. ఈవృత్తాంతము నీకుఁ దెలుపుటకై యతికష్టమున నే ప్రాణంబులు నిలుపుకొని యున్నాఁడ. చిదానంద మూర్తివైన నీసన్నిధి దేహంబు విడనాడి శాశ్వత స్వర్గ సుఖంబు లనుభవింపఁగంటిని. రామా! నీచరణ పద్మంబు లొకసారి నన్నంటనిమ్ము. (రాముఁడు సమీపము నకురాగ జటాయువు నమస్కరించి, ప్రాణములు, విడచును)

రామ-(శోకమున) గీ॥ అకట! నా జనకుని మరణంబు కన్న

తరుణి జానకి చెఱబోవు దానికన్న

నాకు గానిట మార్గానియాజియందు

బడిన పక్షికై నాకెంతో వగజనించె॥

తమ్ముఁడా! నాకై వచ్చి రావణునిచే మృతినొందె. మజ్జనకుని యట్లుపూజ్యుఁడు. కావున నీగోదావరీ తీరంబున నగ్నిసంస్కారంబు గావించి పుణ్యలోకంబున కనిపి వెళ్ళుదము. (నిష్క—)

చతుర్థాంకము—తృతీయరంగము.

(మతంగముని యాశ్రమము. శబరి ఫలములను గోయుచుండ రామ లక్ష్మణులు ప్రవేశము.)

27. అనుబంధము.

శబ—సుగుణ గుణధామా! దైత్యకులభీమా! సురారిమదవిరామా!

జానకీ హృదయకామా! రామా! నిన్ను ... వీక్షింప నగునా? నీ చరణపద్మంబు లింకెన్నడు సేవింపగలను? ఈ ఫలంబులు నీకెన్నడర్పింపగలను?

రామ—తమ్ముడా! [illegible] కునికిపట్టగు ... ఏకాంతనంబున నన్ను దలంచు వారెవ్వరై యుందురు?

లక్ష్మ—అన్నా! ఇంతకుముందు మనచే శాపవిమోచనుడై కబంధుడు గ్రహించిన తపస్విని శబరిగా నుండనోపు.

రామ—(శబరిగాంచి) ఆహా! ఆతపస్విని యే ఫలములనుగోయుచు నన్ను గూర్చి ప్రశంసించుచున్నది. క్షేమమరయనగును

(సమీపించి) గీ॥ జప తపంబులు జరుగునే చక్కగాను?
మునుల తోట్పాటు కలదొకో? మోదమొప్ప
గురు జనంబుల గొలుతువె కోర్కెమీర
సౌఖ్యమే వేళ నబ్బునే శబరినీకు.

శబరి—ఇన కులాంబుధిసోమా! బుధజన స్తోత్ర పవిత్రనామా! రామా! నాగురువుగారాజ్ఞానుసారంబున నే దీర్ఘకాలంబుగభవదీయ దర్శనంబునకు వేచియున్న దాన. కరుణించి యీదివ్యఫలములను గైకొని నన్ను ధన్యురాలిం జేయుము. నేడు మీపాదసేవ కలిగినందున నాజన్మము పావనంబయ్యె. ఈదినిచ్చట నిలిచి నాకు ప్రమోదంబు గలుగజేయ వేడుచున్నదాన. (ఫలములివ్వ రాముడు చేకొని)

రామ—శబరీ! నీవు చేయు సత్కారంబున కెంతేని సంతసించితి. ప్రాణేశ్వరి వియోగంబున నేనొక్కయెడ నుండనోప. నీ పవార్థము ఇక్కడిదిగాని నామనంబు శాంతింపదు.

శబరి—రామా! రాజీవదళాక్షా! పరాత్పరుండవైన నీమాయావిలాసంబుఁ దెలియ నెవరికి శక్యము. రావణునిఁ బరిమార్ప సమర్థుండవయ్యు సహాయంబు లేక నొంటిమై చనవలదు. సహాయంబున్న గార్యంబు సులభ సాధ్యము. ఈసమీపంబుననే ఋశ్యమూకాద్రియందు సుగ్రీవుఁడను వనచరుఁడు మహాబలశాలి యున్నవాఁడు. కొండొక కారణంబున వాలివలన భీతిచే భూమండలంబంతయుఁ దిరిగి సకల దేశంబులను గాంచియున్నవాఁడు. అతని సహాయంబున నిశ్చయంబుగ సీతను సాధింపనగును. మీరీ త్రోవఁబోవ పంపాసరోవరంబు గానుపించును. అటవిక్రమించి సుగ్రీవునితో జెలిమి సంపాదింపుఁడు.

రామ—(సంతోషమున) శబరీ! నావిజయ మపేక్షించి నీవాఁడిన పలుకులకుమిగుల సంతసించితిని. నే నాకపివీరుతోన సఖ్యంబవశ్యంబు గావించెదను. నీయీప్సితంబేమైనఁగలదేని వేడుమిచ్చెద.

శబరి॥—గీ॥ గురుజనాజ్ఞాను సారంబు నరవరేణ్య
నీదు పదసేవ జేసితి నిండె తపము
పుణ్య లోకంబుఁ జేరెదఁ బొలుపుమీఱ
నాదు దేహంబు విడనాడ నానతిమ్ము॥

దేవా! నాకింతకన్న మఱేమియుఁ గోరిక లేదు.

రామ—మహా తపస్సంపన్నులకెట్టిలోకంబు గలుగునో యాపుణ్యస్థానంబు నీకును గలుగుఁగాక. (తెరపడును)

చతుర్థాంకము—చతుర్థరంగము.

(ఋశ్యమూకప్రాంతము. పంపాసరోవరము. రామలక్ష్మణులు.)

28. అనుబంధము.

లక్ష్మ—అన్నా! అశ్వత్థ వట మలయజాది ఛాయాప్రధాన వృక్షంబులచేతను, దాడిమీ కపిత్థ చూత కదళీ పనస జంబూ

జంబీర నారికేళాది ఫలభూరుహంబుల చేతను, పున్నాగ కేతకీ వకుళ పారిజాత పొగడ పొన్న మల్లె మొల్ల జాజి లతాది సుగంధ తరుజాలంబులచేతను, శుక పిక శారికా రవంబులచేతను, మధుర మధుప ఝుంకారంబుచేతను, జల్లి గాడుపులచేత నొప్పారు నీపంప సొంపు వర్ణింపఁ దరంబు గాకున్నది కదా?

రామ—(విరహతాపంబున)

సీ॥ అనుజుఁడ! తలపంగ వనసీమగాదిది
కాముని యాయుధాగారమయ్యె
చింతింప నలమావి చిగురులు గావివి
కంతుని క్రొవ్వాడికత్తులయ్యె
భావింప విరిపూవుబంతులు గావివి
యంగజు పుష్పబాణంబులయ్యె
పరికింప శుకపిక స్వరములు గావివి
కర్ణకఠోర హుంకారమయ్యె॥

గీ॥ సుందరంబగు యౌవన శోభితంబు
పడఁతి నెడబాసి విరహతాపంబుచేతఁ
బొక్కుచుండెడి మానసంబునకు వెతలు
యినుమడించెను నేనిట నిలువగలనె?

నావంటి యంగనారహితు లెందు రాదగునా? ఇఁక నేనేమి సేయుదు? రామామణి సీత నెట్లు కనుగొందు? ఎన్నటికైన సీతతో నీపంపా సరోవర సంపదను గొల్లలాడు భాగ్యంబు నాకున్నదో లేదో కదా? భూపుత్రిక వదన మెప్పుడు వీక్షింతు? ఎప్పుడు విహరింతు? నా ముచ్చట లెప్పుడు నెఱవేఱును? అయ్యో! ఎక్కడి తలపోత? ఇంకెక్కడి సీత ఎక్కడి భోగము? ఎక్కడి యనురాగము? ఎక్కడి రాముడు?

లక్ష్మ—రామా! చింతించకుము. శబరి చెప్పినచొప్పున వనచంద్రునిఁగూడి సీతను సాధింతుదము.

రామ—(దృష్టిసారించి) శుభసూచిక శకునంబు లనేకములు పొడ సూపుచున్నవి. కాన కపికులోత్తముని సఖ్యంబవశ్యంబు గలుగును,

లక్ష్మ—మార్గాయాసం బుపశమింప గొంతదడవిందుండి యావల సుగ్రీవునింజూడ వెడలుదము. (రామ లక్ష్మణులా సీనులై యుండెదరు. (వెనుక తెర యెత్తబడును.)

(ఋశ్యమూకము--హనుమంతుఁడు సుగ్రీవుఁడు.)

(సుగ్రీవుఁడు రామలక్ష్మణులను గాంచి భయాకులచిత్తుఁడై)

29. అనుబంధము.

సుగ్రీ—అంజనాపుత్రా! ఆ పంపయందుండు నరవీరులఁగాంచుము. శరచాపహస్తులై మునివేషంబులఁ ధరించి రాజవరు లిరు వురు తేటిచూడరాని తేజంబున విరాజిల్లుచున్నారు. ఆవాలి చేఁబేరితులై ప్రచ్ఛన్న వేషమున నన్నుఁజంప వచ్చియుండ నోపుదురు. సిరిసిగాంచ నామనంబు కలవర పడుచున్నది. ఇంక నిందుండఁజనదు. శీఘ్రుంబె వేఱొకచోటికిఁబోవుదము.

హను—గీ॥ వెఱపు వీడుము ప్రచ్ఛన్న వేషులైన
మానవుల మాడ్కి నామది గానరారు
పుణ్య మూర్తులు సర్వత్ర పూజ్యులరయ
జూఁడ తెలియక నెందైన జనగనగునె॥

సుగ్రీ—అటులైన నీవరిగి వారల తెఱంగరయుము. ఇటకే కారణం బున వచ్చియున్నవారో సవిస్తరంబుగ దెలిసికొని రమ్ము. నాలోనిభీతిఁబాపుము. నాసంశయంబెల్ల దీర్పుము.

హను—కపికులశేఖరా! భీతిల్లకుము. మాఱువేషంబున నే వారల చెంతఁజేరి మనోవృత్తి గ్రహించి నీసంశయంబెల్ల బాపెద. ఇదే వెళ్లుచున్నవాఁడ. (నిష్క్ర.)

(వటునివేషంబున హనుమంతుఁడు రామలక్ష్మణులను గాంచి నమస్కరించి.)

సీ॥ అశ్వినులో సూర్యచంద్రులో విశ్వమెల్ల
దివిరి రక్షింప వచ్చిన దేవ వరులో
మునుల వేషంబులను దాల్చి మోదమెసఁగ
దిరుగ నేటికి మీరిటు ధీరులార!॥

మహాత్ములార! త్రిభువనంబులు పాలింప సమర్థులయ్యు ముని వేషంబులను దాల్చి శరచాపహస్తులై యుండగతంబేమి? మీరెవ్వరు? కలతెఱఁగు నెఱుఁగించి సంతసింపఁ జేయ వేడుచున్నాఁడ.

లక్ష్మ—సీ॥ దశరథుండను పేరి ధరణిపాలాగ్రణి
కగ్రపుత్రుండు నాకగ్రజుండు
సర్వభూత హితుండు జనతా శరణ్యుండు
విక్రమక్రమశాలి విజయశీలి
రాముఁడీ సుగుణాభి రాముండు జనకుని
సత్యంబు నెఱప రాజ్యంబు విడిచి
తనపత్నియును దానును వనమున కేతేర
రక్కసుఁడొక్కఁడీరాజుదేవి

ఆ॥ విపుల పుణ్యసీతఁ గపటియై కొనిపోయె
నేము లేనిచోట నేమువారిఁ
గానకెల్ల దిశలుఁగలయంగ వెదకుచు
దిరిగి తిరిగి యొక్కసరణి రాఁగ॥"

కబంధుఁడనువాఁడు మాచే శాపవిమోచనుఁడై మీవృత్తాంతంబెల్ల మాకెఱుఁగింప సుగ్రీవుని సఖ్యంబపేక్షించి మేమిటకు వచ్చియున్నవారము. వీరవర్యా! వటుని తెఱఁగున మాతో నెయ్యం గావింపవచ్చిన నీవెవరవు? మాకుఁ దెలియబలుకుము.

హను—(సంతసమున) ‘‘కం॥ తపన తనూజుని సచివుఁడఁ
గపిమూర్తిని గామరూపిఁ గామగముఁడఁగా
డుపుతనయుఁడ హనుమంతుఁడ
గపటపు భిక్షుకుఁడ దూతకార్యమ్మునకున్॥”

దేవా! నే నీ మాఱురూపంబున మీకడ కేతెంచినందులకు క్షమింపుడు. వాలిపంపున మీరరుగుదెంచి నారనెడు భీతిచే భిక్షుకుని రూపంబున వచ్చినాఁడ. మున్ను వాలితో యుద్ధంబు పలుమాఱు సలిపి, యలసి, ఓడి, భార్యంగోలుపోయి, సుగ్రీవుఁడీ ఋశ్యమూకంబున నున్నవాఁడు. మిమ్ముల గనుఁగొని మీవృత్తాంతమంతయుఁ దెలిసికొని రమ్మన్న నేను వచ్చినాఁడ.

రామ—వాయునందనా? నీ యాగమనమునకు మిగుల సంతసించితిని. సూర్యపుత్రుండగు సుగ్రీవునకును సూర్యవంశోద్భవుల మగు మాకును సఖ్యంబు ఘటింప సులభముగ నిరువుర కార్యంబు సిద్ధింపఁగలదు.

హను—దేవా! సఖ్యమునకు సందియంబేల? అవశ్యంబు గార్యంబు నెఱవేఱఁగలదు. ఈపర్వతంబుననుండు సుగ్రీవుని కడకు మిమ్మిరువురను నా భాహుమూలంబులపై నెక్కించుకొని నే గొంపోయెదను విచ్చేయుఁడు.

రామ—వలదు వలదు. మేమే యాహనుమంతమునకు రాగలము. పోదము లెమ్ము. (నిష్క్ర.)

(రామలక్ష్మణులు హనుమంతుఁడు సుగ్రీవునికడకు ప్రవేశము.)

హను—(సుగ్రీవునిగాంచి) కపిసార్వభౌమా! నీపూర్వపుణ్యఫలమేమి సవచ్చు. ఈపురుష వీరులతోఁడ నెయ్యంబు సంపాదింపఁ గంటివి. ఇఁక నీవు శత్రువును సాధించి మరల నీప్రాణ సఖిం గూడి కిష్కింధ రాజ్యంబవలీల నేలఁగలవు. వీరు దశరథ మహారాజుతనూజులు. రామలక్ష్మణులు. కాలవశంబునతావ

ణునిచే, రాముండు భార్యంగోలుపోయి నీసహాయంబున ధింప వచ్చియున్నవాండు. వాలిచే బంపఁబడిన కపట మా సులుకారు.

సుగ్రీ—(హనుమంతునిఁ గౌఁగిలించుకొని) మారుతీ! నీకుఁగల స్వామిభక్తికిఁ గడు మెచ్చితి. నీవలనగదా? నాచింతల్లెల్లఁ బ యగంటి. ఈపురుషసింహుల చెలిమి సంపాదింపఁగంటి ఆహా! నీ వొనర్చినట్టి యుపకారమునకు కడుంగడు సంతోష మయ్యె. (రామ లక్ష్మణులనుగాంచి) మహాత్ములారా! మిమ్ముఁగాంచినంత నే ధన్యుఁడనైతిని. నామనోభీష్టము నే వేఱఁగంటి. మీవృత్తాంతంబెల్ల హనుమంతునిచేవింటి. మీ తో మైత్రిఁ జెందియుండ నామనం బువ్విళ్ళూరుచున్నది. టినుండి మీభృత్యునిగా నన్నును గ్రహింపుఁడు.

కం॥ వచ్చెద నీసతి వెదకిటు
తెచ్చెద నెందున్నగాని దివిజులు పొగడన్
జెచ్చెర సాగర మింకిన
నచ్చుగ నాప్రతిన తప్పదవనీనాథా!॥

మనో వాక్కాయ కర్మంబుల వేఱొండు దలఁపక, కడు సంత సంబున, మీమైత్రి యొనర్చినందునకీపంచభూతంబులే సాక్షి. ఒకవేళ సాగరం బింకినను, పద్మమిత్రుని ప్రభ మాసినను, మేరునగము చ లించినను, నాపలుకెన్నండునుగల్లకాదు. రామచంద్రా! యిందు మాఱు చరింతునేని, సురాపాన, బ్రహ్మహత్యాది మహా పాతకము లొనర్చువారరుగు నరకంబునకు నే బోవువాఁడ. (నమస్కరించును.

రామ—(లేవనెత్తి) గీ॥ కపి కులాధిప సుగ్రీవ! గతముదలఁచి
వగవ నేటికి? నీదగు బగతు ద్రుంచి
సకల విభవముతోగూడ సంతసంబు
దనర జేసెద నాయాన తప్ప దెపుఁడు.

వనచరశేఖరా! నీపలుకుల కమంబానంద మొందితిని. నా
...ఖాదరుని మాడ్కి నినుఁగౌరవించెద. నేడాదిగ మనమన్యోన్య
త్రత్వముచే మెలఁగ వగును. నీశత్రువగు వాలిమృతినొందిన
నిగా దలంపుము. ఏలికవై కిష్కింధ రాజ్యంబును బరిపాలింప
లవు......సుగ్రీవా! నాకొక సంశయంబు తోచుచున్నది. నీవు
లి కవలవారయ్యు మీలోమీకు విరోధం బేలవాటిల్లె?

గీ— సీ॥ జననాథ! మాయావి యనువాఁడు తనకంటె
బలియుఁడు లేడని వాలితోఁడ!
బద్ధవైరము బూని యుద్ధము సేయఁగ
వాలిశక్తికి వాఁడు తాళలేక
పఱుగిడి యొకగుహ వెలుపున చొచ్చంగ
వెంటనే వాలియు వేగ మరిగె
వెలుపల నేనుండ వెలువడు రుధిరంబు
కనుగొని శోకంబు కడలుకొనఁగ

గీ॥ శత్రుప్రసిచేత నావాలి చచ్చెననుచు
దలఁచి కిష్కింధ రాజ్యంబు ధర్మ మెనఁగ
చాల సుఖములు వడయుచు నేలుచుండఁ
గొన్ని దినములు కడచెను గోనలేంద్ర!

అచ్చట వాలి మాయావిం దునుమాడి, గోషాయత నే
నాచెంతకు వచ్చి, తన్ను వంచించిన వానిగా దలఁచి, నే
...విన్నవించుకొనినను, బెడ చెవులఁబెట్టి, నన్ను రాజ్యభ్రష్టు
...వించి, నా ప్రాణనాయకి, రుమను, సైతము తా గ్రహించి,
...త్రివరులతో నన్ను సమయింప నుపక్రమించెను. అంత నేను
...ం బఱువిడ, నా వెంటనంటి, సప్త సాగరంబులు కలయం
ట్టకేలకు నే నీ ఋశ్య మూకంబుఁ జేరితిని. మతంగముని
...బున వాని యుందురా వెఱచి, నను వీడిచనెను.

రామ—ఏకారణంబున ముని వానికి శాపమొసఁగె?

సుగ్రీ—దుందుభి యను దనుజుఁడు వాలిని సమరంబునకుఁ బిల్వ నా దైత్యునితో యుద్ధమొనర్చి, వానిఁ గూల్చి, పర్వతోపమానంబైన, వాని కళేబరంబు నెత్తురోలుక పాదంబునఁ జిమ్మ నయ్యది, యోజన దూరంబునందుండు మతంగముని యాశ్రమమునఁ బడియె. అందు కాముని యాగ్రహించి, యీ పర్వతం బెక్కిన మడియునని వాలికి శాపంబిచ్చె. ఆ దనుజు కళేబరం బించుక దూరంబున నున్నది. మీరు దానిం జిమ్మి వైచినఁగదా, వాలికన్న నెక్కుడు సత్త్వవంతుఁడవని నే నమ్మఁగలను.

రామ—చూతము రమ్ము. (నిష్క్ర—)

లోపల-ధ్వని-మరల ప్రవేశము.

లక్ష్మ—సుగ్రీవా! రాముని శౌర్యంబుఁ జూచితివా? ఆ కళేబరంబొక యోజనమువే వాలి కాలంబాఱజిమ్మె. నేడు భూపాలుఁడు పాదాంగుష్ఠమునఁ జిమ్మఁ బది యోజనంబులు దూరంబునఁ బడెను. వాలికన్న సత్త్వవంతుఁడని నీవిప్పుడైన నెఱింగితి

సుగ్రీ—సుమిత్రానందనా! ఆనాఁడా కళేబరము రక్తమాంసంబులం నిండి వ్రేఁగై యుండెను. నేఁడు శుష్కించి యున్నదికదా ఎంత దూరంబైన నేమి? అంతేల. ఈసప్తతాళంబులొక్క బాణంబునఁ బడవైచిన వాలిం గూల్ప సమర్థుండని నమ్మఁగలను.

రామ—(చిఱునవ్వున) వానరోత్తమా! ఈతాళసప్తకంబన నెంత? క్షణంబునఁ జక్కాడి నీమది సంశయంబుఁ దీర్చెద. (లక్ష్మణునిఁ జూచి) తమ్ముఁడా! విల్లందుకొనుము. (విల్లుఁ జేకొని రాముఁడు సప్తతాళంబులను ఖండించును.)

(సుగ్రీవుఁడు సంతసమున)

౩౦. అనుబంధము.

సుగ్రీ—శ్రీరామచంద్రా! నీ బాహుబలం బెఱుఁగక నేనాడిన వాక్యంబులు మన్నింపుఁడు. ఆ లోకకంటకుండగు రావణుఁడు నిక్కముగ నీచే నీల్గఁగలఁడు. చీలి నోటఁజిక్కిన రాచిలుక చందంబున, రావణుని చేఁబడి, సీతామహాదేవి శోకించుచు, శైల ప్రదేశమున మంత్రులతో నేనుండ, మమ్ముంగాంచి, తనచేలంబున మణిమయ కనక భూషణంబులఁగట్టి, మాముం దటఁ బడవైచి చనియె. సెలవొసఁగినఁ గొని తెచ్చెద.

రా—(ఆతురమున) అర్కతనూజా! ఆ తొడవులను శీఘ్రంబున దెప్పింపుము.

సుగ్రీ—(హనుమంతునిగాంచి) సమీరనందనా! ఆనాడు గిరిగహ్వరంబునఁ డాచిన,మండనంబులఁగొనిరమ్ము. (అట్లే కావింప రాముఁడు భూషణములనుఁగాంచి హాసీతా!యని మూర్ఛిల్లును.)

రా—(దుఃఖమున) హామాతా! సుగుణోపేతా! క్షితిజనపారిజాతా! లోకైకమాతా! భువనవిఖ్యాతా! భూజాతా! ఆమాయా మృగంబువలన నీకెట్టి యాపద సంభవించె? నీవెంతకాలమందు, మమ్మెంతదూఱి,తుదకీతొడవులు సైతము భారమై యిటు పాఱవైచి యెల్లఁగితివో? అట్టి నీవిపద్దశదలఁచుకొలఁది నామనంబున భరింపరాని దురంత సంతాప మొదవుచున్నది.

సీ॥ జననిరో! మిథిలేశు జనకుని యింటను
మురిపెంపు పట్టివై పెరగలేదె?
తరుణిరో! దశరథ ధరణి పాలునకీవు
ప్రియమైన కోడలై వెలయలేదె?
రమణిరో! సుగుణాభిరాముని మోహంపు
పత్నివై చెలువార బరఁగలేదె?
సద్గుణ సంపత్తి సారంబు నీవయై
తులలేని కీర్తిచే మెలఁగలేదె?

గీ॥ ఎన్నలేనట్టి వైభవ మున్న నేమి
పుడమి సౌఖ్యంబు లెల్లను వెడలద్రోసి
పరగ కష్టంబు లెల్లనీ పాలె యనుచు
కమల భవుఁడిటు వ్రాసెగా కన్నతల్లి॥

(రాముఁడు లేచి దుఃఖమునఁ దొడవులను జేపట్టి.)

31. అనుబంధము.

ఆకురంగలోచన నైచాయతోఁగూడి మిక్కిలి ప్రకాశమానమై శోభిల్లుచున్నట్టి, యీ భూషణములు, కుండలములు, యీ కనక మంజీరములు, సుదతి వ్రేళ్లను, నక్షత్రముల భాతి ప్రకాశించుండెడి యంగుళీయకములు, మణిహారములు, యివును కాంతిహీనమై యున్నవికదా? నాతనువునఁ బ్రాణంబులుండ, నీతనువునఁ బ్రాణంబులుండ నీవు జెఱబోయినందులకు, నేనెంతని, దుఃఖింతును.

(పయ్యెట కొంగునుఁ జేపట్టి.)

సీ॥ పన్నీట సీత నాపదములు కడుగంగఁ
దడియొత్తు చేలమై తనర లేద
సురత కేళినిఁగూడి సొలసిన వేళల
సురటియై చెలువారబరగ లే-
ఏకాంతమందున నేనాడు పలుకుల
కలిగిన తల్పమై వెలయ లే
అలసూర్య రశ్మికి నలసట గాకుండఁ
జెలికాతపత్రమై చెలగలే

గీ॥ అట్టి సహాకారి వైనను నలిననేత్ర
నిన్ను విడనాడెగా? మది నిలుపలేక
చింత చేగుంది కడునోసి చిక్కువడుచు
నన్ను బాసిన కతమున నవనితనయ.

(యోచించి-కోపమున) సుగ్రీవా! ఆ రాక్షసనాధముచే జాన
కిగొని యేదిక్కునకు నేగెనో తెలుపుము. ఈక్షణమున వానిఁదును
మాడెదను. తెలుపుము. ముందు తెలుపుము.

32. అనుబంధము.

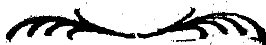
సుగ్రీ—దేవా! సర్వజ్ఞుండవు. మీకు నే దెలుపువాఁడనా? మున్నా జానకీదేవి యెందున్నదో కనుగొని, యావల మీకీర్తి యాచంద్రార్కముగా వెలయునటుల, రావణునిం బరిమార్చుటకు కడఁగుదము. శాంత, ధీర, సుగుణోపేతుఁడవై, యిట్లాగ్రహ మొందఁదగదు. నాప్రార్థనంగైకొని శాంతివహింపుఁడు.

రామ—వనచర శేఖరా! నీ హితవాక్యంబులకుఁ గడు సంతసించితిని. మనమెవ్విధంబున భూపుత్రి జాడ నరయనగును? లోకకంటకుండైన రావణుని నిర్జింప నెయ్యది యుపాయము?

సుగ్రీ—రామచంద్రా! ముల్లోకంబు లువ్వెత్తుగవచ్చినను సరకుగొనని సత్త్వముగల మీరు దుఃఖభరంబుచే నిగుఱు గప్పిన నిప్పు చదంబునఁ దెలియకున్నారు. ఇఁక నాబలంబు నే జెప్ప జాల. మీకు నేఁడోడ్పుకుట కరువలి కగ్ని సహాయంబగు నట్లు కాదే? అట్టి రావణు లెందరైన నేమి? నిరాటంకముగ బంధుమిత్రామాత్యులతోఁడ భస్మంబు గావింపఁగలము.

రామ—భానునందనా! అటులయిన నింక దడవునర్పంబని లేదు. ముందు నీకు కిష్కింధ రాజ్య పట్టాభిషేక మొనర్చెద. ఆవల సీతాన్వేషణంబునకుఁ దగు ప్రయత్నము సేయుదము. నీవిప్పుడే వాలితో సమర మొనర్పఁజనుము.

సుగ్రీ—మార్గాయాసంబున మీరధిక శ్రమను జెందియున్నవారు. నేఁడీపర్వతంబున నివసింపుఁడు. ఎల్లి నేను వాలితో కోలాటంబున కరిగెద. (అవనిక పడును.)

పంచమాంకము-ప్రథమరంగము.

తరులచాటున రామలక్ష్మణులు-బయలు ప్రదేశమున-వాలి సుగ్రీవులు.

వాలి—ఓరీ సుగ్రీవా! మున్నీవొనర్చినట్టి కార్యంబునకు నిన్నుఁ దును మాడఁజూచితిఁగాని, తప్పించుకొని పాఱిపోతివి. మరల సిగ్గు లేక నన్ను గదనంబునకుఁ జీఱితివి. బ్రతుకఁ దలఁచితివేని వెడలిపొమ్ము. లేకున్న నేఁడు నీకాయువు తీఱినదే?

సుగ్రీ—ఇంద్రతనూజా! ఇంకనట్టి గర్వము జెందకుము. కాలము యొక్కతీరై యుండునా?

ఉ॥ ఎంతటి శౌర్యవంతు డగునేనియు గాలము కానివేళలన్
వంతల గుందుచుండినను వానికిఁ దప్పక వేచి శాత్రవుల్
బంతము పూని, యేమఱకఁ బట్టి వధించుగాదె? యోరి! నీ
వెంతటి వాడవైన భువిఁదీఱెను గాలము రమ్ము దుర్మతీ.॥

అదను దప్పిన వేళల నెంత శౌర్యవంతుడైనను సమరమొనర్ప జయప్రదుండు కానేరఁడు. నే నపుడు పాఱితినని విఱ్ఱవీగకుము. తప్పక నీశిరము నేఁడు ప్రక్కలించెద. బుద్ధి గలవాఁడవేని నా భార్యను, నర్ధరాజ్యంబును నాకిచ్చిన, నిన్ను సంతరించెద. ఊఱక చెడకుము.

వాలి—(కోపమున) ఓరీ! ఈ బలశౌర్యంబు లిన్ని దినంబు లెక్కడ డాఁగియుండె? రజ్జు లాడకుము. ఇప్పుడు నాకాలము తీఱినదని వచ్చితివా? కాదు కాదు. నీకాలమే సమీపించినది. నీకారుమ సహిత మర్ధరాజ్యంబు నియ్యవలెగా? నీకు మిత్తి కన్నియ నొసంగి కాలునిపురం బేల బంపెదను. సహోదరుఁ డవైనందున నీయందు నెనరుఁబూని వచించెద వినుము. ఇంకిట నిల్వక నెందైనఁ బాఱిపొమ్ము. మసలితివేని బ్రతుక నీ తరంబుగాదు.

సుగ్రీ—ఓహోహో! వాలీ! సమరమొనర్పఁజాలక మాటలచే బెదరింపఁజూచెదవా? ఇఁక నీయాటలు సాగవు. మగటిమి గలవాఁడవైతివేని పిఱికితివియక నిలువుము. ఇదె నాముష్టి ఘాతము; రుచిచూడుము. (అని పిడికిటఁబొడుచును,)

33. అనుబంధము.

వాలి—ఓరీ, పాఱుబోతు! పిఱికిమార్చెదరమ్ము, (సుగ్రీవునిఁ దాకును.) ఇరువురు ద్వంద్వయుద్ధము చేయుచుండ,

రాముఁడు, లక్ష్మణునిఁగాంచి.)

రామ—తమ్ముఁడా వీరిలో వాలి యెవఁడో, సుగ్రీవుఁడెవఁడో తెలియకున్నది? ఏమిసేయుదును.

లక్ష్మ—(ఒకనిఁజూపి) అన్నా! వీఁడే యింద్రసూనుఁడు?

రామ—బాణము విడుతునా?

లక్ష్మ—(ఆతురమున) వలదు. వలదు. వీఁడుకాఁడు. వాఁడు వాలిగానుండనోపు. బాణము విడువుము.

రామ—(బాణము సంధింపఁబూని)

లక్ష్మ—తాళుము. తాళుము, వాఁడు కాఁడు వాలి వీఁడు. వీఁడు కాఁడు వాఁడు.

రామ—(నవ్వుచు) సోదరా! పలుమాఱు తొట్రుపాటు వడెదవు? వాలి సుగ్రీవు లిరువురు సమాన రూపమున నున్నవారు. నా బాణమమోఘము. వాలి వీఁడని నిక్కముగ దెలియువఱకు బాణము విడువఁదగదు.

(వాలిచే నొచ్చి సుగ్రీవుఁడు పరువిడ)

వాలి—ఓరిపందా! అనుదాసపగిది పాఱిపోయెదవా? పొమ్ము నీవింకిటు రాకుము. (నిష్క్ర.)

సుగ్రీ—(రామునిఁగాంచి దుఃఖమున) రామా! మీరానతిచ్చినటుల వాలితో సమరంబుఁజేయ ముష్టిఘాతంబులఁ జావమోది తుదకు కరుణచే నన్ను విడువ మరల మిమ్ముఁజూడఁగంటిని.

మీశౌర్య ప్రతాపంబులనమ్మి వాలితోఁ బోరఁ దొరకొం
టిఁగాని యిట్టి కపట మానసుండవని తలఁచనైతిని. నేను
జచ్చినమీఁద నా? వాలిని చంపఁబూనితివి.

రామ—కపికులాధిపా! కోపముడిగి నాపలుకులాలించుము.

కం॥ "స్వరములు నురములు శిరములు
గరములుఁ బెందొడలు మెడలుఁ గన్నులు వెన్నుల్
సుచిర పదములు రదములు
నిరుపురకుంజూడ నొక్కయీడై యునికిన్"॥

మీ శిరుపురభేదంబుగ నొక్క యీడై యుండ, వాలిని నిర్దే
శింప రానందున, బాణము విడువఁ బ్రమాదంబు వాటిల్లునని నే
నూరకుంటిని. భయపడకుము. ఈసారి వాలితో యుద్ధమునకు వె
ళ్లుము. తప్పక వానిఁ దెగటార్చి నీకు సంతసంబొనర్చెదను. (లక్ష్మ
ణుని గాంచి) లక్ష్మణా! సుగ్రీవుని గుర్తింప వాని కంఠమున నేదైన
నొక మాలనుంచుము. (లక్ష్మణుడట్లే చేయును.)

రామ—సుగ్రీవా! భీతిల్లకుము. పొమ్ము. (నిష్క్ర.)

పంచమాంకము—ద్వితీయరంగము.

(అంతఃపురము - తార—వాలి).

తార—నాథా! ఏమి వాని సాహసము? పిమ్మట.

వాలి—అంత నాకు మహాకోపము రెట్టింప సుగ్రీవుని యురము నా
ముష్టిచే వజ్ర నిపాతంబుమాడ్కి గ్రుద్దిన రక్తసిక్తాంగుడై
ఋశ్యమూకంబునకు బరువిడె.

తార—అట్టివాఁడు యుద్ధంబున కేల వచ్చె?

వాలి—ఆశా పిశాచం బావేశం బగుటచే.

తార—నాథా! సహోదరునితో మీకిట్టి దీర్ఘ విరోధం బేల?
నాఁడే తప్పు జేసితిని మన్నించుమని వేడడా? రాజ్యమును మీ
కే యొసఁగి మిమ్మెంత ప్రార్థించెను. మీరిట్లాతని బారఁదో
యుచితంబు కాదు.

వాలి—కపట మానసంబున నారాజ్యంబుఁ జేకొని నపుడే వానిఁ గుదముట్టింప వలసియుండెను. సోదర భావంబునఁ బ్రాణ ములను దీయక విడచుటే నే వానికొనర్చిన మహాపకా రము కాదా? (సుగ్రీవుఁడు ద్వారంబున సింహనాదమొనర్ప వాలి మహాక్రోధంబునఁ బోవ తార శీఘ్రంబున లేచి యడ్డగించి)

తార—ప్రాణేశ్వరా! నా విన్నపమాలకింపుము. ఇంతకుమున్ను మీతో గయ్యంబొనర్చి పాఱిపోయిన వాఁడు మరలతానై వచ్చుట నా కాశ్చర్యముగ నున్నది. మిమ్ముల నిర్జింప సము గ్రుండైన బలశాలి వానికి దోడ్పడియుండనోపు. లేకున్న ప్రాణాస్తుండై పాఱిపోయిన వాడింతలో రాఁ గలఁడా? కోపముడుగుము. నీమనంబున నాలోచింపుము. వానితో యుద్ధము మానుము. నాథా! చెప్ప మఱచితిని. ప్రభాతం బున క్రీడాసక్తుఁడై యరిగిన యంగదునిచే నేనొక వార్త వింటిని

వాలి—ఏమని వింటివి?

తార—దశరథ నందనుఁడగు రామచంద్రుఁడు, తండ్రి పనుపున త మ్మునితో వనవాస మేతెంచి, యనేక రాక్షసులను జంపి, పంచవటిఁ జేరియుండ, రావణుం డామునుజేశ్వరుని భార్యను గొంపోయెనట. అంత రాముఁడు సీతను వెతకుచు, ఋశ్య మూకంబున కొచ్చి సుగ్రీవునితో సఖ్యంబొనర్చి, వానికి సహాయంబుగవచ్చి, నిను జంపి, కిష్కింధ రాజ్యంబాతనికివ్వ సమకట్టి యున్నవాడట. రాముఁడాది విష్ణువు. అతనిఁ గెల్వ బ్రహ్మాస్త్ర రుద్రాదులకైన నసాధ్యము. అట్టి మహానుభావుని ప్రా పొందిన సుగ్రీవుని గెలువ నీ తరమా?

సీ॥ "మన యింటఁగల సర్వమణి ధనంబులు గొంచుఁ
గాకుత్స్థుఁ గాన సంగదునిఁ బుచ్చి

యారాముతో సంధి యతిభక్తిఁ గావించి
కొని నిర్భయంబున మనుటమేలు
కాదేని గిష్కింధ కడువేగమునడించి
ఘనదూర దేశంబు చనుటలెస్స
యొండేని రఘురాము నొద్దకుఁ బ్రాణముల్
పోషించికొన నీవుపొమ్ముబుద్ధి

గీ॥ నీవు దనపాలి కేఁగిన నృపతి నిన్ను
నాదరంబున మన్నించు మోద మెసఁగఁ
జేయు నీ కుపకారంబు సేయుడాఘు
నుండు శరణార్థి జన రక్షకుండు గాన॥"

వాలి—వీరపత్నివైన నీకిట్టి భీతియేల? ఆరాఘువునకు నే నేయప రాధమొనర్చినాఁడ? నన్నేల జంప నుద్యోగించును? పగతుఁడు వచ్చి సమరంబునకు బిల్వ నింటఁ డాగియుండుట మగపాడియా? ఊరక దిగులొందకుము. ధైర్యంబున నుండుము. తప్పకనే నీసారి వానింజునిని శీఘ్రముగ వచ్చెద.

తార—(పోబోవనడ్డగించి) 34. అనుబంధము.
ప్రాణేశ్వరా! ఈచలము నేఁడు వలవదు. నాపలుకులాదరించుము

వాలి—ఇప్పట్టున వారింపరాకుము. పొమ్ము. (అతివడి నిష్క్ర.).

అంగ—(ప్రవేశము)అమ్మా! అమ్మా! చూడుము. నేను బాలురతో నాటలాడుచుండ నీలుఁడువచ్చి నన్ను గొట్టినాఁడు. (వీపు చూపును.)

తార—(వీపునిమిరి ముద్దాడి) నాచిన్నియన్నా! నిన్నేలవాడుకొట్టె?

అంగ—ఊరకనె. మేము బంతులాడుచుండ వాడడ్డమువచ్చెను. బంతివానికిఁ దగుల నన్నుగొట్టి పట్టుకొనినాఁడు.

తార—పోనిమ్ము. వాడతిదుష్టుఁడు. వానితో నాటలకుబోకుము.

అంగ—అమ్మా! అయ్యయెక్కడ?

తార—మన సగతుఁడైన రవిసుతుఁడు యుద్ధమునకు జేరి వానిని సంహరింప జనెను. ఇంతలో నేవచ్చును.

అంగ—నాతండ్రి యూరకుండినను నేను నా పినతండ్రి రాజపుత్రు లసహాయంబున యుద్ధమునకు వచ్చునని నేను జెప్పితినికదా! వారొక్కొక్కరు మూడు లోకంబులఁ గెలువ జాలుదురు. అయ్యో! నేడేల నాతండ్రి యుద్ధమునకు బోవలయు.

తార—నాయనా! నే నెంత చెప్పిన వినఁడయ్యె. తనచే మున్ను మర్దింప బడి పాఱిపోయినట్టి పంద పోరునకుబిల్వ నెటుల యోర్చి యుండ నగునని తామసంబునఁ జనియె. నేనేమి సేయుదు?

అంగ—అటుకానిమ్ము. శీఘ్రి మాయయ్యం గొడితెచ్చెద.

తార—(అడ్డగించి) నాముద్దుపుత్రా! తండ్రియెడనీకెంత ప్రీతి? వల దన్నా! అటుపోవలదు. వెళ్ళిన మీయయ్య దండించును. నీ వాకలిగొని యున్నవాఁడవు. భుజింతువురమ్ము. (యెత్తి కొనబోవ)

అంగ—(అలుకచే) ఊఁ! హూఁ!

తార—పాయస మారగింతువు రమ్ము.

అంగ—ఊఁ! నాకేమివలదు పో.

తార—మఱియేమి కావలయు?

అంగ—అనఁటిపండ్లు.

తార—ఇచ్చెదరమ్ము. (యెత్తికొనబోవ పాఱిపోవును.)

అంగ—ఇపుడేయిప్పుడను వచ్చెద.

తార—ఇచ్చెదగాని యొకచిన్న పాట బాడుము.

అంగ—ఎవనిఁగూర్చి

తార—మనలను గాపాడు భగవంతునిఁ గూరిచి.

అంగ—(ఎగురుచుఁ బాడును.) 35. అనుబంధము.

తార బాలునిముద్దుకొన్నిలోపలికిఁబిలుచుకబోవును. అవనికపడును.)

పంచమాంకము—తృతీయరంగము.

(తెరుల మఱుఁగున రామలక్ష్మణులు. బయలుప్రదేశము. సింహనాదము లొనర్చుచు వాలి సుగ్రీవుల ప్రవేశము.

36. అనుబంధము.

వాలి—ఓరీవనచరాధమా! సమరమొనర్పఁజాలక పాఱిపోయి సిగ్గులేక మరలవచ్చితివా? ఇఁక నిన్ను విడువను. మదీయముష్టిఘాతంబులచే భూతలంబునఁ బడవైచి ప్రాణంబులను దీరమ్ము.

సుగ్రీ—భ్రాతృ భావంబున నే నిన్నాళ్లు పూజ్యుండవని సైరించితి. ఇప్పుడు దృఢ సంకల్పంబున వచ్చినవాఁడను. నేఁడు యుద్ధంబున నిన్నుఁజంపుటో౦డె. లేదేని నేఁజచ్చుటో౦డె, వేఱొండు లేదు రమ్ము.

వాలి— సీ॥ పేరడవిలోనుండు బెబ్బులిఁ గనుగొని
దారునఁ వృషభంబు దాఁకు—
మిగుల నాకలి గొన్న మృగరాజు నెదరించి
దాఁకున నేనుఁగు దాఁకు—
సాహస మొప్పంగ శైలముకడకేగి
దాఁకున నేడిక దాకున
మత్సరించుచునుండు మార్జాలమును గాంచి
దాఁకున నాఖువు దాఁకునటఁ
గీ॥ ఎందు దాగిన విడువక నేను నీదు
అసువులను దీసి పంపెద యమునికడకు
నన్నుఁ జెనకుచు నీవింక నవని మీఁదఁ
బ్రతికి యుండంగ నెయ్యది ప్రాపు చెపుమా?
దుర్మతీ! ఇంకెందు బోయెదవు. (అనిముష్టిఘాతంబివ్వఁ బోవ తప్పించుకొనుచు)

సుగ్రీ--ఓరీ వాచాటుఁడా! ఇప్పుడైన నా యీతుదమాటవినుము. నేడాదిగ నన్ను నీతో సమానునిగ భావించిగౌరవింపకున్న నిక్కంబుగ నిన్నా యమపట్టణంబున కనిపెద.

వాలి--ఓరీవందా! కాలహరణంబేల చేసెదవు? పోటుబంటువేని వేగంబెరమ్ము. లేకున్న మునుపటియట్లు పాఱిపొమ్ము.

సుగ్రీ--ఔరా! చేటొదవునని నే నెంతజెప్పినను మీఱివచ్చెదవా? రమ్ము. (ఇరువురు యుద్ధము చేయుచుండ రామలక్ష్మణులు తమలో.)

రామ--తమ్ముఁడా! వారిసంగ్రామంబుఁజూడ నాకాశ్చర్యముగనున్నది. సుగ్రీవుఁడు చాలఁ బడలియున్నవాఁడు.

లక్ష్మ--అన్నా! వాలి సామర్థ్యంబపారంబుగ నున్నది. ఇట్టివాని కడ నా? సూర్యసూనుఁడు నిలుచుట. కాలవిలంబమైన సుగ్రీవున కాపద సంభవించును. బాణము విడుచుటకిదియె సమయము.

రామ--(బాణము విడువ వాలి పడిపోవును.)

(రామలక్ష్మణులు యెదుట నిలువ)

వాలి--(కోపమున) రామా! ఒకరునితో యుద్ధ మొనర్చుచున్న నన్నెమఱించి శరము వేయఁదగునా? వీరుడవైన నన్నెదుర్కొని సమర మొనర్ప వలయుఁగాని చోరుఁడవై తరుల మఱుగునడాగి, కపిరాజని యెంచక, పాపమని తలంచక, హేయమని యోచించక, నిట్టి నీచ కృత్యంబునకు జాలుపడిన నీవొక క్షత్రియుఁడవేనా? కావు నీచుఁడవు, పాతకుఁడవు, మోసకాఁడవు. నే నించుకైన నీ కపకార మొనర్చియుంటినా? అన్నదమ్ముల కలహము లెన్నిదినంబు లుండునని యెంచితివి? నే బ్రతికియున్న సుగ్రీవునకు రాజ్యంబు రాసేరదని నీవిట్టి కప టోపాయంబు నాలోచించితివా? సత్యసంధుఁడగు దశరథ రాజుకీర్తి నీఁ జెఱచ జనించితివి. శమదమాది మద్గుణంబులచే పెంపువహించిన రఘువంశమునకు కలంకము దెచ్చితివి.

రాజైనవాఁడు మనుజుల తప్పులరసి శిక్షించునుగాని నీక
నిరపరాధులను జంపునా? ఇంతకు నేఁడు భరతుఁడుండ నీ!
సాహస కృత్యంబున కేలపూనితివి? నరులు వానర మాం
సంబైన భక్షింతురా? తుదకు వాని శరీరంబైన స్పృశిం
తురా? నన్నేల నిష్కారణంబుగ జంపబూనితివి?

కం॥ “ధరణిజఁజెఱవట్టినని
శ్చరరిపుఁడగు రావణుఁడని రాజ్యముఁగొని నీ
బురివెడలఁగఁద్రోయించిన
భరతుండని నీవు నన్నుఁ బగగొని చంపన్.”

రామా! నీసతిని రావణుం డెత్తికొని పోయినవార్త నా
కుమున్నె తెలిపియుండిన నేనొకక్షణంబున నీదేశంబెచ్చి నీకొప్ప
చియుండనా? మున్ను రావణుని నావాలంబున బంధించి సప్త సము
ద్రంబులందు ముంచి కరుణచే విడిచిన వాఁడను గానా? నాఘన బా
హుశక్తి లోకవిదితంబై యుండ నీవిట్లేల కావించితివి?

రామ—ఆహా శా! ఇంద్రనందనా! నీతప్పు నీవెఱుంగక ధర్మాధ
బుల నుడువుచున్నావు? చపలుఁడవై తమ్ముని భార్య
గ్రహించి నిష్కారణంబుగ వానిఁబురంబెడల ద్రోయుట ధ
ర్మమని తలఁచితివా? నే రాజును గాననియు, దండింప న
ర్హుండనియు నెంచితివా? భరతుని పంపునచే ధర్మాత్ముల
గాపాడను, ధర్మహీనులను శిక్షించను, వచ్చినవాఁడ.
నేమఱుఁగుననుండి మోసగించి బాణము వేసితనని యా
పించుట?

సీ॥ “మృగయందు మృగముల నొగిఁబొంచి వేసఁజంపుఁ
గానకుండఁగ జంపుఁగడఁక
విముఖంబులై యుండ వేచంపు మఱినమ్ము
ఖంబున నుండఁగ నడఁగి

వలఁబోను లాదిగాఁ బలు యంత్రములఁ జంపు
వడిమీఱు శునకాలి విడిచి చంపు
మఱియొక్క మృగముతో మలసిపోఁగ జంపు
దీమంబునకుఁ జేర్చి తెగువఁ జంపు.
గీ॥ ఎన్ని భంగుల నయిన మాంసేచ్ఛ మృగము
నరులు చంపుదు రిల. దాన దురిత మొంద
రఖిల ధర్మార్థ కోవిదులైన రాజ
వరులు మృగయాభిరతులైన వారు కారె॥ ”

కావున శాఖామృగమగు నిన్నుఁ జంప దోషంబు లేదు. ప్రజలొనర్చునట్టి పాపంబులు రాజులఁ జెందును. రాజైనవాఁడు తప్పక దుష్టులను దండించవలయును. సాధ్వీమణియు, ననుజన్ముని ప్రియపత్నియునైన రుమను బొందిన పాపమే నిన్నిటొనర్చెను. నాచే శిక్షితుఁడవైన నీవు సర్వపాప విముక్తుఁడవై స్వర్గ సుఖంబు లనుభవింప గలవు.

వాలి—శ్రీరామచంద్రా! బాణవేదనకు సహింపఁజాలక నేనాడిన పలుకులకు కోపమొందక మన్నింపుఁడు.

తార—(ప్రవేశము—రోదనముతో) హా ప్రాణేశ్వరా! మేరుపర్వత స్థైర్యుండవు. క్రూర గంధర్వపతియగు గోలంబునిఁ గూల్చిన సత్వసంపన్నుండవు. కులశైలంబుల నుక్కడంచిన బలారాతికి పుత్రుండవు. ఇట్టి వాడవయ్యు నొక్కమానవునిచే గూలితివే?......రాముఁడావిదేవుఁడు, సామాన్య నరుఁడుగాడని నేనెంత వారించినను వినవైతివి.

సీ॥ “అంగదుఁ జేపట్టి నధిపసుగ్రీవుఁడు
కాకుత్స్థు శరణంబు గనియెనంటి
రాము ప్రాపున నిన్ను రవిజుఁడు జెకఁబిల్వ
వచ్చినవాఁడు పో వలవదంటి

వారాముతో సంధి యొలపడఁ గావించి
భయమేది నెమ్మది బ్రదుకుమంటి
రాముఁడు నీచేత రణమునఁ జిక్కఁడు
శక్రముఖ్యులకునసాధ్యుఁడంటి।

గీ॥ మనఁగ నాబుద్ధి వినక నా మన్ని గొంటి
వింక నీశోక వారాశి నెట్లు గడతు
దిక్కుమాలితి నింక నేదిక్కు సొత్తుఁ
గుటిల దైవంబు నిన్నుఁ బ్రదొక్కొనియె నకట॥"

హా నాథా! కార్యంబునకుఁ బోవలవదని నే నెన్నివిధంబుల మొఱబెట్టినను నామాటలను లాదరించక నిష్కారణంబుగ రామునిచే గూలితివి కదా? ఇంక నాకెవరు దిక్కు? నీవు లేనట్టి యీలోకంబు నాకేల?

వాలి—ప్రాణేశ్వరీ! ఎంతనీవు కడుపు వగులనేడ్చినను, ఫలమేమి రాగలదు? నేటికి నాకును మీకును ఋణముతీఱినది. "కంచియే చేనుమేసినఁగలదెకాపు" అనినట్లుగ జగద్రక్షకుండైన రామచంద్రుఁడే మనపైఁ జలముపట్టిన మనకష్టంబులందీర్చు వేలుపు వేఱొకఁడు గలఁడా? శోకంబు విడువుము. ధైర్యంబుఁబూనుము. నాయందలి ప్రేమ దిగనాడి కొమారరత్న మంగదుని పోషింపుము. నాకై వాఁడు శోకింపుచుండ నట్టి తఱి దిట్టతనము వహించి నీవు యోదార్పకున్న వానిగతి యేమి? ప్రియా! వలదు వలదు. ఈదుఃఖము వలదు,

87. అనుబంధము.

తార—నాథా! ఈశోకవారాశి నేనెట్లు దాటఁగలను. ఎవరినిఁజూచి మనఁగలను. నాకెట్లు సంతసంబొదువఁగలదు. నిన్ను గాంచని క్షణము నాకు వత్సరంబై యుండు. ఇఁక నేనీచిరకాలవియోగ మెట్లు సహింపఁగలను? మనోహరా! నీవెంటనే నాకంబునకు వచ్చెదాన. నిక్కముగ నినుబాసి యుండఁజాల.

వాలి—నావియోగమునకే దుఃఖించుచున్నట్టి యంగదుఁడు నీవును లేకున్న నాడెట్లు తాళగలఁడు? వాని దేయడవులందిరుగ జేదవు? అబలా! ఇట్టిసాహస మొనర్పకుము. సుగ్రీవుండుండ నీకేకొఱంతయుఁ గలుగదు.

అంగ—(రోదనముతో ప్రవేశము) హాతండ్రీ! మహాధీరుఁడవైన నీ కిట్టి యాపద సంభవించునని కలలోనైనదలఁచనైతిగా? నిం డుపేరోలగమందున్న నన్నుఁగాంచిన మితిలేని సంతోషం బున జేరఁదీసి దీవించి లాలించుచుంటివే? అయ్యో! జనకా! కయ్యమునకేగ వలవదని నాజనని యెంత వచించినను వినక తుదకిట రామునిచే గూలితివిగదా? ఇంక మాకెవరుదిక్కు?

వాలి—(అంగదునిఁ జేరదీసి) అంగదా! సర్వాంగసుందరా! ఏలదుఃఖం చెదవు? నాపురాకృతఫల మిట్లుండ నెవరేమి నేయఁగలరు. నాకన్న నెక్కుడుగ నిన్ను సుగ్రీవుఁడు ప్రేమించి పోషింప గలఁడు. తనయా! నాకన్నులపండువుగ నీకు రాజ్యాభిషేక మొనర్చు భాగ్యమునాకు లభింపనందుకు దుఃఖంచెదను.

తార—(సుగ్రీవునిగాంచి) అర్కతనూజా! నీవ్వెంటిమై పోరఁజాలక శ్రీరామునిచే, నా నాథుని భూతలంబున సాధించి వంచనచే రాజ్యమునుఁ జేకొంటివిగదా. ఇఁక నీపత్నిఁగూడి యాచం ద్రార్కముగా నేలుము. (రామునిగాంచి) రామా! నీవంటి క్షత్రియ వీరుఁడు క్రూరమృగంబుల వేటాడుదుగాని వనఫలం బులనుదిని యెవరికి బాధలేకుండ సంచరించు శాఖామృగం బులను జంపుదా? నాపతి నీ కేమపరాధ మొనర్చె? అన్నదమ్ముల పోరాటంబున నీవేల ప్రవేశించితివి? కరుణా త్ముఁడవని వింటిని కాని కఠిన మానసుండవని నే నెఱుఁగ నైతి. స్త్రీహంతకుఁడవు. కరుణ నీయందుగలదా? నిష్కా రణంబుగ నాపతినిజంపి భర్తృవియోగంబు గావించితివి. కాన సీతను గొనివచ్చినను చిరకాలము నీకతనుం పకభూమిం జొచ్చుగాక.నాయట్లనీవు పతివియోగంబు నశోకింతువుగాక.

వాలి—రామా! దుఃఖాకులతనొంది తార నుడివిన పలుకులకా గ్రహింపకుఁడు. కరుణించి యాతారాంగదులను గాపాడుము. అంగదునకు యువరాజ్య పట్టాభిషేక మొనర్చి రక్షించు భారము మీదై యున్నది. బలశౌర్యంబుల వాఁడు నాకు సమానుఁడు. మీ కార్యంబులు సాధింప సమర్థుఁడు.

38. అనుబంధము.

రామ—ఇంద్రనందనా! నీయభీష్టంబుఁదీర్చెదను. సందేహంబువలవదు

వాలి—(సుగ్రీవున్జూచి) తమ్ముఁడా! నే జేసినట్టి యపరాధంబులను నీ మనంబున నుంచకుము. ప్రమసాధ్వీమణి, సువ్రతచారిత్ర సుషేణునిపుత్రిక, తార నాదరించి బ్రోవుము. సుకుమారుఁడీ యంగదుని రక్షింపుము.

శా॥ "ఈతారా పుత్రుఁడైన యంగదు సుఖాసీనాత్ముఁగా నీగతి-
బ్రీతిం బెంచితి నింతకాలము కనుం బొపొందఁ బ్రాణప్రియుం
డీతం డెంతయు నాకు నర్కసుత నీవీపట్టి నా మాటుగాఁ
జేతో దుఃఖము వాయ గౌరవమునం జేపట్టి రక్షింపుమీ."

(రామునితో) జానకీనాథా! మీకరుణా కటాక్షంబున నిష్పందనై, వైకుంఠ ధామంబున కేఁగఁగంటిని. ఇఁక నా శరీరంబు ప్రాణంబులు నిలుపఁజాల. రామా! రవికులాంబుధిసోమా! తారనామా! యోగీశ్వరులయినను మీదివ్య నామ ప్రభావంబు గాంచలరు. నేనంతటివాఁడ? వేదవేద్యుఁడవైన నీసుందరవిగ్రహము ప్రాణావసానమునఁ గన్నార వీక్షింపఁగంటిని. నాపూర్వపుణ్య ఫలంబేమని నుడువువాఁడ. జానకీరామ! శ్రీరామ! వైకుంఠధామా! రామ! (అని ప్రాణములు విడుచును.)

తార-అంగదుఁడు-సుగ్రీవుఁడు-వాలిపైఁబడి దుఃఖమున.

39. అనుబంధము.

తార— సీ॥ కపికులాధీశ్వర! కపిరాజశేఖర!
కన్నెత్తినాదిక్కు కాంచవేమి?
హృదయేశ! నినుబాసి యేనుండ జాలను
నీవెంటనే తెంతు, నిక్కముగను
ఏలయీ చుట్టాలు యేలయీ పుత్రుండు
యేలయీధనధాన్యమేలనాకు?
హానాథ! హావీర! హాయింద్రనందన!
హాజీవితేశ! హావనచరేంద్ర!

గీ॥ ధర్మపత్నినిం గడద్రోచి ధరణి మీద
నాథ! న్యాయమే చనగ యనాథ జేసి
యెన్ని విధములచెప్పిన నెమ్మి తోడ
వినంగనైతివిగా నాదుమనవి యకట!

హా! ప్రాణేశ్వరా! అకాల మృత్యువునకు లోనాదువని నే గలలోనైన నెఱుంగనైతిగా. నీసత్వంబునకు మెచ్చికదా సకల సౌఖ్యంబు లందుకుని మజ్జనకుండు నన్ను నీకు దారబోసె. నా నోము ఫల మిట్లుండ నీవేమిసేయుంగలవు. హాదైవమా! ఇంక నాకీనిరర్థకపు జీవసంబేల? నాపతితోడి లోకంబు నాకును గలుగంజేయుము.

అంగ— సీ॥ బాలుడ రమ్మని లాలించు తండ్రివి
పిలిచిన నిపుడేల పలుకవయ్య?
నాకూర్మి తనయుండ నాచిన్ని సుతుండని
ప్రేమతో నిపుడేల పిలువవయ్య?
అంకమందునం జేర్చి యాడించు తండ్రివి
కన్నెత్తి యిపుడేల కాంచవయ్య?
మూర్ధంబు ఘ్రూణించి ముదమొందు తండ్రివి
చెంతకు నిపుడేల చేర్చవయ్య?

గీ॥ అట్టి లాలనం బాకరుణా రసంబు
నీకు లేదాయెగా తండ్రి నేఁడుచూడఁ
దప్పు నేనేమి చేసితి చెప్పరాదె
ఇటుల నుండఁగదగునయ్యా? యింద్ర తనయ!

హా తండ్రీ! నేనెంత పరితపించినను గన్నెత్తి చూడక నొక్క మాటైనఁ జెప్పకున్నాఁడవే? ఇఁక నన్నెవరు సంరక్షించువారు? మమ్మోదార్చువారు? అకటా! నన్నీధరణిపైఁ దండ్రిలేని బిడ్డనుజేసి పోవ న్యాయమా?

సుగ్రీ—అక్కటా! అగ్రజా! నాక్షేమంబరయక, గర్వాతిశయంబున నన్వెడలఁద్రోచి యిట్టి యాపద నొందితివికదా? ఇన్నివత్సరములు నే బడినట్టి యిడుములు సైరించితిఁగాని మహాబలశాలివగు నీ నిర్యాణంబిప్పుడు వహ్నిచేఁదరికొను వృక్షంబు చందంబున నాధైర్య స్థైర్యంబులను క్షీణింప జేయుచున్నదే? అయ్యో! యిఁక నే నెట్లు భరింతు? హా దైవమా నేనేమి సేయుదు.

లక్ష్మ—అర్కతనూజా! మూఢుని చందంబున నీవిట్లుల శోకించెదవు? తా మొనర్చిన పాపపుణ్యంబులే, ప్రాణికోటికి సుఖదుఃఖంబులకు గారణంబులై యుండును. చంపువారెవరు? చచ్చువారెవరు? మమతచే దేహాభిమానంబున విలపించుటె కాని వేఱొండు లేదు. ధైర్యముఁబూని కాగలకార్యంబున కుపక్రమింపుము. దుఃఖమువీడుము.

అంగ—(తారకడఁజేరి) సీ॥ అమ్మరో! యెవరింక నరసిప్రోచెదువారు?
దైవమేమనపట్లఁదాయయయ్యె
తార— మనపూర్వ కర్మంబు మనకిట్టు లుండంగ
దైవముఁ దూఱంగ దగదుతనయ

అంగ—	తల్లిరో! యేనెట్లు తండ్రిని యెడబాసి?
నెమ్మదినుందునో యమ్మచెపుమ

తార—	నాయన్న నీవిట్లు యడలుచు నుండంగ
నేజూడజాలనో యింద్రపౌత్ర!

తార—	గీ॥ తనయ! పోయెద సంకసీ తండ్రివెంట
మాతయందుండుము మనుతనుమానుమన్న

అంగ—(కౌఁగిలించుకొని) అమ్మ నిన్నడబాసి నే నవనియందు
నెటుల చరియింతు నాకిఁక నెవరు దిక్కు.

హను—అమ్మా! యీబాలుని భీతిల్లఁజేసెదవేల? నీయట్టి సుచరిత్రకు నే జెప్పవలయునా? నీ స్వర్గమునొందిన వాలికై మీ రింతశోకించనేల? దైవ సంకల్పమునకు మాఱుకలదే? లెమ్ము. ఈ బాలుని యోదార్పుము. దుఃఖమును విడనాడుము. సుగ్రీవుని కటాక్షించి మమ్మేఁగా పాడుము.

సుగ్రీ—(అంగదుని కౌఁగిటఁజేర్చి) తనయా! వగవకుము. నే నీకు సకల సౌఖ్యంబు లందజేసెదను. ఊఱడిల్లుము.

రామ—అంజనాపుత్రా! యీవాలికి దహనాది కృత్యముల నెఱవేర్పుటకుఁదగిన యేర్పాటు గావింపుము.

హను—శ్రీరామచంద్రా! తగుప్రయత్న మంతయుఁజేసినాఁడ. కపివరులెల్లరు వలసిన వస్తుచయంబు బూనగూర్చి మీయానతికి వేచియున్నవారు.

రామ—(సుగ్రీవునితో) సుగ్రీవా! ఇఁక నాలసించక, వాలింగొంపోయి దహనాదికృత్యంబులను జరిపి తిలోదక విధానంబులాచరించి, పరిశుద్ధిఁబొంది, వేగంబె నాచెంతకురమ్ము.

సుగ్రీ—చిత్తము. (రామ లక్ష్మణులు ముందుకు రాగ వెనుక తెర పడును.)

రామ—(లక్ష్మణునిగాంచి) తమ్ముఁడా! ఇఁక సుగ్రీవుని సహాయం బున మన కార్యంబవశ్యముగ నెఱవేఱఁగలదు.

లక్ష్మ—అన్నా! నిరాటంకముగ మనమింక రావణాది రాక్షసుల నవలీల జయించి, సీతాదేవిని తప్పక సాధింపఁగలము. పావ కునకుఁ బవమానుని తోడ్పాటాదవినమాడ్కి మనకీ మహా భుజబలోపేతుఁడగు సుగ్రీవుని సహాయంబబ్బినందున నింక గార్యసాధనమునకు సందియంబె లేదు.

(సుగ్రీవుఁడు-అంగదుఁడు-హనుమంతుఁడు ప్రవేశము.)

రామ—అర్కతనూజా! ఇఁక నంగదుని, నీపుత్రునిగానెంచుకొని, యేకొఱఁతలేకుండ గాపాడుము. తార మొదలగువారు శోకం బు నొందకుండునటుల యరసితగురీతినడుచుకొనుము. ధర్మముఁ దప్పక రాజ్యమేలుము. పవనతనయా! మీరందఱు కిష్కింధకేఁ జని, సుగ్రీవునకు కపిరాజ్యపట్టంబుగట్టి, యంగదుని యువ రాజు గావింపుఁడు.

హను—దేవా! మీ కృపాకటాక్షంబున మాకిట్టి కల్యాణం బాదవ గాన కిష్కింధకు మీరరుగుదెంచి, శాగలకార్యంబులు నెర వేర్చి, మమ్ముల నానందాబ్ధియందుఁదేల్చ, మిక్కిలి ప్రార్థిం చుచున్నాఁడ.

రామ—కపికులోత్తమా! నీవాక్యములకు కడుంగడు సంతసించితిని. అయిన పదునాల్గు సంవత్సరము లరణ్యావాస దీక్ష వహించి యున్నాఁడ. నేపురంబునకు రాజాలను. నామాటుగ సుమి త్రానందనునిఁదోడ్కొని పొండు. అతఁడన్ని కార్యంబులు నెఱవేర్పఁగలఁడు.

(లక్ష్మణునిగాంచి) లక్ష్మణా! వీరలందోడ్కొనిచని, సుగ్రీవాం గదులకు పట్టాభిషేకంబొనర్చి రమ్ము.

రామ—సుగ్రీవాంగదులారా! ఏలయోచించెదరు? మీకు నాయందు గల భక్తి నే నెఱుఁగుదు. నేరాని కొఱఁత మీమనంబున నుంచకుడు. లక్ష్మణ కుమారుని దోడ్కొనిపొండు.

సుగ్రీవుఁడు—చిత్తము. (నిష్క్ర.)

పంచమాంకము—చతుర్థరంగము.

పట్టాభిషేకము.

కిష్కింధ రాజధాని - లక్ష్మణుఁడు - సుగ్రీవుఁడు - అంగదుఁడు హనుమంతుఁడు మొదలగువారు.

సుగ్రీవాంగదులను సింహాసనాసీనులఁ గావించి.

లక్ష్మ—సుగ్రీవా! వాలి పరాక్రమంబునకు మెచ్చి దేవేంద్రుఁడీ కాంచనమాల నాతనికిచ్చెను. ఆమాలను వాలి శ్రీరాముని కొసఁగె. నీపట్టాభిషేక మహోత్సవకాలంబున నేను శ్రీరామచంద్రుని యానతిమేర కామాలను నీకు వేయుచున్నాఁడను. జయశీలుఁడవగుదువుగాక. (అనిమాలను కంఠమున వేయు.)

సుగ్రీ—దేవా! శ్రీరామచంద్రుని ప్రసాదంబుగ గ్రహించినాఁడ. (హనుమంతుఁడు పూలహార మంగదుని కంఠమున వేయును.)

మంగళము. 40. అనుబంధము.

——:(o):——

సమాప్తము.

శ్రీ రామచంద్రార్పణమస్తు.

అనుబంధము.

(1) సుమిత్ర-మోహనరాగము-ఆదితాళము.

రారా! నన్నుగావవర-భోగిశయనా! సరగుననీవిటు
రారావేగ-రాజీవాక్ష! నారదాది మౌనివంద్య! ॥పల్లవి॥
పరిపరివిధములఁ-బ్రార్థించెదనిక-శ్రీరమణీధవ! కావుమురా
సురవర సన్నుత! కృపజూడుమునన్-మతిమతివేడెద॥ 1.
నిన్నే నెరనమ్మితిర-వెన్నుఁడనన్ గావుము-రా-
పన్నజన రక్షకనిక-వినుతింతుఁ॥ 2.

(2) లక్ష్మణుడు-ముఖారి-రూపకతాళము.

నేనేల? దవ్వారిగితి-నీయరణ్యమున నేఁడు ॥పల్లవి॥
క్రూరమతిని మౌనిఁజంపి-ఘోరపాతకుఁడై తనకటా
దోసమెట్లుపాపుకొందు?-కోసలేంద్రు నెట్లుకాంతు? 1.
మింటఁదిరుగు ఖడ్గమేల-కంటఁబడఁగఁగొంటినయ్యో!
పొనగియున్న పాపమే మొ-వశముగాదు తెలియనాకు॥ 2.

(3) శూర్పణఖ-బ్యాగ్-ఏకతాళము.

ఎంచిచూడఁగను-మంచిసమయమిదె-యోచింపఁగనేలా?
అనతికాల-మున నెనాదు-కోర్కెలు కొనసాగ॥ ॥పల్లవి॥
మించినభక్తి నా-తనయుఁడు వాసవు-మెప్పువడసిచాల
వరముల-గొనుచు శత్రు-వర్గముదునుమాఁడ॥ 1.
శక్తిలేక నా-లంకను జేరి-రావణుదునుమాఁడ
సుతరంబుగను-రాజా-మాతను నేనాదు॥ 2.

(4) హిందుస్థానికాపి-ఏకతాళము.

సీత—నాథా! అలుకయేలా-నాతోయింతలోన నె॥ ॥పల్లవి॥
రాముడు—కొమ్మా! తొలఁగిపొమ్మా-వలదువలదీమాటలు॥ ॥పల్లవి॥

సీత—చాలునీవిటు-లేలనాఁడ? భూ-పాల వేఁడెద
పూలకోలకయి-కోపమేటికి-పాలనఁ జేయుము॥ 1.
రామ—మరులుమీఱి-విరులుగోసి-తరుణి ముడవగా
కోరిరాఁగ-ని-రాకరించుటదేమి సరసము?॥ 1.
సీత—చరణముల-కెఱఁగి నేను-శరణు వేఁడెద
మారజనక-నా-నేరమెంచక-సరగున నేలుము॥ 2.
రామ—డెందమలరా-నందముగ-యిందువదనరో!
పొందుగముఖ-వంగరాగనె-వలదని పలుకవె॥ 2.

(5) శూర్పణఖ-బ్యాగ్-అటతాళము.

నిను జూడనా మది-ఘనమోహమును నొందెఁగాదె
సన్నుతాంగ!-యెన్న నేల? పన్నె కాడ!
నగముల-వనముల-నగరులకైన-నినుగోని యేగెద
చాలగ నాతోడి-సుఖలీలఁగూడక-వనవాసమేలర?
ఆకురూపిని కేలా?-గుణవిహీనయది చాలా-ఘనసుందరి
నేనుండగ ॥ని॥

(6) హిందుస్థానితోడి-ఆదితాళము.

శూర్ప—భావజా-సమసుందరా!-వేఁడెదర॥ ॥పల్లవి॥
లక్ష్మ—చానరో! చాలుపో పొమ్ము-కోరకుము॥ ॥పల్లవి॥
శూర్ప—ముదమున నేనిను-మదిఁగోరినార
సదయుఁడ నను గావుము-వీడకుము 1.
లక్ష్మ—మగువరో నీవు-మరియాద లేక
తగునటు ననుఁగోరను-జేరగను 1.
శూర్ప—మనసిజు శౌరికి-మనజాల నేను
మానవ నాథ నేనిను-మానసుర 2.
లక్ష్మ—స్వాంతంబున సీతా-కాంతుని మాని
కాంతరో! ననుగోరఁగ-వింత లేగ 2.

(6†) భైరవి-రూపకతాళము.

శూర్ప—మరుబారికి-ఓర్వఁగ నా-తరమా-రమణుఁడ ॥పల్లవి॥
రామ—పరనారుల-చేరను నే-వినుమా_తరుణిరో! ॥పల్లవి॥
శూర్ప—విరిశాణుని-శరము ల్వాడి-తగిలెఁ నే-తాళజాల-రమణుఁడ
రామ—చా_లా-మే_లా_నే-తరుణిరో! 1
శూర్ప—పరా-మేరా_రారా-మారా-కార_రమణుఁడ! 2
రామ—తగు నె-మగువా_నగవా-ననుగోరగను-తరుణిరో! 2
శూర్ప—జాగేలర_నీకౌఁగిలి-వేగంబున-నాకివ్వుము
నీకన్న నా_లోకంబున-వేరొక్కని-నేఁగోరను 3
రామ—చెలియరో నీ_చెలిమిని నే_వలవనుసఁ
దలఁచకుమా-పలుమాటలు-పలుకకు-తరుణిరో! 3
శూర్ప—పరితాపము-భరియింపగ_భరమాయెను-మతిచేఁడద॥ 4

(7) హిందుస్థానితోడి-ఆదితాళము.

శూర్ప—మరుబాధకోర్వఁజాల_నీరజనయన నను-బిరాన నేలుము
రామ—పలుమాటలాడనేల? బాలరో! నీవునా_భావముఁ దెలియ
శూర్ప—మనమలర నే-నిను-గోరియొరుతలఁపగలనే మదినీ
మానవనాథ నను-మానక యేలుము 1
రామ—సుమశరునిఁబోలుయా-సౌమిత్రిని జేరగ బామ్మా! కొమ్మా
సుదతిరో! నేను పర-సుదతుల కోరను 1

(8) శూర్పణఖ-హిందుస్థానితోడి-ఏకతాళము.

చాల్ చాలుర నాసామి-చాలించర-ఇఁక_
చల మేల చాలనిన్ను వేడెదర
మరుబారికి_నేతాళజాలర-మారసుందర నిన్నింక-ఏదనుర
అక్కున జేర్చుచు - చెక్కిలి నొక్కుచు - చక్కని సామియిఁక
నన్నేలర
కమ్రకూరుఁడై మారుఁడు నాయెదను - వడిశరంబులనేసి
సాగెనురా ॥చా॥

అనుబంధ

(9) హిందుస్థానితోడి-ఏకతాళము.

ప—రణమునని-ఁవుమురవదరకను

ఘననాగుళింపముల-నణఁ చెదపొగరు

—శిరమునుబడవైతు-యీశిరమున

ఓరిరాక్షసుఁడ-కోరికదీరఁగ॥

ప—పాకశాసనుని-భామలబె బలయు

మదిఁదెలియుమురా-పోరునశిరమును-ధాపణకొా

—చాలుచాలుయిటు-పలుక నేల-చ ... టు

కాలునిప ... నే-నునువక ... ము

... ఏక ... ము.

—ఓరో ... ని ... వుము ... దసి ...

... ంబాసవ్వడి- ... రంబులన్నొని-రయుంబునవ్వి నా-

—...

—గర్వ ... బేరా॥

—... తె ... మ్మ ... కూలగ నేసెదచూడుము

—మదమ్ము ... నణతు ... తులువా-నిలుమా

—శూరుండవై-పోరా-డగ-...లు ...

వీరంబులంబల్క-దీ ... వె

1 ... హిందుస్థాని-అ ...

... నబి ... సై పగజాలందు ...

... తప్పక బాపమున్న

... దుఉ-దుర ...

... వి ... లనుగా ...

కదనము ... పాదమ ... గి ... వి-నా

... దము ... రు ... రము

(12) రావణుఁడు-బ్యాండుస్వరము-ఆదితాళము.

పడఁతి తెలుపు-మిపుడె వాని-పుడమియందు-
నిలువకుండ కాలనల చేర్ద
-రులనైన-సురలనైన-కుర్మదాంధులైనవారి
శిరమువాడి-శరములను-ధరణిఁబడఁగ ద్రుంచెదర ॥

(13) విభీషణుఁడు-జంఝూటి-ఆదితాళము.

- త్యనాథనీమది-జింత సేయ వేల?
-మునమొంటిగా-ఖరదూషణాదులఁ
బోరిగ్గాను లెంతయొ-పరికింప లేవొకో?
అసురులబాధకు-సురలెల్లఁ బాటి-
శౌరిని వేఁడఁగ-నరుడయ్యెగా భువిన

(14) కేదారగౌళ-రూపకతాళము.

రావణ॥ మాటిమాటికి గోరి నీవిటు-మారీచ నా-
సాటికు నీవుయిా తీరున బల్కఁగ-నోరు ముగొంటివే-
మారీ॥ దానవేంద్రా! మాను మీపని-కీను కేలని మది
మానసమునన్-మానవనాథుఁ-తలఁచినంత నె-
మానసమడరు

రావణ॥ ధీరత బూనియా-థారుణ సుతను-కొంకమీ ఱఁగలను
తీసుకొనెను దెచ్చుటమ్మాను-మొటికనీవిటు వాగకు
మారీ॥ నీహితమే కుటి-గోరివచించెద-నా -జాతిను దెచ్చు
సాహసమీపిట-సేయక నేగుము-సౌఖ్యము చేకురు
రావణ॥ వలవనిమాటలు-ప-ఁ-క కలు ఇతులువతనంబి-
చాలునునీతులు ... ... జేరగ జంపెదర॥

(15) ...

... శుపతా యీమృగముసు-... నాథ ...
... నాదుమదికి-వీట... ...

అనుబంధము.

రాము॥ నీరజాక్షీ! నీమాటకు-మాఱుపలుకువాఁడనె
పాఱిపోక వెంటనంటి-బాల! తెత్తు తృణములోనె॥ ప॥
త॥ కాని తెమ్మా హరిణంబును-మనసాయదీనిఁజూడగను
భానువంశ తిలక నేను-కేలుమోడ్చి వేడుదాన॥ 1
లక్ష్మ॥ (15) కపటంబీహరిణంబు-గాంచ రామ! నామదికి
జాడఁదెలియుచున్నగానె-చాల మోసమౌను గాదె॥ ప॥
రామ॥ కతమేమియీ గతిఁబలుకగ-మతిఁదోచదాయె నాకు
సతుల కోర్కెలఁదీర్చకున్న-పతుల బ్రతుకు రిత్త గాదె॥ ॥క్ష॥
లక్ష్మ॥ కలవే యీయిలసిట్టి-పలువింత మృగములా-హా! హా!
కలుగునను చున్నవింటివే-వలదు వలదు వలదీ వాంఛ॥ 1

(16) రాముఁడు—కాంభోజి-త్రిపుటతాళము.

ఎక్కడి మృగమకో? చిక్కకయున్నది
ఇక్కపు మృగమైన - చిక్కులు కలుగునె ॥ప॥
శరమును విడువక - వెరవున బట్టుటకై
దిరుగుచు నున్నను - దొరకకయున్నదె 1
ది లకమనాకని - దూరము నిలువగ
నున నాకడ - మురియుచునుండునె॥ 2

(17) సీత—నాటకురంజి-ఆదితాళము.

వేగమరుగుమా - అన్న - శ్రీరాముని (చేరనరుగుమా)
నాదుడెందమందు - కడుదుకగలైచాల ॥ప॥
ఘోర కాననమున - క్రూర దానవులచే
పోరునందు జిక్కి - చీకుగల్గె నేఁడు
ఆడవు సేయుఁజనదు - పుడమి తేడకటా!
ఎటులనున్న వాఁడో? ఏమితోచదాయె॥

(18) లక్ష్మణుడు-హిందుస్థాని-జంఝాటి ఏకతాళము.

ఈము॥ కాఱుటవిలోన-సీత నీకన్న ఘనుగను-మదిఁజూడ
ధర్మమగున

జననిరో! ఇంటిమెరమెటు-నిన్ను శాసిటు-చనగంజాలనె॥ ప॥
ఈతీరున బలుకగ నేల?-మదిదైన్యమొంద నేల?
తల్లిరో! కక్క-సంబున-రక్క సుండిటు-గ్రుక్కి-యాటవగనె! 1

(19) రావణుండు—సారంగము—రూపకతాళము.

కంటినిందుసుందరాంగిని-కన్నులలరగ
కుటిలకుంతలులెందరైనయీ-పాటలాధరిసాటికలరె ॥ప॥
కమలభవునిరాణికన్న-అమరనాథుని దేవికన్న
కమలనాభునిపత్నికన్న-లేమ యెంతో సుటియైనహా! 1
కాలుచీకటిమించుయీసతి-కురులయందవని మొగను
మరునితూపులె చూపులు-వారిజాక్షి నెన్నతరమె॥ 2

(20) హిందుస్థాని—ఆదితాళము.

రావణ॥ వనరుహనేత్రి!-కనకసుగాత్రి!
మానిని వేడెదనిక -
తరుణిరో! నన్ని కసరగునవేలుము ॥ప॥
సీత॥ ఈపగిదేలా?-పాపముచాలా
భూపతియుండిననిక -
తడయక కనువడి పుడమినిఁగూల్చుఁ ॥ప॥
రావణ॥ మనోహరీ!-ననునీవిట్లాడ
మనసెట్లొప్పెనీకు?
మానినిమననిక-మనసిజుబారికి 1
సీత॥ దానవాధమ!-నన్నుఁగోరి
మనగంగవశమెనీకు
తగ రయిటుపర-తరుణులఁగోరగ॥ 1

(21) లక్ష్మణుండు—దేవగాంధారి—ఆదితాళము.

ఏమని దెలుపుదు-ఇనకులతిలకనే
నిదుముర్గారపు-నినమయ్యె మాకు ॥ప॥

ఆమాటవినగనె-భూమిజబెదరుచు
రామునిఁజేరఁగ-పొమ్మనిపలికె 1
ఎన్నివిధంబుల-విన్నవించిన ను
తరుణికోపించినది-పరుషములాడెగా॥ 2

(22) సీత—హిందుస్థానిపీలు—రూపకతాళము.

అన్నలక్ష్మణా! విన్నపంబుల-వినికృపానుఁ రాఁగదే
కన్నుగానక-నన్నుజేకొని-చనుచున్న వాఁడెవరో! ॥ప॥
పరమసుగుణనిధ్యుఁబల్కిన-పరుషఫలముకంటి నే
కోరితిన్నవేఁదాన-నరకునకుఁజనుదేరవే 1
నామాతప్పుతెల్లగను-నాకనియుడుక వేగమే
ఆదరమునమోదముసఁగ-నామనతాపమార్పవే॥ 2

(23) సీత—ముఖారి—రూపకతాళము.

లేరేనా ధాత్రిమాన్పఁగ-ధరణిలోపలను
క్రూరుఁడిటుకొనిపోవఁగ-నరపుణ్యులెవరు? ॥ప॥
నలినాక్షునకీవార్తలు-తెలియుటయెట్లు?
ఘనముగననువిడుపించెను-ఘనుతెల్పనిలను 1
మాతాపిత-జామాతను-బ్రోవగనుగొనుచు
నెతతెల్లనువినుపించు-నాసంతాపములెల్ల॥ 2

(24) జటాయువు-ఆరభి-రూపకతాళము.

జానకిని-విడుముపాపిక
కావరమున-చోరుఁడవై-కొనిపోకుఁక-విడు-విడు-విడు ॥ప॥
మోసగించిరఘువరు-భామనుఁగొంగిఁదెచ్చుటల్
దోసకారితగదిక-విడు-విడు-విడు 1
విడువకున్న సిడుఁబట్టి-కడిఁదిగాఁదెలుగఁజేతు
తడవొనరింపకుఁక-విడు-విడు-విడు॥ 2

(25) బిలహరి—ఏకతాళము.

రావణ॥ తెలియవా?-జటాయువ!
నాబలశౌర్యంబు లెల్లను నీమది ॥పల్ల॥
జటా॥ ఉండర - పదియుండర
భండనమునను - ఖండించి కొట్టెద ॥పల్ల॥
రావణ॥ నిలింపులెల్ల వెరగానె - గెలంచు లొలుంగవే
బీరము లేలరా? పోరున నాసుగుండే-
తాళగ లేవో-పాతిన పిడను 1
జటా॥ తెలంగకేల-శౌర్యమా ఏ-జూపు నిలువుమో నేల
గట్టిమ-బొట్టునా-నీపుడు - చంపునా-
సమరమున నీకండసెల్లామ॥ 1

(26) రాముడు—శంకరాభరణము-ఏకతాళము.

తరు శిన్నిమించిన - దనుజుండితో మాటు
కనుగొనుమా .. వీనిందునుకొందనా ॥పల్ల॥
కదనమునకు -[illegible]-పృథివిని బహగను-మోదెద
గనుమా
కనుగొనుమా-వీనిందునుకొందనా॥ 1

(27) శబరి—శంకరాభరణము-ఏకతాళము.

రామా రామా! రఘుకులసోమా! జానకిరామా!
జగదభిరామ-భక్తజనప్రేమ-పావననామా! కౌసల్యారామ ॥ప॥
దశరథపుత్రా! శశిధరమిత్రా! పరమపవిత్రా!
నరవరపూజిత-మునిగణసేవిత-పరిపూరిత-సురవరవందితా

(28) జంజూటి—ఏకతాళము.

రామ॥ ఈవనసౌంపు-యెంతవింత .. గానమిదె-యిపుడిరాజిగ
లక్ష్మ॥ వనవాసి-గనుమా-నిమిషము-సుమనోహరాల నకె
రామ॥ పున్నాగముల్-జాజులు-ఆనందమున-మదిగూర్చగ ॥ప॥
లక్ష్మ॥ సురలోకమ్ముకన్నను-తిలకించెను-తరసాలముల్-లలిమీరగ

రామ: శుకశారికల-కలరవంబులంగా-శ్రీరుతంబులుగా-జెవికింపుగ
లక్ష్మి: కమలా-కరముల్-కమలాం-సమలంగా-జెలగు చుచుతి 1
రామ: పరిపరివిధములనెన్నో-పచ్చిమళ్లావులుమ్నదే తేరగా
సురవనమునగమ్యంబై-నుంచిబుజసరేను మదిగాజూడగా
లక్ష్మి: ధరణిగా-నదులుగా-సురలుగా-బాగడ-మునముగా 2

(29) సుగ్రీవుడు—ఇంగ్లీషునోటు—ఆది తాళము.

ముని వేషులగా-గమకొంటినె-ఘన శౌర్యాలగా-ఆనై పునగా
అబ్బబ్బాయిా-వీరులజూడగా-నిబ్బరమెప్పుగిరిగా-గలుగగా ప
మదిగా జూడగా-దిగుల్ దోచెగా-గిరిగా ఫికీ- వెనగా బాతి
దాగకయుండిన-నిచ్చటమనలగా-ప్రాంపక-జంపక-బోవరుగ 1

(30) సుగ్రీవుడు—మోహన—రూపకతాళము.

మోదమొందె వెనా మనకిని-ఏకు బాహుబలముగానగ ప
బలసంతుడగు వాలిని-బలమునదూల్చగను
జాలువాడనీ వెయుకుచూ-దెలిపితిపు సువానవేంద్ర! 1
మూాఢమతినై యూకినట్టి-మాటలెల్ల మదినియిడక
గాఢమైనకృపనుజూపి-కావుమయో రాఘవా! నను॥ 2

(31) రాముడు-హిందుస్థాని కాపి-రూపకతాళము.

మెరపుశోకభరితునిస్సె-మోహంబుల
ప్రవాహికై చిదుకలవాయి తే-పృథ్విత సుమా! ॥ప॥
హాంసయాన! నిన్ను గొనుచు-అసురుడేగగా
వసుధతనయ! విసికయుప్రణే-యుసురు గాసెనో 1
తనువిదేల? ధనువదేల? ధరణిపై సీక
మనగజాల నే నిన్ను బాసి-మీనసేత్ర-హా!॥ 2

(32) రాముడు-కాపి ఆదితాళము.

పతిశరగా-గొనుచుచననో-తెలుపుమిని-నేవానిపొగరడతుగా
విమలక మురముల-పాతినపైన-గరంయమునసె
శరములగొను చుగా -బుజములశిరములు-ద్రొల్లగ జేతుగా ॥ప॥

(33) ఇంగ్లీషునోటు—ఆదితాళము.

వాలి॥ ఏలరమాటలు? చాలునురా
ఆలము సేయగ-చాలుదువే?
సుగ్రీ॥ పట్టెదరానిను-గొట్టెదరా
గట్టిగ నాకడ-నిలువుముగురా
వాలి॥ చిక్కగపడుమిక-ద్రొక్కుదురా
సుగ్రీ॥ ఓరి-యిట్టుల-బీరము-పల్కగ
జేర్చెద-కాలుని-చెంతకు రా
వాలి॥ నీచుడ-నీవిక-నీల్గెదురా
సుగ్రీ॥ దక్కవురా-యిక-నిక్కముగ॥ ॥ఏల॥

(34) కానడ-ఆదితాళము.

తార॥ వలదిక నను మగుముకదనంబు-నా-పలు కాదరింపుమిందు ॥ప॥
వాలి॥ విను వినుముదిగులునీ కేల? నడిగెలి చివత్తు శెబాలా ॥ప॥
తార॥ చలమున నేగకు-బలియుండ సేనని-కాలమగాదివినాథా 1
వాలి॥ వారకపగతుడను-పోరుకుబిలచిన-నూరకయుండగజాలా 1

(35) అంగదుడు-కమాను-ఏకతాళము.

సురమునీంద్రపన్నుతశౌరి-వరపాజనయననారీ!
అసురారీ! వనమాలీ! భవహారీ! ॥ప॥
పరిపాలింపుము శ్రీరమణా! పరజేరితినే మా రమణా!
రణభీమ! వరనామ! గుణధామ! ॥ 1

(36) తోడి-ఏకతాళము.

వాలి॥ ఓరోరి-పాతకనిలువుము-ధారుణిగూల్చెదనీశిరముగ
దురంబుననిక-స్థిరంబుగనిలు-రయంబునను నిను-
బారిగొందుగ
సుగ్రీ॥ చాలుగ-పోరా

వాలి॥ గర్వం-బేరా?
సుగ్రీ॥ కాలము తీరెను నీకిటు రమ్మిఁక-కూలఁగ నేసెదఁ జూడుము రా
వాలి॥ మదమున నానతో-తులువా! నిలుమా
సుగ్రీ॥ శూరుండవై పోరాడఁగ-కలుదువే-
బీరంబులన్ బల్క-ధీరుండవై॥

(87) తార—ధన్యాసి—అటచాపుతాళము.

ఇఁక నేమనఁగల నే-శోకమే నెటు బాయుదాన
పగబూనినినుఁ గూల్చె-రఘుకులనాథుఁడయ్యో! ॥ప॥
ఉదయమ్మైయిటు రాముఁ జేరను-గదనమందున గూల్చఁగడఁగిన
ముదముతో నుత - నెవరునిన్ను-గడసి బోయెడు-వారలయ్యో
నాథ! నిన్ను బాసి యిఁక నే-భూతలంబున నిలువఁగలనె
నాకమున కేనీదు వెంట-రాక నేనిటనుండఁజాల॥ 2

(88) వాలి—జంజూటి—అటచాపుతాళము.

కరుణించి కాపాడుమా-ఈ బాలుని-రామా! ॥ప॥
నాదగు నేరము-నీమది నెంచక-ఆదరమున వీని
గనుమా-వినుమా-ప్రేమన్-గా-పాడుమా-రామా! 1
ఏ పాపమెఱుఁగని-పాపఁడు వీఁడు
కృపనుంచి మాపయిన్-గొనుమా-బాలుని-దయచే
పా-లింపుమా-రామా!॥ 2

(89) ఆనందభైరవి—అటచాపుతాళము.

తార అంగదుఁడు సుగ్రీవుఁడు) కపివిక్రమము బాసితివి కేగితే యిఁక
) అంసి కాచెడువారు మాకికలరే! ॥ప॥
సుగ్రీ— కపిశేఖర నాపై-కోపము వీడుము
అన్న నిన్నిఁక గన్నులారఁగ-నెన్నడున్
గనువారమయ్యో! 1

అంగ—మాయయ్య నాతోడ-నెయ్యముమీరఁగ
చేరిచెక్కిలిముద్దుగొనుచు-జేరదీయగ వేలనయ్యో! ౯
తార—ప్రాణేశనిన్నిక-బాసినే ప్రాణముల్
నిలుపఁజాలను నిమిషమైన-బలుకరించవదేలనయ్యో!

(40) చక్రవాకము—ఆదితాళము.

రాఘవా! శ్రితవరదా! రఘుకులదీపక నిన్నుపొగడఁ
జాలు-వారమే-వేదవినుత-మంగళం
నీ-పదసరసిజములనే-సతతము దలఁచెదను
అతిముదమునమదినీ-పరాత్పరా! సురార్చితా!
ఖరాంతకా! పాకారివినుతపదాంబుజా!
కేశవా! పశుపతిసఖపవిత్ర! మునిగణనుతచారిత్ర!
దానవకులజయిత్ర! మిత్రా!
సు - బ్బ - రా - య - పా - లా - మంగళము.

